

Werkplaats immaterieel erfgoed

BELEIDSPLAN 2019-2023

HET IS EEN MOEILIJKE TAAK OMDAT HET NOOIT BETEKENT
DAT WE IETS IN VEILIGHEID BRENGEN TÉGEN DE MUTATIE,
MAAR ALTIJD ÍN DE MUTATIE.

WANT DAT WAT GERED WORDT ZAL NOOIT DATGENE ZIJN
WAT WE TEGEN DE TIJD HEBBEN BESCHERMD, MAAR DAT
WAT WE HEBBEN LATEN MUTEREN, ZODAT HET OPNIEUW
ZICHZELF ZOU WORDEN IN EEN NIEUWE TIJD.

Alessandro Baricco, De Barbaren

*we can't solve problems
by using the same kind of thinking
we used when we created them*

Albert Einstein

Hier zijn we! Werkplaats immaterieel erfgoed

Niks nieuws.

Wat we vandaag immaterieel cultureel erfgoed noemen, is van iedereen en alle tijden. Gewoontes, gebruiken, kennis en praktijken die mensen van vroeger hebben gekregen, levend willen houden en doorgeven voor de toekomst. Immaterieel erfgoed gaat mee met de tijd en verandert soms. Het zit bijvoorbeeld in hoe we spelen en verhalen vertellen, in eetcultuur of dans en muziek, circus, carnaval, feesten en rituelen, in kweek- en landbouwtechnieken en in de vaardigheden van de vaklui die (weten hoe ze) dingen maken. **Immaterieel erfgoed zit ook overal.** Van Alveringem tot Mol of Zelzate, Antwerpen tot Hasselt en Brussel. Ingebed in de levendige (super) diversiteit aan mensen, culturele tradities en praktijken die onze samenleving rijk is: van oud en jong, van hier en ginder, van de stad en de randstad, en in alle hybride en meervoudige mengvormen die erbij zijn gaan horen.

Nieuwe tijden ...

Wereldwijd kwam er rond de eeuwwisseling een grote dynamiek en bewustzijn op gang rond immaterieel erfgoed. Eén van de aanleidingen was de razende snelheid waarmee onze leefomgeving **globaliseert**. Globalisering komt vaak als bedreiging in beeld voor het voortbestaan van immaterieel erfgoed. Maar een steeds meer geconnecteerde wereld biedt evengoed kansen. Nieuwe uitdagingen vergen immers ook **nieuwe oplossingen en instrumenten**. En een grensoverschrijdende benadering en samenwerking zijn essentieel om actuele uitdagingen aan te gaan. UNESCO is bij uitstek een forum waar vanuit alle hoeken van de wereld rond cultuur kan worden gedialogeed en samengewerkt.

In **2003** werd zo de **UNESCO-Conventie voor de borging van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)** aangenomen, een nieuw internationaal beleidsinstrument, met het vrijwaren van culturele diversiteit en duurzame ontwikkeling in de wereld als belangrijke drijfveren. Vandaag, in 2017, zijn maar liefst 175 lidstaten uit alle uithoeken van de wereld aangesloten. De meeste zetten momenteel geleidelijk de UNESCO-Conventie in wetgeving, beleid en programma's om. België startte hier al mee in 2006; en van meet af aan nam **Vlaanderen** een internationale **voortrekkersrol rond immaterieel erfgoed op**. Het Vlaamse model van ICE-werking en de internationale inzet in netwerken en beleid omtrent de 2003 Conventie gelden op wereldvlak als interessant voorbeeld. Zodra de Conventie in 2008 operationeel werd, startte de Vlaamse overheid met de **Inventaris Vlaanderen** voor ICE – één van de verplichtingen waar deelnemende lidstaten aan de Conventie zich toe verbinden – en maakte werk van een **Visienota voor ICE-beleid** die gepresenteerd werd in 2010.

En nu:

Groot nieuws! Want in 2017 staat Vlaanderen klaar voor de volgende etappe in dit gangmakende parcours omtrent immaterieel erfgoed.

Erfgoedzorg voor immaterieel cultureel erfgoed krijgt voor het eerst een volwaardige plek in het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet bekrachtigd door de Vlaamse Regering op 24 februari 2017.

Werken rond immaterieel erfgoed wordt **via de Functies geïntegreerd** in de cultureel-erfgoedprocessen die alle cultureel-erfgoedorganisaties kunnen uitbouwen. Daarnaast voorziet het decreet in de ondersteuning van een **cultureel-erfgoedorganisatie die voor het immaterieel cultureel erfgoed de cultureel-erfgoedwerking opneemt**. Vlaanderen legt hiermee een fundament voor verdere duurzame ontwikkeling van dit beleidsveld, ingebed in zowel een ruimer erfgoedbeleid als in een ruimere visie op participatie in de samenleving en in andere maatschappelijke (beleids)domeinen.

Een nieuwe organisatie.

Een nieuwe organisatie vraagt een **nieuw initiatief**.

Dat betekent geen tabula rasa, maar een **transformatie**. Net zoals het proces van immaterieel erfgoed zelf.

De reeds verzamelde ervaring, inzichten en expertise, bestaande contacten en netwerken, vertrouwen en deskundigheid, gedeelde trajecten en perspectieven – kortom: alle waardevolle bagage – gaan mee; mét een nieuw toekomstperspectief en andere mogelijkheden dan voorheen. Liefst resulterend in ICE-werking die vormgegeven en gedragen is door een groter en breder netwerk.

Tapis plein vzw, de organisatie die in 2012-2018 als landelijk expertisecentrum erfgoedparticipatie met focus op immaterieel cultureel erfgoed werkte en een trekkersrol opnam voor het opstartende ICE-beleid en -netwerk, nam het voortouw in het veld om dit initiatief op poten te zetten. De vzw zette zich mée in rond de vele ideeën en vragen van collega-organisaties omtrent immaterieel-erfgoedwerking in de komende beleidsperiode, en ging aan de slag met de voorbereiding van de nieuwe organisatie voor immaterieel erfgoed.

Dit betekent ook dat **tapis plein**, in haar gekende gedaante en werking, **hier afscheid neemt**. Na een intensief traject het voorbije jaar transformeren we – niet radicaal, maar wél doorgedreven en ingrijpend – tot een nieuwe werking. Inclusief missie en statuten, reorganisatie van het bestuur en zelfs een nieuwe werkplek en uitvalsbasis om de toekomst optimaal in te zetten.

Bij deze. Hier zijn we dan. **Werkplaats immaterieel erfgoed.**

Klaar voor een beloftevolle reis,
met al wie immaterieel erfgoed een warm hart toedraagt!

Onze missie – Waar gaan we voor?

Van kleine en grote gebruiken tot vaardigheden en vakmanschap. Immaterieel erfgoed ligt in mensenhanden. Het zijn praktijken die leven. Overal in de wereld, ook hier. Ze raken, betrekken, verbinden en verrijken ons. Ze werken.

Die kracht van immaterieel erfgoed in het hart van hedendaags en superdivers samenleven tevoorschijn halen en versterken: dat is waar *Werkplaats immaterieel erfgoed* voor staat. Om met de wijsheid die we meekregen van vele generaties voor ons, ook nieuwe manieren, kennis en knowhow te creëren om met onze wereld vandaag en morgen om te gaan. Samen met vele anderen, vanuit Vlaanderen en in internationale netwerken.

Onze visie – Hoe doen we dat?

Immaterieel erfgoed zijn praktijken die mensen generaties lang doen en doorgeven. Je vindt ze overal ter wereld. Het zit bijvoorbeeld in hoe we spelen en verhalen vertellen, in eetcultuur, of dans en muziek, circus, carnaval, feesten en rituelen, in landbouwtechnieken en in de vaardigheden van vakmensen en -vrouwen die (weten hoe ze) dingen maken. Tradities, kennis en kunde als creatieve manieren van omgaan met hoe en waar we (samen) leven. En naarmate tijden veranderen, verandert immaterieel erfgoed mee.

In een tijdsbestek van grootschalige en snelle processen van globalisering en transitie koestert *Werkplaats immaterieel erfgoed* culturele diversiteit als inzet op een duurzame toekomst. We sluiten daarmee aan op de visie van UNESCO in de 'Conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed' (2003).

Om haar visie te realiseren, zet *Werkplaats immaterieel erfgoed* zich in voor al wie rond immaterieel erfgoed in de weer is. En mét al wie er mee de schouders onder zet, in de erfgoedsector en ver daarbuiten. Om met een open en ontwikkelingsgerichte houding mee te zorgen voor later. Maar ook om actualisering, kruisbestuiving en intercultureel leren en delen te stimuleren. En om de kracht van verbindingen en ontmoetingen vanuit immaterieel erfgoed volop te laten werken.

HOE?

ONZE WAARDEN

OPEN Stem geven. Luisteren en laten klinken in meervoud.

GEDREVEN Met volle overtuiging en aanstekelijke goesting.

DUURZAAM Met oog op de toekomst. Van immaterieel erfgoed, mensen en de wereld.

ONZE BELEIDSLIJNEN

Met oog op het verbreden en verbeelden van immaterieel erfgoed: de zichtbaarheid, beeldvorming en het bewustzijn van immaterieel erfgoed maatschappelijk verbreden en diverser (laten) invullen.

Omtrent het doen en doorgeven van immaterieel erfgoed: het in de kijker zetten, documenteren, actief doorgeven, actualiseren ... kortom: het borgen van kleine en grote praktijken en dat versterken bij immaterieel-erfgoedgemeenschappen en in de brede cultureel-erfgoedsector.

Met oog op experimenteren en vernieuwen van immaterieel-erfgoedwerking: pilootprojecten immaterieel-erfgoedwerking stimuleren, kennisontwikkeling aanwakkeren en delen, en internationaal gangmaker zijn.

Om een duurzame & gedeelde organisatie uit te bouwen: onze hele werking realiseren en beheren met engagement voor samenwerken in diversiteit en duurzaam samenleven.

ONZE AANPAK

Praktijkbegeleiding, duiding, communicatieacties en themacampagnes, advies, ontmoetingsmomenten, workshops en vormingen, lerende netwerken, pilootprojecten, methodiekhandleidingen, doorverwijzen en (internationaal) linken leggen. De aanpak van Werkplaats immaterieel erfgoed is breed en dynamisch, van algemeen aanbod tot maatwerk, van informatieve vragen tot experimentele trajecten.

DEEL 1.

Strategische en operationele doelstellingen

OVERZICHT

Het beleidsplan van Werkplaats immaterieel erfgoed (verkort: Wie) is opgebouwd rond vier strategische doelen, die uitgewerkt worden in veertien operationele doelstellingen. Op de volgende bladzijden situeren we telkens eerst de strategische doelstelling en lichten daarbij elke operationele doelstelling toe. We opteren voorts om acties die tegemoet komen aan verschillende doelstellingen slechts één keer te beschrijven, zodat dit plan vlot leesbaar blijft.

SD1 Zichtbaarheid, beeldvorming en bewustzijn van immaterieel erfgoed zijn maatschappelijk verbreed	p 11
OD1 breed communicatie uitzetten rond immaterieel erfgoed	
OD2 breed en divers verzamelen en zichtbaar maken van immaterieel-erfgoed(gemeenschappen) op immaterieelerfgoed.be	
OD3 sensibiliseren in samenspel met intermediairs uit de brede culturele en educatieve sectoren	
OD4 actief werken aan het ontwikkelen van breed en divers draagvlak in de samenleving	
SD2 Praktijken rond borgen zijn versterkt	p 25
OD5 begeleiden en versterken van erfgoedgemeenschappen via competentie-opbouw in netwerken	
OD6 in de cultureel-erfgoedsector het kwaliteitsvol borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen coördineren via het aandrijven van (net)werken rond borgen en Functies	
OD7 praktijken en kennis rond borgen en de verschillende Functies verzamelen en delen, op immaterieelerfgoed.be en in levende lijve	
SD3 Experiment en vernieuwing zijn gestimuleerd, met een internationale gangmakersrol	p 39
OD8 pilootprojecten initiëren, stimuleren en vooruithelpen	
OD9 onderzoek en kennisontwikkeling realiseren en aanwakkeren in de cultureel-erfgoedsector en samen met partners in de kennis- en onderzoekswereld	
OD10 in internationale context pionieren en gangmaker zijn	
OD11 interessante voorbeeldpraktijken en inspirerende ervaringen delen, op immaterieelerfgoed.be en in levende lijve	
SD4 Werkplaats immaterieel erfgoed is een duurzame & gedeelde organisatie	p 54
OD12 het geheel van de werking realiseren met engagement voor duurzaamheid	
OD13 de organisatie transparant en zorgvuldig beheren in overeenstemming met de principes van goed bestuur en integrale kwaliteitszorg	
OD14 het verder uittekenen en uitvoeren van een digitale strategie en duurzaam databeheer	

CONTEXT

Het is belangrijk vooraf uit te lichten dat de organisatie die de werking opneemt voor het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen met oog op de beleidsperiode 2019-2023, **zich oriënteert als een veranderings- en impactgerichte werking omtrent ICE in een ruimere beleidscontext en in relatie tot de maatschappelijke omgeving**. Dit onder meer in **respons op actuele uitdagingen** en het **bredere referentiekader** (cfr. Deel 2) waarin dit plan zich situeert:

1. het opnemen en monitoren van de werking voor het immaterieel erfgoed in **Vlaanderen** in de context van:
 - **de nieuwe decretale omgeving** (Cultureelerfgoeddecreet, 24 februari 2017) voor ondersteuning in het cultureel-erfgoedveld met ingang van 2019, en de **Strategische Visienota Cultureel Erfgoed** (31 maart 2017), waarbij immaterieel erfgoed voor het eerst decretaal is verankerd en geïntegreerd;
 - **de (voorzien) actualisering van het ICE-beleid van de Vlaamse gemeenschap** vanaf 2018, waarbij nieuwe accenten van verbreding en verdieping staan vooropgesteld (**Conceptnota Cultureel Erfgoed** – 2016);
2. het opnemen en monitoren van de ICE-werking vanuit **Vlaanderen binnen de internationale context van de UNESCO 2003 Conventie voor de borging van het Immaterieel Cultureel Erfgoed**:
In deze fase (2017-2018) wordt in de schoot van de Conventie het **Global Results Framework (GRF)** voorbereid, dat het kader zal bieden om de Conventie de komende jaren internationaal in haar implementatie en evolutie te monitoren. Dit *Results Based Framework* en het daaruit resulterende basisschema worden zo een cruciaal kader om de volgende jaren rekening mee te houden, ook in Vlaanderen. Dit geldt vooral voor het zogenaamde *High Level Framework with Core Indicators* en de bijbehorende doelstellingen, aangezien die, eenmaal aanvaard door het Intergouvernementeel Comité en de Algemene Vergadering van lidstaten van de UNESCO-Conventie 2003 en na omzetting in UNESCO-formulieren, wereldwijd richtinggevend kunnen worden voor beleid in nationale en andere contexten (net zoals de huidige criteria in de *Operationele Richtlijnen* dit zijn). Dit heeft bijvoorbeeld invloed op de zesjaarlijkse periodieke rapportering als lidstaat. Ook voor de nieuwe ICE-organisatie, als *Competent Body* voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen, wordt het een centraal referentiekader voor strategische planning;
3. het opnemen van de werking in relatie tot een **globale transitiesamenleving**. Daarbij vormt met name de **VN Agenda 2030 met de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs)** sinds 2015 een richtinggevend kader. Ook in Vlaanderen zal het door alle beleidsdomeinen heen vertaling vinden. De VN Agenda 2030 draait rond het evenwicht tussen 5 P's: *People – Planet – Prosperity – Peace – Partnership*. Het feit dat de UNESCO 2003 Conventie reeds in 2016 een nieuw hoofdstuk met Operationele Richtlijnen rond *sustainable development* heeft gelanceerd (cfr. Operational Directives – Chapter VI), illustreert het belang ervan in relatie tot immaterieel erfgoed.

De hoofdlijnen van het UNESCO 2003 Global Results Framework:

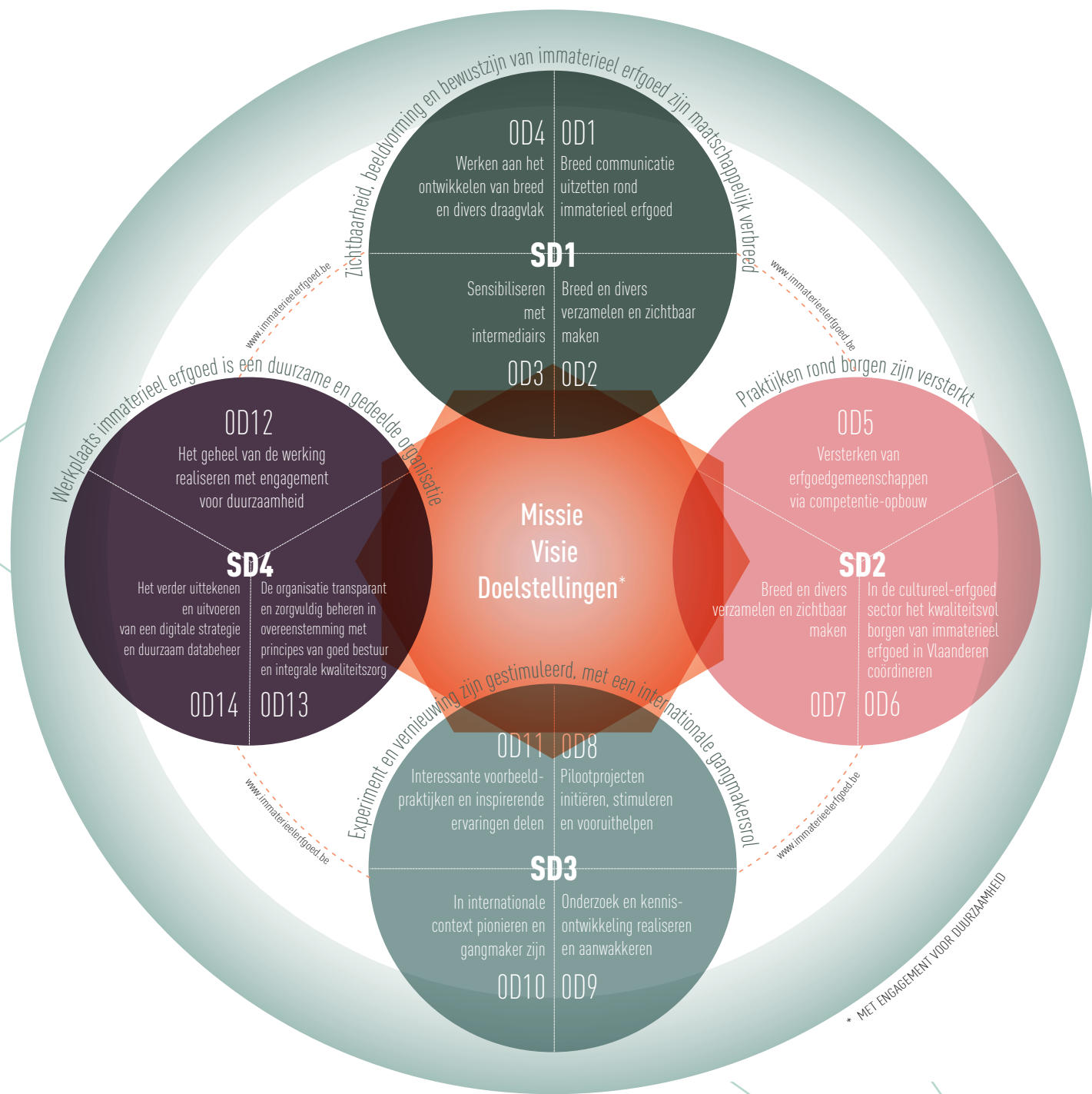
Impacts	Intangible cultural heritage is safeguarded by communities, groups and individuals who exercise active and ongoing stewardship over it, thereby contributing to sustainable development for human well-being, dignity and creativity in peaceful and inclusive societies.							
Long-term Outcomes	Continued practice and transmission of intangible cultural heritage ensured.	Diversity of intangible cultural heritage respected.	Recognition and awareness of the importance of intangible cultural heritage and its safeguarding ensured.	Engagement and international co-operation for safeguarding enhanced among all stakeholders at all levels.				
Mid-term Outcomes	Effective relationships built among a diversity of communities, groups and individuals and other stakeholders for safeguarding intangible cultural heritage. Dynamic development and implementation of safeguarding measures or plans for specific elements of intangible cultural heritage led by a diversity of communities, groups and individuals.							
Short-term Outcomes	Improved capacities to support the safeguarding of intangible cultural heritage in general. Improved capacities to implement safeguarding measures or plans for specific elements of intangible cultural heritage.							
Thematic Areas	Institutional and human capacities	Transmission and education	Inventorying and research	Policies as well as legal and administrative measures	Role of intangible cultural heritage and its safeguarding in society	Awareness-raising	Engagement of communities, groups and individuals as well as other stakeholders	International engagement

Ten slotte nog een laatste belangrijk leidend principe als rode draad doorheen alle doelstellingen: Werkplaats immaterieel erfgoed kiest resoluut voor **samenwerking en netwerking als basisattitude**.

Sinds de eeuwwisseling is er in de cultureel-erfgoedsector hard getimmerd aan de opbouw van netwerken en samenwerking in onderlinge complementariteit. De ontwikkeling van het immaterieel-erfgoednetwerk in de afgelopen beleidsperiode kan daarbij zeker genoemd worden als een constructief en dynamisch samenwerkingsmodel van waaruit de zorg voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen opgenomen wordt, in en buiten de cultureel-erfgoedsector. Het in samenspel opbouwen van ICE-competenties en draagvlak nemen we als uitgangspunt om de komende beleidsperiode progressief verder uit te rollen, te verbreden alsook te verfijnen voor een performante ICE-(net)werking op maat van de verschillende noden en doelstellingen (cfr. KIOSK vraag 7: Samenwerking en netwerking).

We beschouwen in die zin al wie op één of andere manier bijdraagt aan de ontwikkeling van immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen, als deel van een groot lerend netwerk. Samen kennis en ervaring opbouwen en uitwisselen is volgens ons de beste – en misschien zelfs de enige – manier om de kracht van immaterieel erfgoed in een hedendaagse samenleving écht te versterken en te valoriseren. Doorheen de werking van Werkplaats immaterieel erfgoed wordt voortdurend netwerk gevormd en draagvlak gecreëerd, zowel bij erfgoedgemeenschappen als in de cultureel-erfgoedsector en tot ver daarbuiten. **Op termijn streven we dan ook naar een participatieve aansturing en beheer van de werking vanuit een breed netwerk rond immaterieel erfgoed** (cfr. OD13).

Werkplaats immaterieel erfgoed 2019-2023

SD1

Zichtbaarheid, beeldvorming en bewustzijn van immaterieel erfgoed zijn maatschappelijk verbreed

Immaterieel erfgoed zit overal. Ingebed in de levendige diversiteit aan mensen, culturele tradities en praktijken die onze samenleving rijk is: van oud en jong, van hier en ginder, uit de (rand)stad tot en met platteland. En met allerlei hybride en meervoudige gebruiken die erbij zijn gaan horen. Maar het **immaterieel erfgoed dat in beeld** komt in ICE-beleid en ICE-werking, biedt niet automatisch een spiegel van deze (super)diversiteit aan culturele tradities en praktijken in onze samenleving. Het voorbije eerste decennium ICE-beleidspraktijk wijst uit dat de bestaande **ICE-inventarisatieprocessen tot dusver beperkt** blijven en een vertekende instroom kennen (cfr. Deel 2: bronrapporten). Het ICE-beleid omvat een vrij complex conceptueel (beleids)kader dat vertaalslag en toeleiding vraagt voor een ruimere maatschappelijke bewustwording en bereik. De brede samenleving en andere beleidsdomeinen voelen zich niet ‘zomaar’ of ‘vanzelf’ aangesproken door immaterieel erfgoed en het errond opgezette beleid.

Immaterieel erfgoed **leeft** weliswaar **overal**; in vele duizenden handen, hoofden en harten in de samenleving. Het is erfgoed in de vorm van belichaamde en beleefde kennis, kunde en handeling; maar het gros van de tijd zijn we er ons als ‘drager’ en ‘beoefenaar’ van deze erfgoedpraktijk nauwelijks van bewust – dat het erfgoed is; dat het waardevol is; dat het fragiel is; dat het in onze eigen handen ligt hoe we hier verder mee omgaan en willen omgaan. **Erfgoedwerking draait om het bewuster (leren) zien, omgaan met en zorgen voor dit repertoire dat we van vorige generaties hebben gekregen** en zelf ook weer in handen hebben in **de overdracht naar de mensen nà ons**. Zo kunnen we immaterieel erfgoed zien als een duurzame menselijke bron, een reservoir van menselijke creativiteit, kennis en knowhow, waaruit geput kan worden voor duurzame ontwikkeling en vooruitgang voor allen.

De **Conceptnota Cultureel Erfgoed** (2016) stelt in het licht van toekomstige ontwikkeling van langetermijnbeleid voor cultureel erfgoed expliciet **het waarborgen van een gevarieerde aanwezigheid van cultureel erfgoed** voorop (beleidslijn 1). Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid wil ‘aandacht hebben voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving. Vanuit deze beleidslijn streeft de Vlaamse overheid consequent ook naar verbreding en verdieping van het inventariseren van ICE in Vlaanderen.’ De nodige actualisering van het ICE-beleid wordt daartoe voorzien in 2018. Deze beleidsdoelstelling wordt vanuit immaterieel-erfgoedwerking ten volle onderschreven, temeer gezien (culturele) diversiteit in de context van de doelstellingen van de UNESCO 2003 Conventie heel gericht naar voren geschoven wordt. Ook Werkplaats immaterieel erfgoed beschouwt de praktijken die mensen in Vlaanderen, en overal ter wereld, al generaties lang doen en doorgeven, als een bron van diversiteit. In een tijdsbestek van grootschalige en snelle processen van globalisering en transitie willen we deze koesteren als inzet op een duurzame toekomst. In het Global Results Framework staan het **respecteren van de diversiteit aan ICE** en de **verhoging van maatschappelijk bewustzijn** als twee van de vier beoogde langetermijnresultaten ingeschreven, in combinatie met participatieve inventarisatie en brede **awareness-raising** omtrent ICE als twee van de acht prioritaire velden. De Strategische Visienota stelt voorts voorop dat de ICE-organisatie ‘inzet op **sensibilisering** voor immaterieel cultureel erfgoed, en hecht er belang aan dat de ICE-organisatie zoekt naar manieren om acties te ontwikkelen en vorm te geven waarin **culturele diversiteit** en de **relatie met andere beleidsdomeinen** zijn opgenomen’ [eigen benadrukking].

De eerste strategische doelstelling beoogt de **maatschappelijke verbreding van de zichtbaarheid, beeldvorming en bewustzijn omtrent immaterieel erfgoed** in de beleidsperiode 2019-2023. Daarmee willen we voluit **prioriteit** geven aan inzet en aandacht voor *immaterieel erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving.*

Het waarborgen van een gevarieerde aanwezigheid van immaterieel erfgoed en immaterieel-erfgoedgemeenschappen, en het maatschappelijk breder en diverser (laten) invullen ervan, zal een effectieve communicatiestrategie en een meer **proactieve en bemiddelende aanpak vergen**. Dit om **breed te sensibiliseren, ruim draagvlak in de samenleving** te ontwikkelen, en **een scala aan diverse erfgoedgemeenschappen, groepen en individuen** die levende erfgoedpraktijken met wortels in het verleden beoefenen, **toe te leiden en te betrekken**. Het zichtbaar maken van zowel immaterieel erfgoed algemeen als van specifieke immaterieel-erfgoedpraktijken wordt ook door de reeds betrokken erfgoedgemeenschappen als grote nood aangegeven in de omgevingsanalyse (cfr. Deel 2). De eerste strategische doelstelling komt eveneens aan deze nood tegemoet met een stevige communicatiestrategie en bijbehorende ontsluitingsvormen en -kanalen.

Werkplaats immaterieel erfgoed werkt deze strategische doelstelling uit via vier operationele doelen:

- OD1** breed communicatie uitzetten rond immaterieel erfgoed
- OD2** breed en divers verzamelen en zichtbaar maken van immaterieel-erfgoed(gemeenschappen) op immaterieelerfgoed.be
- OD3** sensibiliseren in samenspel met intermediairs uit de brede culturele en educatieve sectoren
- OD4** actief werken aan het ontwikkelen van breed en divers draagvlak in de samenleving

In deze strategische doelstelling nemen we prioritair de **Functie herkennen en verzamelen (F1)** en de **Functie presenteren en toeleiden (F4)** op, in onderlinge samenhang en zoals doorlopend in dit hele beleidsplan steeds in de geest van het participatieve ICE-beleid (**Functie participeren (F5)**).

SD1 overkoepelend werkingsbudget
30% personeelsinzet = € 187.500 (afgerond)
30% overhead = € 21.000 (afgerond)

We lichten elk van de vier doelen hieronder verder toe.

Werkplaats immaterieel erfgoed wil een **maatschappijgerichte, communicatieve draaischijf** rond het koesteren en levend houden van immaterieel erfgoed zijn, en als **open en toegankelijk aanspreekpunt** fungeren in Vlaanderen voor iedereen die rond immaterieel erfgoed actief is of interesse of vragen heeft. *Informer*, *inspireren*, *verbinden* en *verbeelden* zijn de kernwoorden waarrond we onze externe communicatie opbouwen. Een **gerichte, heldere en veellagige communicatievoering** vormt de basis (cfr. OD14). Daarbovenop komen drie prioriteiten met extra communicatie-inzet (cfr. OD1, OD2, OD7 & OD11).

WERKING

Een eerste prioriteit is het **maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten**, dé uitdaging voor de komende jaren.

Door zelf **actor te zijn in maatschappelijk en publiek debat** en een **doorgedreven persbeleid** te voeren, willen we dit vanuit onze communicatie actief mee bewerkstelligen. Speciale aandacht gaat daarnaast uit naar de **beeldvorming**. Met een uitgebalanceerd **communicatieplan** werken we **samen met gemeenschappen en partners binnen en buiten de erfgoedsector** toe naar meer zichtbaarheid van immaterieel erfgoed (praktijken) en een actuele, diverse beeldvorming hierop. (Audio)visuele communicatie vormt daarin een speerpunt. Via **een mix van communicatie-acties**: doelgroepgericht gebruik van social media, inzet op diverse mediakanalen, verrassende publieksacties, themacampagnes enz. willen we de aandacht voor immaterieel erfgoed bij het brede publiek en erfgoedgemeenschappen aanwakkeren.

- › In 2019 willen we alvast van start gaan met een grote communicatie-actie naar het brede publiek onder de noemer **Immaterieel erfgoed is overal!** Deze actie zet de toon voor de nieuwe werking en vooral voor de brede bewustmaking en beeldvorming rond immaterieel erfgoed.

Aan de twee andere prioriteiten op vlak van communicatie-inzet, namelijk immaterieel erfgoed uitdragen in al zijn diversiteit (cfr. OD2) en inspireren en informeren rond immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen en daarbuiten (cfr. OD7 & OD11), worden hierna aparte operationele doelstellingen gewijd.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- uittekenen en uitvoeren **globaal meerjarig communicatiestrategie en -plan**
- **eigen communicatievoering rond ICE**, met een mix van communicatie-acties: doelgroepgericht gebruik van social media, verrassende publieksacties, themacampagnes (cfr. OD2), merchandising ICE ...
- **grote communicatie- en bewustmakingsactie Immaterieel erfgoed is overal! (werktitel) in 2019**
- uitzetten van **beeldstrategie en gediversifieerd beeldaanbod** rond ICE binnen eigen mediakanalen en daarbuiten
- doorgedreven **persstrategie uittekenen en voeren**, waarbinnen:
 - assertief en mondig ingespeeld wordt op actualiteit en ICE-kwesties (bv. bij controversieel erfgoed) in de maatschappij en media
 - ICE ingebracht wordt in bestaande mediakanalen (geschreven en audiovisuele pers, online tools, Wikipedia ...)
 - bewust geïnvesteerd wordt in de opbouw van duurzame contacten met pers en media
- **globale communicatie rond ICE en gebruik van een afgestemd begrippenkader stimuleren en faciliteren** bij ICE-gemeenschappen en andere relevante (professionele) erfgoedactoren (i.f.v. gebruiksvriendelijkheid o.m. FAQ immaterieel erfgoed en toolbox ICE-communicatie aanmaken en verspreiden)

INDICATOREN

- er is een communicatieplan opgesteld in 2019 dat systematisch uitgevoerd wordt in 2019-2023
- er zijn min. twee grote communicatie-acties naar het brede publiek gerealiseerd in de periode 2019-2023
- er is een jaarlijkse toename in aantal sessies en paginabezoeken op immaterieelerfgoed.be, en volgers op social media
- er is een jaarlijkse stijging van het aantal hits op trefwoord 'immaterieel erfgoed' en/of 'immaterieel cultureel erfgoed' in googlesearch
- er is een toename van het aantal vermeldingen van het begrip 'immaterieel erfgoed' in pers en media en in de communicatie-acties van ICE-gemeenschappen en erfgoedactoren
- er is een beeldstrategie uitgetekend en uitgevoerd die geleid heeft tot een jaarlijkse toename in het aanbod en gebruik van rechtevrije (CC BY SA), actuele en gediversifieerde beelden rond ICE
- er is een afgestemde persstrategie opgesteld en consequent uitgerold in 2019-2023
- communicatieve hulpmiddelen zijn ter beschikking (bv. FAQ immaterieel erfgoed en toolbox ICE-communicatie) en worden door gemeenschappen, cultureel-erfgoedsector en andere sectoren toegepast of gebruikt

PARTNERS

- algemeen: we hanteren het principe van het multipliceren van communicatie rond immaterieel erfgoed vanuit zo veel mogelijk betrokken ICE-gemeenschappen, vanuit de brede cultureel-erfgoedsector én vanuit andere sectoren en maatschappelijke actoren (duurzaam toerisme, lokaal cultuurbeleid, publiek ...)
- specifiek: ROL digitaal erfgoed: Packed vzw, ROL promotie cultureel erfgoed: Openbaar Kunstbezit Vlaanderen & Lukas | Art in Flanders, FARO, Vlaamse overheid, Wikimedia, pers ...

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen communicatie – vormgeving, administratie

budget

- totaal OD1 werkingsbudget gem. € 54.000 per jaar, waarvan
 - kosten verbonden aan communicatie ICE: gemiddelde van € 40.000 per jaar
 - kosten verbonden aan realisatie beeldaanbod ICE: gemiddelde van € 12.000 per jaar
 - pilootprojecten faire merchandising rond ICE: gemiddelde van € 2.000 per jaar

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F4	D1,D2,D3	C1,C2,C3	awareness-raising

Na (bijna) een decennium Inventaris Vlaanderen voor immaterieel cultureel erfgoed (opstart 2008), wordt het Vlaamse beleid bijgesteld en geactualiseerd met oog op het verbreden en verdiepen van het inventariseren van ICE in Vlaanderen (cfr. **Conceptnota Cultureel Erfgoed**). Het Vlaamse beleid wil aandacht hebben voor *erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving*. Voorts krijgt ook immaterieelerfgoed.be (databank en website) na vijf jaar werking in 2018 een update en aanpassing in opvolging van de evaluaties en van het geactualiseerde beleid.

Om de beleidsdoelstelling van een diverse ICE-inventarisatie ten volle wind in de zeilen te geven, maakt Werkplaats immaterieel erfgoed van het **breed en divers verzamelen én zichtbaar maken van immaterieel erfgoed, de grootste prioriteit** voor de **eerste helft van beleidsperiode 2019-2023** en een aangehouden prioriteit tot eind 2023.

WERKING

De website immaterieelerfgoed.be is de centrale tool voor een proactieve werking vanaf 2019. We hanteren een doordachte strategie naar diversifiëring en verbreding van de inventarisatie en het bereiken en betrekken van uiteenlopende erfgoedgemeenschappen vanuit diverse maatschappelijke geledingen en (ICE-)domeinen:

1. Het **brede publiek** wordt proactief aangesproken en toegeleid, op basis van de aanbevelingen n.a.v. de inzichten uit de omgevingsanalyse (cfr. Deel 2: hst. 3 & 5) en het pilootproject 'waarderen van immaterieel cultureel erfgoed' (2017-2018). Het verwachte resultaat van dit pilootproject is enerzijds een methodiek om diverse immaterieel-erfgoedgemeenschappen beter in beeld te krijgen en anderzijds inzicht in hun waarde-toekenning en motivaties om hun immaterieel erfgoed te willen doorgeven. De bevindingen inzake waardering van immaterieel erfgoed willen we na afronding van de pilootfase zo goed als mogelijk integreren in de inventarisatie vanuit immaterieelerfgoed.be. Een performante algemene communicatiestrategie voor bewustmaking rond immaterieel erfgoed vormt dan de eerstvolgende stap in dit proces van toeleiding van het brede publiek (cfr. OD1) en wordt opgemaakt tegen 2019. Daarnaast wordt communicatief samengewerkt met de cultureel-erfgoedsector (op lokaal en Vlaams niveau) met oog op onderlinge versterking en wordt naar een digitale afstemming gestreefd.
2. Via themacampagnes worden stelselmatig en doelgroepgericht nieuwe ICE-praktijken en -gemeenschappen verzameld en zichtbaar gemaakt op immaterieelerfgoed.be. Via afgeleide media worden ze aangevuld, gedifferentieerd en geactualiseerd.

In een themacampagne komt één van de min. vijf ICE-domeinen/sub-domeinen (cfr. p. 33) aan bod, waarmee we extra inzetten op de basisregistratie van ICE dat voor dat domein actueel ondervertegenwoordigd is op immaterieelerfgoed.be. De erfgoedorganisaties die de dienstverlenende rol in dat domein behartigen en het bredere maatschappelijke netwerk van actoren rond elk domein, zijn vanzelfsprekend actieve partners. De concrete acties binnen dergelijke themacampagne zullen variëren naargelang de eigenheid, noden en kansen van het domein en worden bepaald in nauwe samenwerking met de partners met oog op duurzaam effect. Ook de doelgroep zal naargelang het domein wisselen van het brede publiek tot heel specifiek, of beide. De doelstellingen zijn naast bewustmaking en zichtbaarheid op immaterieelerfgoed.be, dus ook net-

werkvorming en -verbreding, verkenning en aanpak van domeinspecifieke noden (cfr. OD 3, OD4 & OD5), **stimuleren van doorgroei naar bewuste erfgoedzorg.**

- › In 2019 sluit een eerste themacampagne meteen aan bij een grote communicatie-actie naar het brede publiek (cfr. OD1). Onder de algemene noemer ***Immaterieel erfgoed is overal!*** mikt de themacampagne vooral op het registreren van immaterieel erfgoed in stedelijke context en bij etnisch-culturele minderheden. Naast erfgoedorganisaties in de stedelijke context (erfgoedcellen, stadsmusea) en 3XE zullen partners in het middenveld van etnisch-culturele minderheden hier een belangrijke rol spelen.

Een overzicht van de geplande themacampagnes, op te starten in opeenvolgende beleidsjaren:

2020 ICE eetcultuur (partner in CE-sector: CAG)

2021 ICE Kunsten (partner in CE-sector: Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten)

2022 ICE ambachten en technieken (partner in CE-sector: CRAFTS., ETWIE, e.a.)

2023 ICE wereldbeeld (partner in CE-sector: PARCUM)

3. Om ICE-praktijken en betrokken beoefenaars en ICE-gemeenschappen in de kijker te zetten, wordt naast het bieden van algemene zichtbaarheid, geëxperimenteerd met **verschillende formats voor ontsluiting en verdieping** op immaterieelerfgoed.be. Bijvoorbeeld portretten van ICE-beoefenaars, een blogreeks, levensverhalen, korte videoreportages ... Ook het aanmaken van apps en andere ontsluitingsvormen die inhoud via diverse kanalen laten doorstromen tot bij het brede publiek, bv. i.s.m. duurzaam toerisme behoren tot de mogelijkheden.

Ten slotte worden immaterieel-erfgoedgemeenschappen die via OD2 worden betrokken en zichtbaar gemaakt, gaandeweg ook toegeleid naar de rest van de werking, in functie van het borgen van hun immaterieel-erfgoed-praktijk.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- opmaak plan van aanpak voor toeleiding (begin 2019) naar ICE met breed en divers bereik (o.b.v. piloot waarden ICE en cfr. Deel 2: hst. 3 + bronrapporten), met immaterieelerfgoed.be als centrale tool
- doelgroepgerichte communicatie en acties voor toeleiding i.f.v. specifieke diverse doelgroepen in 2019-2023
- vijf themacampagnes in de periode 2019-2023 in samenwerkingsverbanden, met drempelverlagende registratie-acties (vb. mobiel digitaal Platform op publieke plaatsen), waaronder de eerste aansluitend bij de grote communicatie-actie *Immaterieel erfgoed is overal!* in 2019
- participatieve registratie van ICE via aanmelding op immaterieelerfgoed.be met doorlopende opvolging en moderatie
- diverse formats in tekst en beeld testen en aanbieden op immaterieelerfgoed.be voor het documenteren en zichtbaar maken van ICE
- digitale opvolging en in mate van het mogelijke afstemming met actoren binnen de CE-sector rond het registreren van ICE

INDICATOREN

- plan van aanpak voor toeleiding naar ICE met breed en divers bereik
- toename van het aantal registraties op immaterieelerfgoed.be met min. 15% nieuwe aanmeldingen jaarlijks
- jaarlijkse toename van de diversiteit van registraties op immaterieelerfgoed.be: meetbaar via diverse parameters: geografisch, ICE-domeinen, georganiseerd vs. zwerfgoed ... (checklist wordt opgesteld o.b.v. uitkomst piloot waarden ICE - 2018)
- actueel overzicht met titel + beschrijving ICE + contactgegevens van registraties is beschikbaar
- tevredenheid en positieve evaluatie van de themacampagnes door partners
- mogelijke nulmeting en opvolging i.k.v. Vlaamse participatiesurvey die participatie aan sociale, culturele en sportieve activiteiten vierjaarlijks bevraagt (cfr. OD9)

PARTNERS

- partners in het Domeinnetwerk ICE (cfr. OD6): 3xE, CAG, Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten, CRAFTS., ETWIE, FARO, PARCUM, Sportimonium
- zeer uiteenlopende betrokkenheid van individuen, groepen, verenigingen en organisaties allerhande in relatie tot ICE in de verschillende themadomeinen
- Minderhedenforum en verenigingen etnisch-culturele minderheden
- diverse partners in de brede erfgoedsector, stadsmusea, erfgoedcellen, e.a.
- Packed m.b.t. verkenning digitale formats
- ...

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen immaterieelerfgoed.be, diversiteit (breed inclusief werken + doelgroepenwerking), communicatie - vormgeving, administratie

budget

- werkingsbudget themacampagne en diverse acties voor sensibilisatie: gemiddelde van ca. € 17,500 per jaar

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F4, F5	D1,D2,D3, D4, D5	C1,C2,C3	inventorying

Het spreekt voor zich dat de immense opgave van brede maatschappelijke sensibilisatie en bewustzijnsverhoging omtrent (de waarde van) immaterieel erfgoed in de samenleving, onmogelijk alleen vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed en ICE-netwerken in de erfgoedsector verwezenlijkt zal worden. De komende jaren gaan we dus op zoek naar effectieve multiplicatoren, katalysatoren en bondgenoten die hier medeschouder onder kunnen en willen zetten.

Met deze en de volgende operationele doelstelling werken we in 2019-2023 alvast op **twee grote sporen van maatschappelijk sensibiliseren**:

- een spoor dat inzet op samenwerking met de brede culturele en educatieve sectoren (OD3)
- een spoor met draagvlakcreatie in de samenleving via directe en actieve betrokkenheid vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed (OD4)

Met OD3 slaan we bruggen naar **de brede culturele en educatieve sectoren**, met oog op het ruime potentieel dat er ligt in samenwerken. We werken immers allen aan het inspireren en versterken van mensen en hun draagkracht en competenties, met oog op duurzaam samenleven. Daarnaast zijn educatie en nog meer transmissie, het effectief doorgeven van kennis en kunde, sleutelwoorden voor immaterieel erfgoed. Het veld van **non-formeel, informeel en formeel leren** met partners in sociaal-cultureel werk en de brede culturele sector, primair en secundair onderwijs, hoger onderwijs ... kunnen bijgevolg beschouwd worden als **sleutelactoren**.

WERKING

In de beleidsperiode 2019-2023 gaat Werkplaats immaterieel erfgoed mét deze actoren **in eerste instantie op zoek naar gemene delers** om een gestaag verder groeiend **sensibilisatie en educatief aanbod** te ontwikkelen (educatieve pakketten, workshops, publieksacties ...). Dit aanbod wordt via de programma's van intermediaire partners verder verspreid tot bij het publiek. Het **bewustzijn en draagvlak** voor ICE en borgen van ICE zullen zo groeien, zowel bij deze culturele en educatieve actoren zelf als bij hun doelgroepen (denk aan sociaal-cultureel volwassenenwerk (SCW), diversiteitswerk, jeugdwerk, brede cultureel-erfgoedsector, maar bv. ook de onroerend erfgoedsector). Hiervoor zetten we zowel in op een **eigen aanbod van direct inzetbaar educatief materiaal**, als op **maatwerk**. Het doorlopend **eigen aanbod** mikt op gebruikers die snel en efficiënt algemeen materiaal willen vinden en inzetten. Het **aanbod op maat** is bedoeld als eerste vorm van samenwerking om ook doelgericht aanbod gestaag uit te bouwen en terzelfdertijd aan netwerkopbouw te doen met actieve partners in het cultuur-educatieve veld.

Zo vormt het opbouwen van **een stevig netwerk** in deze sectoren en dan vooral in de educatieve sector een opstap naar een structurele samenwerking op vlak van leren en onderwijs. We maken hiermee aansluiting met de ontwikkelingen van het **Global Results Framework** van de UNESCO 2003 Conventie, waar uitdrukkelijk ingezet wordt op educatie en de integratie van ICE in de educatieve sectoren de komende jaren. Dit gebeurt zowel voor het leren over immaterieel erfgoed, als voor het praktijkgericht leren *van, met en door* immaterieel erfgoed. De verwachting is dat in het komende decennium internationaal bij de lidstaten van de Conventie een beweging op gang komt van verdere beleidsintegratie van ICE met de velden onderwijs en educatie, waartoe we hier met OD3 alvast een stevige basis leggen.

- › Het **aanbod op maat focussen we aan de hand van de themacampagnes** (cfr. OD2). Dit enerzijds om inhoudelijk richting te geven aan de ontwikkeling van diverse educatieve formats en anderzijds om systematisch – met de cadans van de themacampagnes – afwisseling in te bouwen bij het benaderen van mogelijke partners zowel als doelgroepen. Het biedt een doeltreffend raamwerk om haalbaar te werk te gaan en netwerkopbouw vorm te geven in de context van de anderszins uitgestrekte reikwijdte aan mogelijke thema's en spelers.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- aanmaak van eigen aanbod aan (educatief) materiaal voor diverse doelgroepen met focus algemeen op 'ICE' en 'borgen van ICE' (basisvorming), bv. aan te vragen of te downloaden folders, educatieve pakketten over immaterieel erfgoed algemeen, digitale fototentoonstellingen ...
- bundelen en ontsluiten van eigen aanbod en interessant (educatief) materiaal van anderen (partnerorganisaties en erfgoedgemeenschappen) via immaterieelerfgoed.be
- ontwikkeling van een flexibel inzetbaar format i.f.v. publieksevenementen en trefdagen van intermediairs (bv. een creatieve infostand, format blik achter de schermen van een ICE-praktijk ...)
- structurele samenwerking met FARO rond Erfgoeddag
- leveren van gerichte inspanningen voor bijdragen m.b.t. ICE in erfgoedpublicaties en -tijdschriften als bv. OKV, Tijd-Schrift, faro ...
- onderzoeken van verbindingen met de werking van Herita en i.k.v. Open Monumentendag
- ontwikkelen van aanbod op maat van culturele en educatieve spelers (bv. lezingen, sprekerslijsten, workshops, pop-up tentoonstellingen, educatieve koffers, residenties, brochures, creatieve formats ...) = op maat van vormingsinstellingen en Vormingplus-centra, jeugd en jeugdwerk (De Ambrassade, Ketnet, Brede School, Studio Globo ...), het landelijke middenveld en sociaal-culturele bewegingen (de Verenigde Verenigingen, Minderhedenforum, Noord-Zuidbeweging ...), bibliotheken en cultuurhuizen (Cultuurconnect), basisonderwijs (CANON Cultuurcel met o.m. dynamoprojecten ...), e.a.
- initiatief nemen en aanzetten tot samenwerking rond sensibilisatie met het hoger onderwijs, bv. het initiëren van overleg, ingaan op gastcolleges, olijsten mogelijke stages, het stimuleren van opnemen van immaterieel erfgoed in curricula, e.d.m. Zowel voor theoretische als voor toegepaste opleidingen, bv. archiefwetenschappen, publieksgeschiedenis, sociale pedagogie, (kunst)geschiedenis, restauratie, technische opleidingen, ontwerpopleiding ...

INDICATOREN

- online beschikbaarheid van een educatief aanbod via immaterieelerfgoed.be
- aantal downloads, ontleningen, aanvragen m.b.t. educatief aanbod
- aantal educatieve en sensibiliserende bijdragen jaarlijks van medewerkers (bv. lezingen, workshops, infosessies, gastcolleges, infostand, pop-up expo ...)
- minimaal één nieuw initiatief per jaar m.b.t. sensibilisatie en educatie via SCW, jeugd ...
- minimaal drie educatieve initiatieven op maat van de Vlaamse onderwijssector (basis/secundair/hoger) in periode 2019-2023
- aantal stages
- minimaal één artikel per jaar in een Vlaams cultureel-erfgoedtijdschrift
- positieve feedback bij evaluaties vanwege intermediaire partners of deelnemers
- samenwerking met en/of deelname aan Erfgoeddag en Open Monumentendag

PARTNERS

- brede waaier van mogelijke partners: intermediaire spelers en educatieve organisaties en initiatieven allereerst uit CJM sectoren (SCW, jeugd, diversiteitswerking, bij uitbreiding het ruime sociaal-culturele middenveld; brede erfgoedsector ...) + Onderwijssector (beleid, koepelstructuren, CANON Cultuurcel ...) (cfr. hoger)
- ROL migratie i.s.m. Amsab-ISG, Red Star Line Museum, KADOC, Liberaal Archief, ADVN, FARO, e.a.

MENSEN EN MIDDELEN*personele inzet*

- cellen breed inclusief werken, doelgroepenwerking, administratie

budget

- gemiddeld € 14.500 per jaar i.f.v. ontwikkeling pakketten, workshops, publieksacties ...

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
D4, D5	D3, D4	C1,C2,C3	<ul style="list-style-type: none">- transmission and education- awareness-raising- engagement of CGI as well as civil society

We openen er deze eerste strategische doelstelling mee: immaterieel erfgoed leeft overal waar er (groepen) mensen zijn. Weliswaar heeft het eerste decennium van ICE-beleidspraktijk in Vlaanderen uitgewezen (cfr. SD1 & Deel 2. Omgevingsanalyse) dat een brede maatschappelijke ingang geen vanzelfsprekende noch makkelijke inzet betekent. Om die reden zal de beleidsperiode 2019-2023 voor immaterieel-erfgoedwerking heel uitgesproken in het teken staan van maatschappijbrede sensibilisatie (cfr. OD3), het actief werken aan de ontwikkeling van een breed en divers draagvlak in de samenleving.

Als Werkplaats immaterieel erfgoed geloven wij dat **maatschappelijk draagvlak bouwt op wederkerigheid: betrokkenheid, participatie, deelhebben**. Van ICE en erfgoedwerking naar de samenleving en omgekeerd, doorheen al die maatschappelijke praktijken en over (beleids)domeinen heen. Een belangrijke opgave wordt dan ook **om in de samenleving dynamieken te detecteren die relateren aan immaterieel erfgoed en als erfgoedorganisatie actief op die dynamieken in te spelen**. Door zélf betrokkenheid te tonen en wederkerigheid te genereren met oog op kennismaking met het ICE-begrip, bouwen we aan inzicht en bewustzijn bij de betrokkenen en zo in de *longer turn* aan een breed en divers draagvlak in de samenleving.

WERKING

OD4 reikt vanuit de erfgoedwerking heel sterk naar buiten door als organisatie **continu in te spelen op initiatieven die zich maatschappelijk aandienen**. Door daarnaast ook zélf een actor te zijn en stem te geven in publiek debat én actie te ondernemen naar de brede *civil society* en naar het meer georganiseerde middenveld en koepelverenigingen allerhande. We houden vinger aan de pols van de socio-culturele kalender en duiken op bij socio-culturele trefmomenten her en der (van bv. food truck- of documentaire filmfestivals tot folkloremarkt naar Mixity). Verder hebben we ook voortdurend, via nieuwsbrieven, netwerken, in het dagelijks leven ... oog voor kleine en grotere initiatieven waar ICE-aspecten in voorkomen. We pikken deze mée op en zetten ze in de kijker in de werking en communicatie vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed, om er actief verbanden in aan te tonen (denk bv. aan van-onderop-initiatieven als een collectieve bakoven van een Gents buurtcomité waar traditionele broodrecepten worden uitgewisseld; stadslandbouw en vergeten groenten in volkstuintjes in Antwerpen; een hedendaagse kunstproductie rond rituelen; vzw Cirq die met het nomadische circus Bavaria samenwerkt ...).

En ten slotte, en niet in het minst, organiseren we met het nieuw te lanceren **Festival immaterieel erfgoed** (werk-titel), zélf breed en divers opgezette contactdagen, waar al die mogelijke en diverse maatschappelijke stakeholders, stemmen en perspectieven elkaar kunnen ontmoeten en kruisen. Hier treffen ICE-gemeenschappen, ICE-werkers, ICE-liefhebbers, en allerlei andere mogelijke geïnteresseerden – van publiek tot onderzoeker en van journalist tot beleidsmaker of leerkracht – elkaar in een wervelend programma waar de rijke diversiteit en actualiteit van immaterieel erfgoed volop gedeeld, gevierd, gereflecteerd en in de kijker gezet wordt. We zijn er ons van bewust dat dit format doorheen verschillende beleidsperiodes zal moeten groeien, maar zien niettemin een groot potentieel in een Festival dat een groot – zoniet hét grootste – ICE-netwerk bijeenbrengt en op één moment in tijd en ruimte tastbaar maakt. Het Festival wordt met de nodige afstemming en/of samenwerking (bv. tijdstip en communicatie) met andere evenementen (bv. Erfgoeddag, Dag van de Ambachten, Week van de Smaak, Week van de amateurkunsten ...) gepland.

- › Om de spanwijdte van ‘de samenleving’ hanteerbaar te maken in de dagelijkse werking van Werkplaats immaterieel erfgoed, zullen we:
 - naast de **lopende werking** ook **de vijf themacampagnes in 2019-2023** benutten en die periodes aangrijpen om met een **gerichte inzet op die themavelden in de samenleving actieve wisselwerking met burgerinitiatieven, verenigingsleven en actualiteit** allerhande te stimuleren
 - specifieke aandacht hebben voor de **doelgroepen uit het Gelijkekansenbeleid** van de Vlaamse overheid: holebi’s en transgenders, mensen met een beperking, maar ook rekening houden met andere achterstellingsmechanismen zoals leeftijd, armoede of etnisch-culturele achtergrond. Hiervoor volgen we werkingen van organisaties als çavaria, Demos, Netwerk Tegen Armoede, Kinderrechtencoalitie, Enter, etc.
- › Uiteraard zal de werking in ontwikkeling ook doorlopend gemonitord worden in functie van **weging en prioritering van de opkomende vraag binnen deze OD-lijn**. Bedoeling is om via de gediversifieerde contacten en initiatieven progressief te timmeren aan maatschappelijke verruiming van bewustzijn en waardering omtrent ICE. De **beoogde outcome** die we daarbij op middellange termijn voor ogen houden is de **verder uitdijende brede draagvlakontwikkeling**. Voorts bewaren we bij alle sensibilisatie **steeds ook oog voor het uitdragen van een ruimer integraal cultureel-erfgoedbegrip** (ICE staat niet geïsoleerd van andere erfgoedtypes).

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- Festival immaterieel erfgoed: opstarten van nieuw erfgoedfestival in Vlaanderen – min. twee in de beleidsperiode 2019-2023 – met, voor en over immaterieel erfgoed(gemeenschappen) voor een ruim doelpubliek met vele cross-overs
- ontwikkelen van een wendbaar format i.f.v. sensibiliseren rond ICE, dat zich leent om aan publieke events deel te nemen (performance, stand, pop-up expo ...)
- mondig en assertief inpikken op actualiteit met een ICE-dimensie (d.m.v. opiniestukken, lezersbrieven, media-contacten, fora ...)
- in de maatschappelijke acties een bijzondere aandacht aan de dag leggen voor doelgroepen uit het Gelijkekansenbeleid van de Vlaamse overheid o.m. via actief betrekken van verenigingen en organisaties die hier een werking rond voeren
- inspelen op initiatieven in de samenleving met een ICE-dimensie: actief deelnemen, contact leggen (doorlopend)
- in de kijker zetten van initiatieven met ICE-aspecten en deze aspecten zichtbaar maken (bv. blog, één foto per week, immaterieel-erfgoedspotters ...) via onze eigen communicatie en immaterieel-erfgoed.be
- met enthousiasme ingaan op vragen, en bijdragen en deelnemen aan activiteiten van derden, debatten, studiedagen ... van andere maatschappelijke actoren
- ...

INDICATOREN

- het gerealiseerde programma en aantal deelnemers uit verschillende hoeken voor het Festival immaterieel erfgoed
- evaluatie van het Festival met alle partners: tevredenheid, zichtbaarheid, diversiteit aanbod, aantal deelnemers uit verschillende hoeken, inzichten van partners ...
- aantal activiteiten met en voor derden

- screening van de spreiding van gerealiseerde activiteiten (cfr. spreiding m.b.t. maatschappelijke domeinen, geografisch, doelgroepen ...)
- initiatieven uit diverse maatschappelijke domeinen in de kijker op immaterieelerfgoed.be
- groei van de vraag naar advies: oplijsting van aantal, herkomst en type infovragen en verleend advies (bv. via mail, 'vragenuurtjes' die Werkplaats immaterieel erfgoed geboden heeft ...)
- toets van het gebruik van het begrip immaterieel erfgoed in (sociale) media en in relatie tot uitdrukking van waardering/belang/... ervan
- lijst van activiteiten in publiek debat en media

PARTNERS

- ruim en divers palet aan type partners met maatschappelijke activiteiten van buiten de CE-sector
- partners uit Domeinnetwerk ICE (cfr. OD6) i.k.v. de themacampagnes

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen breed inclusief werken, doelgroepenwerking, experiment en vernieuwing, immaterieelerfgoed.be, communicatie - vormgeving, administratie

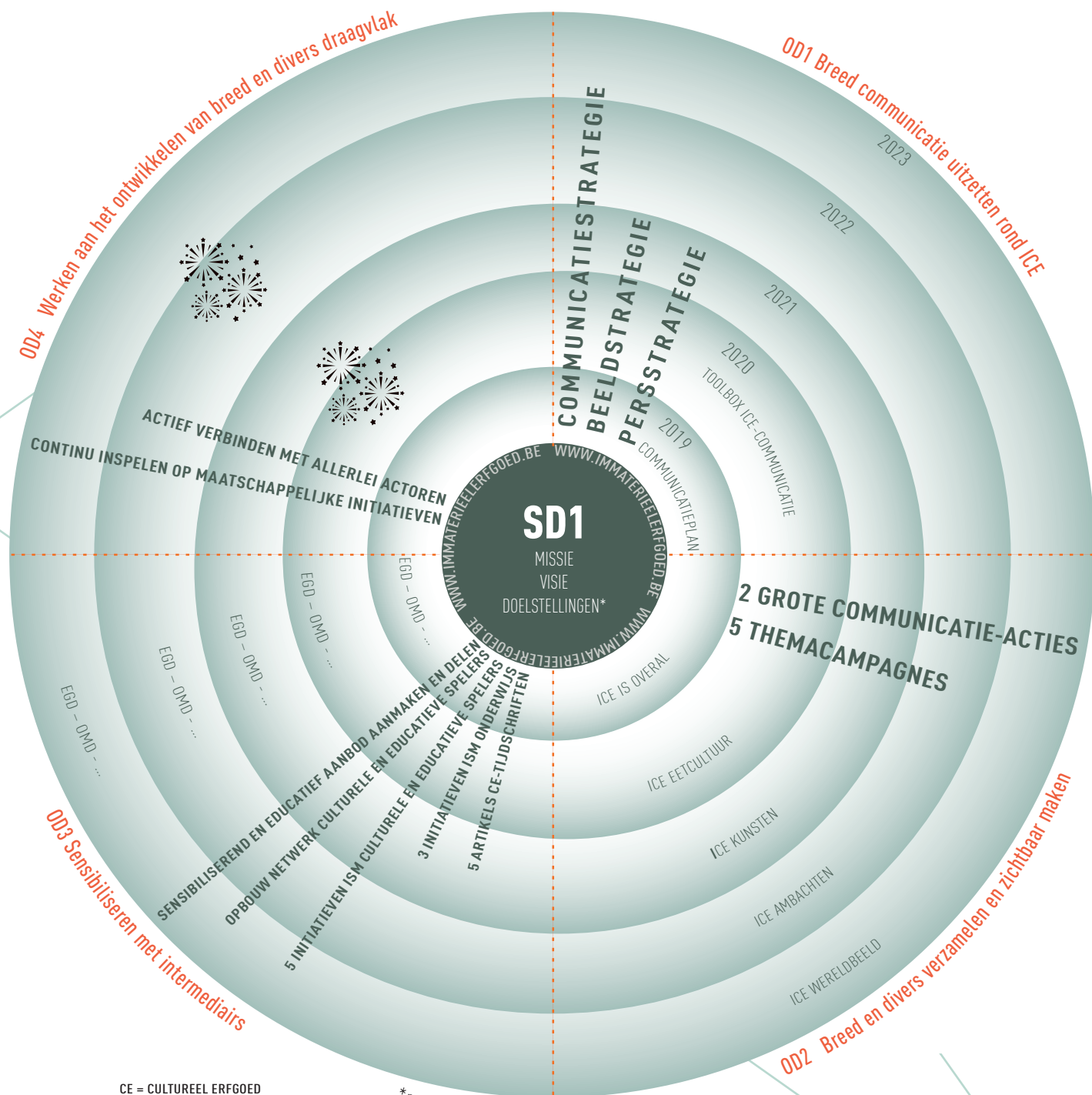
budget

- totaal OD4 werkingsbudget gem. €51.000 per jaar, waarvan:
 - jaarlijks budget voor acties: € 12.000
 - budget min. twee x Festival immaterieel erfgoed: € 75.000 (€ 30.000 op jaarbudget) in 2019-2023
 - jaarlijks diverse kosten i.k.v. draagvlakwerking: ca. € 9.000

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F4, F5	D1	C1, C2, C3, C4	<ul style="list-style-type: none"> - role of ICH and its safeguarding in society - awareness-raising

Werkplaats immaterieel erfgoed 2019-2023

SD1 | Zichtbaarheid, beeldvorming en bewustzijn van immaterieel erfgoed zijn maatschappelijk verbreed

- CE = CULTUREEL ERFGOED
- ICE = IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED
- EGS = ERFGOEDGEMEENSCHAP
- ICE-GS = IMMATERIEEL-ERFGOEDGEMEENSCHAP
- EGD = ERFGOEDDAG
- OMD = OPEN MONUMENTENDAG
- CG = COLLEGAGROEP
- = FESTIVAL IMMATERIEEL ERFGOED

*met engagement voor duurzaamheid

SD2

Praktijken rond borgen zijn versterkt

De tweede strategische doelstelling van Werkplaats immaterieel erfgoed draait helemaal rond **borgen**. Deze doelstelling is er op gericht het doen en doorgeven van immaterieel erfgoed te waarborgen. Werkplaats immaterieel erfgoed zet zich met SD2 in om de praktijken rond borgen te versterken **bij ICE-gemeenschappen** en in **de brede cultureel-erfgoedsector**.

Safeguarding suggests a broader approach than 'protection', whereby not only is the ICH protected from direct threats to it but positive actions that contribute to its continuance are taken.

Janet Blake, 2006

UNESCO definieert **safeguarding** in de **2003 Conventie** (Artikel 2.2.3) als volgt: 'Safeguarding means measures aimed at ensuring the viability of the intangible cultural heritage, including the identification, documentation, research, preservation, protection, promotion, enhancement, transmission, particularly through formal and non-formal education, as well as the revitalization of the various aspects of such heritage'.

De Vlaamse overheid werkt hier met de **Visienota 2010** op door. '**Borgen**' wordt vertaald naar maatregelen nemen en acties opzetten voor het identificeren of herkennen, inventariseren, documenteren, onderzoeken, sensibiliseren en doorgeven van immaterieel cultureel erfgoed. Het Vlaamse beleid legt nadruk op het doorgeven van het immaterieel erfgoed: 'De klemtoon ligt dan niet zozeer op het element immaterieel cultureel erfgoed maar op het volledige systeem; de methodiek van het doorgeven en het proces.' Het gaat dus bovenal om het creëren van kansen voor het voortbestaan en de toekomstige ontwikkeling van levende culturele gebruiken en tradities.

Met de **Conceptnota Cultureel Erfgoed** (2016) en het nieuwe **Cultureelerfgoeddecreet** (2017) wordt een nieuwe stap gezet. Werken rond immaterieel erfgoed wordt namelijk **via de Functies geïntegreerd in de cultureel-erfgoedprocessen die alle (types) cultureel-erfgoedorganisaties kunnen uitbouwen**. ICE-werking zal daarmee voortaan (vanaf 2019) steeds meer een vanzelfsprekend deel kunnen vormen van de cultureel-erfgoedprocessen die *alle* cultureel-erfgoedorganisaties verzorgen.

5 FUNCTIES

F1 – herkennen en verzamelen

F2 – behouden en borgen

F3 – onderzoeken

F4 – presenteren en toeleiden

F5 – participeren

Voor wat ICE betreft, is het hierbij wel van tel te onderstrepen dat **participatie** inherent is aan elke ICE-werking, en dus geen Functie apart. De ICE-gemeenschappen zijn in eerste en laatste instantie eigenaar van hun erfgoed(werking). Zij beoefenen ICE in praktijk, staan in voor de dynamische ontwikkeling ervan, doen aan overdracht en maken keuzes in erfgoedzorg (cfr. Artikel 15 UNESCO-Conventie & Visienota ICE 2010). Minister Sven Gatz geeft in zijn **Strategische Visienota** aan dat hij 'van de ICE-organisatie een duurzaam borgingsbeleid verwacht, in samenspraak met cultureel-erfgoedorganisaties en erfgoedgemeenschappen. Deze organisatie neemt de kwaliteitsvolle uitvoering van de Functies op en bewaakt en begeleidt hierin cultureel-erfgoedorganisaties maar vooral ook de ICE-gemeenschappen'.

De Vlaamse beleidsinzet via kwalitatieve uitvoering, opvolging en begeleiding van de Functies voor erfgoedzorg sluit dicht aan bij het internationale kader van het **Global Results Framework** bij de UNESCO-Conventie. *Continued practice and transmission of ICH ensured* is in dit Framework één van de vier langetermijndoelstellingen. Deze overkoepelende doelstelling wordt in het GRF uitgewerkt via een operationele doelstelling omtrent competentie-opbouw bij zowel culturele- (en) erfgoedorganisaties als bij de erfgoedgemeenschappen.

Bijkomend werd in de veldbevraging in de cultureel-erfgoedsector die we realiseerden in 2017 door 48,84% van de organisaties aangegeven dat men van de ICE-organisatie verwacht dat die een **actieve koers** zal uitzetten en **praktijkontwikkeling aanjagen**; 58,14% verwacht daarbij dat de ICE-organisatie de standaarden voor ICE-werking in Vlaanderen uitzet (cfr. Deel 2: hst. 4).

Het werken rond borgen en de Functies, en de competentie-opbouw daarrond bij ICE-gemeenschappen en in het cultureel-erfgoedveld, wordt dus een tweede hoeksteen van de werking van Werkplaats immaterieel erfgoed in de beleidsperiode 2019-2023. In deze strategische doelstelling vloeien de opgegeven decretale doelstellingen voor de werking van de ICE-organisatie organisch samen:

OD5	begeleiden en versterken van erfgoedgemeenschappen via competentie-opbouw in netwerken
OD6	in de cultureel-erfgoedsector het kwaliteitsvol borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen coördineren via het aandrijven van (net)werken rond borgen en Functies
OD7	praktijken en kennis rond borgen en de verschillende Functies verzamelen en delen, op immaterieelerfgoed.be en in levende lijve

Zo wordt de kwaliteitsvolle borging en uitvoering van de Functies voor ICE in Vlaanderen gecoördineerd gemotord.

De centrale plek van 'netwerken' in deze strategische doelstelling sluit aan bij de eerdergenoemde basisattitude van Werkplaats immaterieel erfgoed. Het opbouwen van competenties en kennis rond borgen en Functies doen we bewust en voortdurend in netwerkvorm. De optelsom van alle diverse werkvormen, deelnemersgroepen, onderzochte inhouden enz., vormt één groot lerend netwerk voor ICE-werking.

Dit beleidsplan zet **krijtlijnen uit voor een programma rond competentie-opbouw voor het borgen van ICE bij gemeenschappen en in de cultureel-erfgoedsector voor de komende jaren.**

- › In dit programma houden we o.a. rekening met de **soorten leervragen** (naar Cora Smit: bij nieuwelingen (cfr. SD1) en voor beginners, gevorderden, ervaren krachten en specialisten (cfr. SD2)); en de inzichten en tips geformuleerd in de publicatie en het programma *Tijd voor vakmensen* van FARO.
- › In het hogergenoemd noden- en behoeftenonderzoek dat we in 2017 voerden in de erfgoedsector werd reeds gepeild naar bestaande **leervragen** bij erfgoedorganisaties en bij erfgoedgemeenschappen (cfr. Deel 2). In 2017 en 2018 loopt een bijkomend traject (m.m.v. FARO, Jacqueline Van Leeuwen) inzake de **noden rond ICE-competentie-ontwikkeling** m.b.t. het **ondersteunen** (in geval van professionele erfgoedwerker), of **trekken** (in geval van persoon uit gemeenschap) van ICE-gemeenschappen bij hun erfgoedpraktijk. Op basis van de bevindingen wordt in 2018 verder het vormingsbeleid uitgetekend voor erfgoedpro-

professionals en ICE-gemeenschappen, met een gepaste leerstrategie i.k.v. het borgen van ICE in Vlaanderen (i.s.m. FARO). Dit vormingsbeleid zal verder worden geïmplementeerd binnen de open structuur die hierna in OD5-OD6-OD7 als basis is uitgewerkt.

- › **Inhoudelijk** liggen ook **pertinente referentiekaders** bij het Vlaamse beleid (Cultureelerfgoeddecreet 2017 & Functies; Strategische Visienota; ICE-beleidsvisie), de UNESCO 2003-kaders en het *Global Capacity Building Programme* van de Conventie dat steeds in ontwikkeling blijft. Deze kaders vergen een vertaalslag naar de praktijkomgeving van erfgoedwerkers en erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen en ondersteuning bij kennis- en praktijkontwikkeling.
- › Het opstartende Vlaamse beleid rond **Living Human Treasures (LHT)** geven we ook gericht aandacht en bieden naargelang de noden en ontwikkeling bijkomende omkadering.
- › Ten slotte hebben we er ook steeds oog voor om na specifieke competentie-opbouw rond ICE ook weer de **brug te maken naar een ruimere erfgoedbenadering** (cultureel erfgoed geïntegreerd benaderen). De kennis die voortspuit uit de leertrajecten zullen we in de mate van het mogelijke terugkoppelen naar andere tools en methodieken rond erfgoed algemeen.

Werkplaats immaterieel erfgoed werkt deze strategische doelstelling uit via vier operationele doelen.

In deze strategische doelstelling nemen we prioritair de **Functie borgen of actief doorgeven (F2)** op. Zoals doorlopend in dit hele beleidsplan steeds in de geest van het participatieve ICE-beleid (**Functie participeren (F5)**).

SD2 overkoepelend werkingsbudget

30% personeelsinzet = € 187.500

30% overhead = € 21.000

SD2 | OD5

BEGELEIDEN EN VERSTERKEN VAN ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN VIA COMPETENTIE-OPBOUW IN NETWERKEN

In deze OD staat het duurzaam **borgen van ICE centraal**. Enerzijds met **de Functies** als gedeelde handvatten en de **internationale referentiekaders** als gedeelde horizon, en anderzijds de **actuele ervaringen en uitdagingen van concrete ICE-praktijken als mobiliserende leercontexten**.

- > Het hieronder beschreven aanbod is, vanuit zijn focus op 'borgen van ICE', gericht naar iedereen die bewust(er) met (immaterieel) erfgoedzorg wil omgaan: de erfgoedgemeenschappen rond ICE. Het gaat dus niet om vorming voor vrijwilligers, aangezien we in lijn met de **Strategische Visienota** (p. 23) het uitgangspunt nemen van erfgoedgemeenschappen als stakeholders, waarbij het 'kan gaan om een of meerdere doelgroepen, peers in het veld, publiek(en), gebruiker(s), belichamer(s) of drager(s) van erfgoed, bestuursleden, onderzoekers, vrijwilligers, leveranciers, beleidsmakers, etc.' Ook binnen de kern van actieve ICE-gemeenschappen (de zgn. 'beoefenaars' van ICE-praktijken) gaat het zowel om mensen die in hun vrije tijd met ICE-praktijken bezig zijn, als professioneel (bv. ambachtslui, brouwers, forains ...). Zowel inhoudelijk als praktisch wordt in het aanbod competentie-opbouw rekening gehouden met de verschillende contexten van al wie met ICE bezig is.

Op basis van de voorbereiding uit 2017-2018 (o.a. bevraging gemeenschappen, resultaten piloot waarden ICE, competentiestudie ICE i.s.m. FARO m.b.t. trekkers van gemeenschappen), wordt in 2019 een aangepast **vormingsbeleid** uitgerold. Het zal bestaan uit een mix aan leerniveaus en onderwerpen, waarbij telkens op maat gebruik gemaakt wordt van de meest adequate methodiek (workshops, e-learning, DIY-tools, peer-to-peerleermodellen, enz.). Enerzijds hebben we daarbij aandacht voor het **verder delen en verbreden van ICE-competenties** om als gemeenschap aan basis-erfgoedzorg te kunnen doen. Anderzijds willen we, nadat de basiscompetenties steeds meer verworven zijn, doorheen de jaren **de praktijkkennis en competenties ook verdiepen en verfijnen** in het netwerk van erfgoedgemeenschappen.

WERKING

Het opbouwen van zowel basis- als verdiepende competenties, gebeurt steeds in groepen of netwerken. Dit sluit niet alleen aan op de missie van de organisatie en ruimer op de internationale UNESCO-samenwerkingsgedachte, maar ook bij reeds beproefde ervaring van tien jaar ICE-werking. Erfgoedgemeenschappen herkennen elkaars gedrevenheid en passie, maar ook elkaars noden en moeilijkheden. Het **gezamenlijk opbouwen van competenties** om hiermee om te gaan, brengt tegelijkertijd heel wat inspiratie en praktijkervaring samen.

Het vormingsbeleid wordt **transversaal** georganiseerd, ongeacht ICE-domein of geografische ligging, **met een gemengde aanpak**. Dat betekent weliswaar niet dat we de noodzakelijke nabijheid voor erfgoedgemeenschappen in heel Vlaanderen niet voorzien. Integendeel. We nemen voor het ondersteunen van het borgen van ICE volop de democratische gedachte als uitgangspunt: onafhankelijk van waar iemand woont, zou elke persoon of vereniging gelijkwaardige basisondersteuning moeten kunnen krijgen. Daarnaast zijn efficiëntie, het ontlasten en versterken van andere erfgoedorganisaties – gezien de bescheiden werkkraft in cultureel-erfgoedsector – **afstemming en complementariteit** richtsnoeren in het opstellen van dit vormingsbeleid. Om dit goed te organiseren worden in de opmaak van het leerprogramma de cultureel-erfgoedorganisaties met een dienstverlenende ICE-werking optimaal betrokken (cfr. OD6: deelsectoroverleg & Domeinnetwerk ICE). Daarnaast kunnen zij vanzelfsprekend ook zelf deelhebben in de specifieke vormingsmomenten – naar eigen wens en vermogen – zonder

nodig of dwingend te zijn voor de effectiviteit ervan.

We voorzien **drie grote lijnen** om erfgoedgemeenschappen in competentie-opbouw te begeleiden en te versterken:

1. **Basisaanbod ICE borgen naar erfgoedgemeenschappen uit alle domeinen**

Werkplaats immaterieel erfgoed zet een competentie-opbouwend programma rond borgen van immaterieel-erfgoedpraktijken op vanuit een **generieke benadering**. Ze biedt startende immaterieel-erfgoedgemeenschappen in de breedte ondersteuning via een basisaanbod erfgoedzorg en competentie-ontwikkeling: oriëntatiegesprek, basisvorming erfgoedzorg in kleine gemengde groepen van meerdere erfgoedgemeenschappen, stappenplannen, DIY-tools en -methodieken ... De Functies van erfgoedzorg zullen hier een handvat zijn en uitwisselen en kennisdelen van erfgoedgemeenschappen onderling wordt overal meegenomen.

AFSTEMMING

Landelijke dienstverlening (thematisch)

De thematische partners in de CE-sector worden, naar eigen wens, in méér of mindere mate bij dit basisaanbod betrokken.

De thematische organisaties bieden complementair vanuit hun thema ondersteuning en vorming aan gemeenschappen, groepen en individuen. Elke organisatie bepaalt hiervoor individueel, binnen het eigen beleidsplan, de concrete aanpak (vb. langlopende begeleidingstrajecten, geïntegreerde benadering ...).

Waar thematisch hiaten in ondersteuning zouden vallen, vangt Werkplaats immaterieel erfgoed de betrokken gemeenschappen op vanuit de generieke benadering en het algemene basisaanbod.

Regionale dienstverlening (erfgoedcellen)

Via de samenwerking en het structureel ingepland overleg met de erfgoedcellen wordt de factor van nabijheid opgevolgd. Erfgoedcellen worden naar wens regionaal betrokken bij basisvormingen en een vorming kan op vraag van erfgoedcellen in de regio gepland worden (basisvorming of vorming rond Functies).

Er wordt in 2019-2023 jaarlijks overlegd voor werkbare programma's die inspelen op de ontwikkelingen en interesse op het terrein. Daarbij zal in overleg o.a. worden geëxperimenteerd met enkele mogelijke spreidingsmodellen, zowel in de tijd (op vaste data of inspelend op vraag) als in ruimte.

2. **Competentie- en praktijkontwikkeling en -uitwisseling voor ICE-gemeenschappen rond Functies, actuele ervaringen en uitdagingen in ICE**

Binnen het vormingsbeleid is voor gemeenschappen tevens aandacht voor **meer specifieke competentie- en praktijkontwikkeling van gevorderden, ervaren krachten en specialisten**. Opzet is dit netwerk-leren enerzijds te doen groeien vanuit vragen en dynamieken van de erfgoedgemeenschappen zelf. Anderzijds kan het ook vanuit de Functies vertrekken waarbij de ontwikkeling van bepaalde aspecten voor diverse gemeenschappen interessant kan zijn. De bevraging bij gevorderde gemeenschappen gaf bv. reeds noden aan rond archiefwerking, het doorgeven van de erfgoedpraktijk, het beheer van de vereniging en het documenteren van de erfgoedpraktijk (cfr. Deel 2). Op maat van de nood wordt steeds een gepaste werkvorm voor competentie-ontwikkeling gehanteerd (workshop, e-learning, peer-to-peer, enz.). De acties worden uitgezet in afstemming en waar relevant i.s.m. met partners in de CE-sector en daarbuiten, op lokaal en Vlaams niveau. Dit vanuit de visie van een CE-sector als één integraal Functie-netwerk m.b.t. het borgen van ICE in Vlaanderen, waarbinnen deelsectoren vanuit hun kerntaken gerichter kunnen focussen op specifieke taken/Functies in

de globale Vlaamse ICE-werking (bv. documenteren en archiefzorg vanuit archiefsector, enz.) (cfr. OD6).

- › E-learning wordt in 2019-2023 als een experimentele pijler uitgebouwd binnen ons vormingsbeleid (in overleg met FARO). We experimenteren met mogelijke en succesvolle formats op maat van de doelgroepen: online tools, webinars, video-webcast ... (cfr. OD7). Er wordt zowel geëxperimenteerd met leertrajecten die volledig op online-leren gestoeld zijn als met trajecten waarbij e-learning als aanvullend beschouwd wordt, met daarbij aandacht voor mogelijke digitale drempels.

3. **Festival immaterieel erfgoed** (cfr. OD4)

Het Festival immaterieel erfgoed is in de eerste plaats gericht op ontmoeting en kruisbestuiving. Logischerwijs vloeien uit dit opzet ook **diverse leerkansen** voort: **ervaringsuitwisseling, gesprekstafels, debatten, één-op-één ontmoetingen, inspirerende praktijkvoorbeelden ...** Erfgoedgemeenschappen vormen belangrijke actoren hierin, zowel voor wat leren als voor wat delen betreft. Ook met aandacht voor de leerkansen uit de trajecten van **Living Human Treasures**.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- **vormingsbeleid** ICE borgen voor erfgoedgemeenschappen binnen de visie van het lerend-netwerkmodel op punt stellen begin 2019, uitrollen 2019-2023
- i.k.v. het vormingsbeleid doorlopend voorzien in **een basisaanbod borgen** dat afgestemd en gespreid is in tijd en ruimte, bv. oriëntatiegesprekken, basisvorming erfgoedzorg in kleine gemengde groepen van meerdere erfgoedgemeenschappen, stappenplannen, DIY-tools en -methodieken ...
- i.k.v. het vormingsbeleid structurele programmalijnen opzetten voor **competentie- en praktijkontwikkeling en -uitwisseling rond Functies, actuele ervaringen en uitdagingen in ICE**, o.m. bv.:
 - de ontwikkeling van tools voor gemeenschappen rond het (lokaal) documenteren van ICE i.s.m. 3xE, CAG, ETWIE, enz.
 - workshop rond het bewaren van archiefstukken (digitaal en papier), i.s.m. Archiefbank en/of 3xE
 - de begeleiding van een netwerk i.f.v. ervaringsopbouw: hoe omgaan met controversieel ICE (ethiek, dierenwelzijn, diversiteitsvraagstukken ...) i.s.m. o.a. CAG
 - uitwisseling en ervaringsdeling i.k.v. LHT-trajecten i.s.m. de betrokken 'living human treasures' en eventueel begeleidende CE-organisaties uit het Domeinnetwerk ICE (cfr. OD6) e.a. (ETWIE, CRAFTS. ...)
 - inspirerende sessie rond het bedenken van vernieuwende acties om het erfgoed door te geven i.s.m. actoren van binnen en buiten het CE-veld (cfr. OD4: voorbeeld vzw Cirq)
 - ...
- **e-learning** gaandeweg uitbouwen als een experimentele pijler in het vormingsbeleid
- **leerkansen uitwerken** in het programma van het **Festival immaterieel erfgoed** (cfr. OD4)

INDICATOREN

- een uitgeschreven vormingsbeleid als leidraad + jaarlijkse evaluatie en bijsturing
- communicatie omtrent programma en agenda competentie-opbouw ICE
- min. tien vormingsinitiatieven naar erfgoedgemeenschappen per jaar (netwerkbijeenkomsten, vormingssessies, online leren traject ...)
- een positieve evaluatie van de meerderheid van de deelnemers omtrent het aanbod competentie-opbouw
- geografische spreiding van deelnemers aan het programma
- thematische spreiding van deelnemers in het programma

- toetsing en evaluatie van de inhoud van het programma voor competentie-opbouw ICE: *Heeft het een Functie-benadering? Heeft het de ICE-brede benadering?*
- overzicht van de samenwerkingen en verslagen van afstemming met andere professionele actoren i.k.v. realisatie werking naar erfgoedgemeenschappen
- de gemaakte en gedeelde tools en methodieken op immaterieelerfgoed.be (presentaties, stappenplannen, tools ...)
- deelname en samenwerking van erfgoedgemeenschappen (incl. LHT) aan Festival immaterieel erfgoed

PARTNERS

- partners in het Domeinnetwerk ICE (cfr. OD6): 3xE, CAG; Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten, CRAFTS., ETWIE, FARO, PARCUM, Sportimonium
- erfgoedcellen
- erfgoedgemeenschappen die actief (en op vraag) hun eigen kennis en ervaring delen in vormingsmomenten
- Archiefbank: doorverwijzing tussen immaterieelerfgoed.be en Archiefbank; alsook bewustmaking belang archief en ondersteuning archief en documentbeheer bij ICE-gemeenschappen
- partners met expertise rond algemene aspecten van de Functies uit de CE-sector
- partners van buiten de CE-sector met relevante ervaring i.k.v. de Functies (al dan niet bewust)

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen breed inclusief werken, doelgroepenwerking, experiment en vernieuwing, communicatie, administratie

budget

- gemiddeld € 8.000 per jaar i.f.v. acties: medewerking, sprekers, tools, drukwerk, verplaatsing ... (excl. kosten Festival (cfr. OD4))

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F2 + F1>5	D1, D3, D4	C1,C2,C3, C4	- Institutional and human capacities

Het werken rond de Functies en de competentie-opbouw daarrond in het cultureel-erfgoedveld is zoals gezegd een van de hoekstenen van de werking in de beleidsperiode 2019-2023. Zo willen we de kwaliteitsvolle uitvoering van de Functies voor ICE in Vlaanderen naar de toekomst gecoördineerd en gezamenlijk vanuit de sector gaan ontwikkelen en monitoren. Daarbij houden we tevens rekening met internationale referentiekaders, in opbouw naar internationale standaarden rond erfgoedzorg voor ICE.

Tegelijk wordt op verschillende manieren gewerkt aan de verbreding van het netwerk rond ICE zoals vooropgesteld in de **Strategische Visienota**. Samen met verschillende actoren uit het erfgoedveld willen we aan de noden rond competentie-ontwikkeling in relatie tot het borgen en het versterken van de Functies voor immaterieel erfgoed, beantwoorden.

WERKING

We voorzien vijf grote pijlers in het werken rond de Functies en de competentie-opbouw daarrond in het cultureel-erfgoedveld, met opnieuw het lerend netwerkmodel als leidraad.

1. Competentie-opbouw voor de CE-sector rond borgen en Functies m.b.t. ICE

Op vraag en op maat van starters in de CE-sector biedt Werkplaats immaterieel erfgoed verschillende introducerende werkvormen als basisaanbod aan. Deze worden afgestemd op de studie rond Competentieprofielen en een leerstrategie voor ICE (i.s.m. FARO, 2017-2018) en op de bestaande noden (bv. tools voor ondersteuning van gemeenschappen op maat van erfgoedcellen). Van een inleidende lezing tot een introductieworkshop, samenwerking binnen bestaande vormingen van bv. FARO voor starters in de CE-sector, of e-learning introlessen, speeddates met gevorderden ...

Daarnaast werken we met Functiegerichtte collegagroepen in de CE-sector. Op dit ogenblik is werken rond Functies voor immaterieel erfgoed nog nieuw en voor vele erfgoedorganisaties onbekend terrein. Ook binnen de CE-sector past Werkplaats immaterieel erfgoed het principe van netwerklernen toe, op basis van specifieke vragen en noden m.b.t. het ontwikkelen van de Functies i.k.v. ICE-werking in de brede erfgoedsector. Erfgoedwerkers uit diverse organisaties uit het erfgoedveld kunnen deelnemen aan dergelijke collegagroepen die ingaan op specifieke gedeelde uitdagingen i.k.v. ICE-werking (denk bv. aan ethische of meer technische vragen). Collegagroepen zijn wisselend in opzet en duur en werken verkennend, reflexief, expertise-opbouwend en -delend. De topics komen voort uit de omgevingsanalyse van 2016-2017 en uiteraard ook vanuit het detecteren van noden en ontwikkelingsvragen in de werking de komende jaren. Naargelang de specifieke vragen zullen de collegagroepen met concrete werkvormen worden ingevuld, bv. lees- en werkgroepen, pilottrajecten (cfr. OD8), werkbezoeken, enz. Tussentijds of na afloop van dergelijk traject wordt de opgedane kennis breder gedeeld via artikels, handleidingen, methodieken, enz. Enkele topics worden alvast:

- ICE & collectieplannen (F1 en F2): collegagroep die de vraag exploreert hoe immaterieel erfgoed in collectieplannen van collectiebeherende instellingen kan opgenomen worden
- participatief audiovisueel documenteren van ICE (F1 en F2): collegagroep omtrent methodieken en competentie-opbouw m.b.t. participatief en audiovisueel documenteren van ICE
- presenteren van ICE (F4): collegagroep voor de opbouw van ervaringen, voorbeelden en nieuwe competenties inzake het presenteren van ICE als levende culturele erfgoedpraktijken

2. Uitwisseling met deelsectoren via (min.) jaarlijks structureel deelsectoroverleg

met Overleg Vlaamse Musea, OLAV (Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen), de erfgoedbibliotheken, de erfgoedcellen/regionale rollen, FARO ... Een jaarlijks overleg in deelsectorperspectief waarbij we focussen op de ICE-werking in elke deelsector en bijhorende uitdagingen en lopende/toekomstige trajecten. Uitwisseling en afstemming staan centraal.

Op een recent contactmoment met de CE-sector (29 september 2017: *Hoezo: immaterieel erfgoed?*) n.a.v. de beleidsplanning en het werken rond ICE in de Functies diende zich een mogelijke ontwikkelingspiste hierin aan. De diverse aanwezigen zagen het voorstel toe te werken naar een model van interne ICE-Functie-taakverdeling in de CE-sector, als een mogelijke oplossing voor hun vragen naar afstemming en competentieontwikkeling. Daarbij zouden we de CE-sector m.b.t. het borgen van ICE in Vlaanderen als één integraal Functie-netwerk kunnen beschouwen. De respectieve deelsectoren kunnen daarin telkens gericht focussen op specifieke taken/Functies in de globale Vlaamse ICE-werking, vanuit aansluiting op de eigen kerntaken (bv. documenteren en archiefzorg vanuit archiefsector; presenteren vanuit musea; enz.). Indien rond dit idee via sectoroverleg consensus zou groeien, kunnen we op middellange termijn tot performante, haalbare en duidelijke (net)werkvormen voor ICE-werking in Vlaanderen komen. Hiermee zouden we ook internationaal opnieuw een voorbeeldpraktijk kunnen stellen. Werkplaats immaterieel erfgoed zal in de beleidsperiode 2019-2023 via onderling overleg dit voorstel verder verkennen en onderzoeken welke slagkrachtige en haalbare afsprakenkaders met de sector kunnen opgezet worden vanuit eigen sterktes.

3. Landelijk thematisch netwerk: Domeinnetwerk immaterieel cultureel erfgoed

Een thematisch georiënteerd netwerk van door de Vlaamse overheid gesubsidieerde organisaties die een actieve landelijke rol/taak opnemen in ICE-werking (i.k.v. minimum de diverse ICE-domeinen binnen de UNESCO 2003 Conventie en het Vlaamse ICE-beleid), met oog op onderlinge uitwisseling, afstemming, samenwerking en versterking.

Het gaat – onder meer – om de volgende domeinen:

Domein 1 - Orale praktijken

Domein 2 - Podiumkunsten en muziek

Domein 3 - Sociale praktijken, rituelen en feesten

Domein 4 - Kennis en praktijken omtrent natuur en universum

Domein 5 - Ambachtelijke vaardigheden en technieken

De vijf ('inter alia') domeinen worden expliciet níét als beperkend en limitatief gehanteerd, maar als een indicatieve, open reeks mogelijke themavelden waarbinnen immaterieel-erfgoedpraktijken en professionele organisaties herkend kunnen worden.

Met dit netwerk ambiëren we gezamenlijk vanuit de thematische invalshoek een heldere onderlinge samenwerking en afstemming te realiseren voor een slagkrachtige werking en een geoptimaliseerde ondersteuning m.b.t. het borgen van immaterieel erfgoed.

Partners in het Domeinnetwerk immaterieel erfgoed zijn organisaties die een professioneel aanbod bieden omtrent het borgen van immaterieel erfgoed met oog voor het hele borgingsproces (en niet voor één Functie). De thematische partners die bij aanvang van de beleidsperiode 2019-2023 al zeker in het landelijk domein-netwerk instappen zijn:

- CAG (Domein Natuur en Universum)
 - Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten (Domein Muziek en Podiumkunsten)
 - 3xE (Domein Sociale praktijken, feesten en rituelen)
 - ETWIE (Thema Immaterieel TWIE-erfgoed)
 - CRAFTS. (Domein Ambachtelijke vaardigheden en technieken)
 - PARCUM (Thema Religieus erfgoed)
 - Sportimonium (Thema Sport en Spel)
- > Verder neemt ook FARO, als Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, deel vanuit zijn taken t.b.v. praktijkontwikkeling en -ondersteuning in de CE-sector.
- > Er wordt bovendien bewust toegewerkt naar een verbreding van het huidige Domeinnetwerk (cfr. **Strategische Visienota**), met oog op de betrokkenheid van meerdere thema's, zowel als meerdere types (cultureel-erfgoed)organisaties vanuit een ICE-werking.

> *Cfr. samenwerkingsovereenkomsten: Intentienota Domeinnetwerk immaterieel cultureel erfgoed*

4. Festival immaterieel erfgoed

Het Festival immaterieel erfgoed is in de eerste plaats gericht op ontmoeting en kruisbestuiving (cfr. OD4). Logischerwijs vloeien uit dit opzet ook **diverse leerkansen** voort: **ervaringsuitwisseling, gesprekstafels, debatten, één-op-één ontmoetingen, inspirerende praktijkvoorbeelden ...** De brede CE-erfgoedsector vormt een belangrijke actor hierin, zowel voor wat leren als voor wat delen betreft.

5. Internationale netwerken (cfr. SD3)

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- op maat van de CE-sector een adequaat vormingsbeleid op punt stellen (voorjaar 2019) met oog op de competentie-opbouw i.k.v. het werken rond de Functies voor ICE-werking (2019-2023)
- de kwaliteitsvolle uitvoering van de Functies voor ICE in Vlaanderen via het lerend-netwerkmodel met de sector gecoördineerd ontwikkelen, met een programma in 2019-2023 met onder meer:
 - voorzien in een basisaanbod aan vorming m.b.t. ICE-werking voor starters uit de CE-sector (bv. inleidende lezing, introductieworkshop, samenwerking binnen bestaande vormingen van bv. het steunpunt FARO voor starters, e-learning introlessen, speeddates met gevorderden)
 - opzetten van collegagroepen rond Functiegerichte werking in relatie tot het borgen van ICE, o.m. rond ICE & collectieplannen, participatief audiovisueel documenteren van ICE, presenteren van ICE (wisselend in duur, kortlopend of meerjarig i.f.v. leerbehoeftes)
 - uitwisseling en afstemming via jaarlijks deelsectoroverleg (Overleg Vlaamse Musea, OLAV, de erfgoedbibliotheken, de erfgoedcellen/regionale rollen, FARO ...)
 - verkenning omtrent de mogelijkheden van een werkmodel ICE-werking met interne ICE-Functie-taakverdeling in de CE-sector
 - trekken en organiseren van Domeinnetwerk immaterieel cultureel erfgoed, een landelijk thematisch netwerk dat vanuit de thematische invalshoek een heldere onderlinge samenwerking en afstemming realiseert m.b.t. alle min. vijf ICE-domeinen met oog op een slagkrachtige werking en een geoptimaliseerde ondersteuning m.b.t. het borgen van immaterieel erfgoed
 - uitwisselings- en leerkansen in het programma van het Festival immaterieel erfgoed uitwerken (cfr. OD4)
 - in dit lerend netwerk met de CE-sector rond borgen en Functies ook stelselmatig actief verbindingen inbrengen en nieuwe leerkansen laten doorstromen vanuit de werking in SD3 waar ingezet wordt op experiment, vernieuwing en onderzoek in een internationaal netwerk en referentiekader (bv. met nieuw onderzoek of methodes, interessante internationale gastsprekers, praktijkvoorbeelden ...)

INDICATOREN

- verslagen van deelsectoroverleg + afspraken en opvolging
- verslagen van Domeinnetwerk overleg + afspraken en opvolging: uitvoering gezamenlijke of gecoördineerde acties Domeinnetwerk die tegemoetkomen aan gedeelde noden
- programma en deelname aan de lerende netwerken, ook te toetsen aan: diverse Functies, deelsectoren
- evaluaties van lerende netwerken door deelnemers
- output/resultaten van collegagroepen: bv. kennisdelende tools (cfr. OD7)
- deelname en samenwerking van CE-sector aan Festival immaterieel erfgoed

PARTNERS

- Overleg Vlaamse Musea
- OLAV
- het Overleg Erfgoedcellen
- partners in het Domeinnetwerk ICE: 3xE, CAG, Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten, CRAFTS., ETWIE, PARCUM, Sportimonium
- FARO
- i.k.v. begeleiding collegagroepen: Packed, FARO ...
- internationale netwerken (cfr. OD 10)

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen netwerken CE-sector, breed inclusief werken, experiment en vernieuwing, immaterieelerfgoed.be, communicatie, administratie

budget

- gemiddeld € 20.000 per jaar i.f.v. acties: gastcolleges, masterclasses, internationale sprekers, tools, drukwerk, verplaatsing ...

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1, D5	C1,C2,C3	- Institutional and human capacities

Werkplaats immaterieel erfgoed is hét knooppunt van kennis en informatie omtrent het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen. We volgen beleidsmatige, theoretische en praktijkgerichte ontwikkelingen rond borgen en de verschillende Functies op en brengen die bevattelijk en goed vindbaar samen op immaterieelerfgoed.be en in de verschillende onderdelen van de werking.

WERKING

We verzamelen en documenteren met participatie van erfgoedgemeenschappen en de cultureel-erfgoedsector hun borgingsactiviteiten en -ervaringen in het veld in de verschillende domeinen, met oog voor de verschillende Functies en methodes in erfgoedzorg. En we brengen een bruikbare vertaling en ontsluiting daarvan met oog op ervaringsdeling op maat van andere geïnteresseerden. We delen ontwikkelde tools, handleidingen, presentaties, e.d.m. (cfr. OD5 & OD6). Het idee van het immaterieel-erfgoedveld als een lerend netwerk is immers gericht op het delen en leren met de ervaring, hulp en inspiratie van anderen. Werkplaats immaterieel erfgoed stelt het ontwikkelen van ICE-competenties en zelfredzaamheid van het veld voorop en zet zich in om zoveel mogelijk handzame kennis, informatie en contacten 'open' te doen doorstromen en multipliceren.

Enkele structurerende dimensies bij het verzamelen en ontsluiten van praktijken en kennis rond borgen:

- qua doelgroepen primair gericht naar erfgoedgemeenschappen en cultureel-erfgoedorganisaties
- processen en vragen rond borgen staan centraal; Functies en methodes worden uitgelicht
- kennisdeling verloopt zowel in persoon als digitaal
- kennisdeling verloopt vraaggestuurd én aanbodgericht

+ met doorverwijsfunctie voor thematische expertise en specifieke vragen

We staan in voor kennisdeling en begeleiding omtrent borgen in verschillende vormen met oog op inzetbaarheid bij verschillende doelgroepen. Daarvoor werken we enerzijds vraaggestuurd via praktijkbegeleiding, advies, begeleiding i.k.v. Living Human Treasures of ontwikkeling van internationale UNESCO-aanvraagdossiers (cfr. in omgevingsanalyse kwamen vragen in die zin aan bod vanuit bv. CAVA, erfgoedcel Mijnerfgoed ...). Anderzijds verzorgen we in deze een vast aanbod op immaterieelerfgoed.be: van het verzamelen en ontsluiten van informatie, handleidingen en doe-het-zelf-tools tot e-learning en duiding.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- voorzien van vraaggestuurde praktijkbegeleiding, met o.m. vragenuurtjes, trajectbegeleiding, integratie van vragen in collegagroepen, e.a.
- opnemen van adviesrol op vraag, bv. als spreker, schrijver, begeleider bijdragen aan studiedagen, publicaties, vormingen, e.d.m., alsook deelname aan stuurgroepen, klankbordgroepen, commissies ...
- opnemen van mogelijke begeleiding (en zo nodig coördinatie met andere partners) i.k.v. Living Human Treasures
- instaan voor mogelijke begeleiding (en zo nodig coördinatie met andere partners) i.k.v. internationale UNESCO-aanvraagdossiers
- informatie rond praktijken van borging op immaterieelerfgoed.be verzamelen en ontsluiten
- handleidingen bij borging en ondersteunende methodes verzamelen en ontsluiten (cfr. OD5 & OD6)
- DIY/doe-het-zelf-tools ontwikkelen, verzamelen en ontsluiten o.m. geplande toolbox ICE & Musea i.k.v. IMP (cfr. OD10), toolbox controversieel ICE
- duiding i.k.v. borgen via immaterieelerfgoed.be: bv. themapagina's (bv. kennisdeling in dossiervorm van de ontwikkelde inzichten uit collegagroepen rond ICE & collectieplannen, participatief audiovisueel documenteren ...)
- e-learning aanbod met webinars, video-webcast ... (cfr. OD5, OD6 & OD14)
- duiding in schriftelijke vorm: publicaties, artikels, brochures ...

INDICATOREN

- overzicht van jaarlijks gerealiseerde begeleiding vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed 'op vraag'
- aantal praktijken rond borgen op immaterieelerfgoed.be raadpleegbaar
- aanbod kennisdeling en praktijkbegeleiding consulteerbaar op website
+ check op (welke) Functies het aanbod wordt geboden
- overzicht van jaarlijkse consultatie van website, specifieke pagina's, downloads ...
- evaluatie van het aanbod door gebruikers: de meerderheid geeft aan binnen de werking gebruik gemaakt te hebben van het aanbod (op te maken na drie jaar werking: in 2022)

PARTNERS

- te betrekken erfgoedgemeenschappen en cultureel-erfgoedorganisaties
- Packed werkt mee m.b.t. verdere ontwikkeling trefwoorden immaterieelerfgoed.be gerelateerd aan ICE en andere internationale digitale lexicons/trefwoordenlijsten

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen netwerken CE-sector, breed inclusief werken, experiment en vernieuwing, immaterieelerfgoed.be, communicatie, administratie

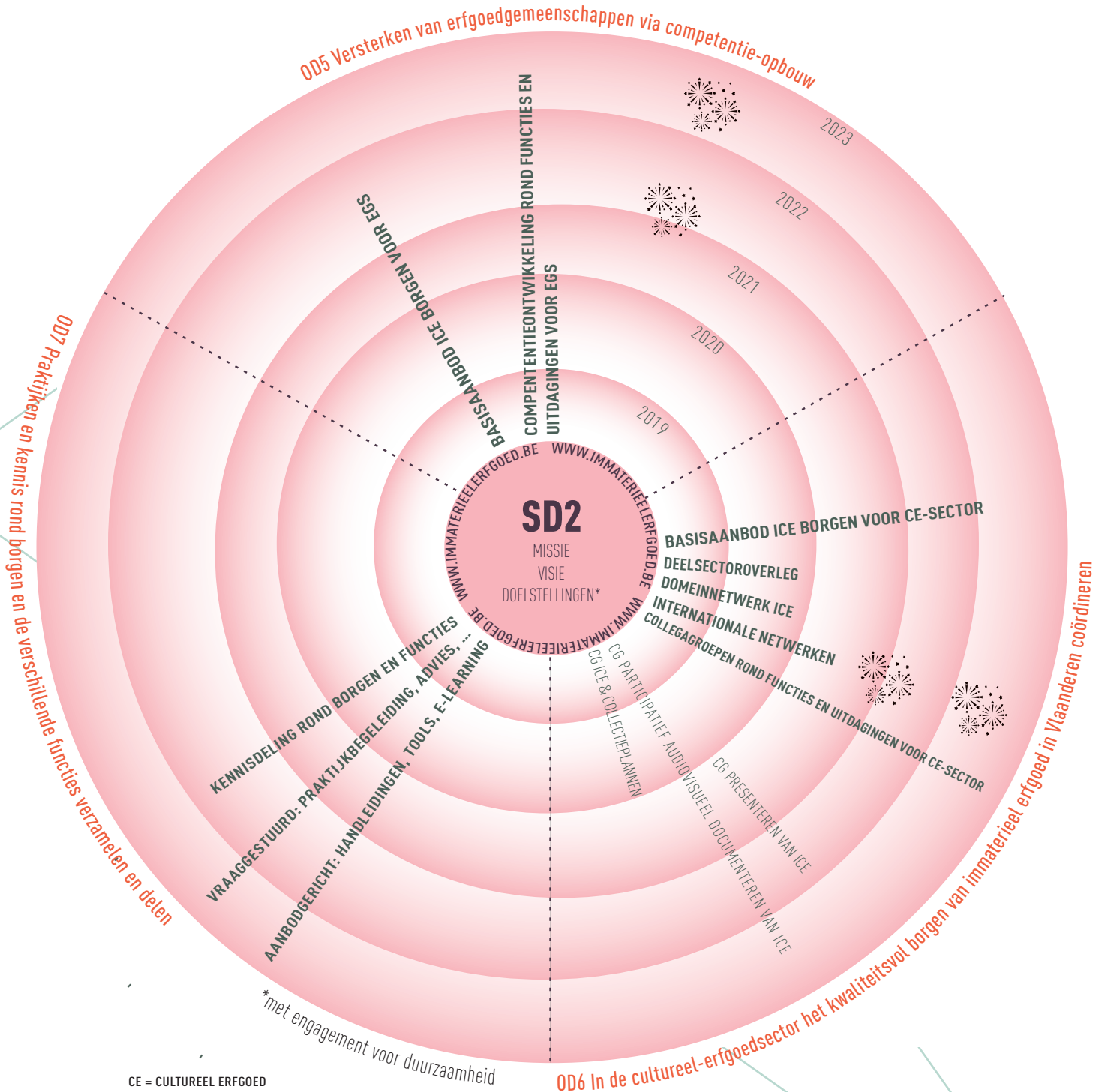
budget

- gemiddeld € 7.500 per jaar i.f.v. aanbod en begeleiding op vraag: productie tools, print, digitale toepassingen ...

Functies	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1, D2	C1, C2, C3, C4	- Inventorying and research - Institutional and human capacities

Werkplaats immaterieel erfgoed 2019-2023

SD 2 | Praktijken rond borgen zijn versterkt

- CE = CULTUREEL ERFGOED
- ICE = IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED
- EGS = ERFGOEDGEMEENSCHAP
- ICE-GS = IMMATERIEEL-ERFGOEDGEMEENSCHAP
- EGD = ERFGOEDDAG
- OMD = OPEN MONUMENTENDAG
- CG = COLLEGAGROEP
- ❄️ = FESTIVAL IMMATERIEEL ERFGOED

SD3

Experiment en vernieuwing zijn gestimuleerd, met een internationale gangmakersrol

Werkplaats immaterieel erfgoed **zet een gangmakende immaterieel-erfgoedwerking op** samen met de vele netwerken en stakeholders, waarmee we vanuit Vlaanderen ook internationaal in de voorhoede van de ICE-ontwikkelingen meespelen.

Zoals hoger al even toegelicht (cfr. SD2) is vanuit de cultureel-erfgoedsector in de veldbevraging voor 48,84% van de bevraagde erfgoedorganisaties opgetekend dat men van de ICE-organisatie verwacht dat die een **actieve koers** uitzet en **praktijkontwikkeling aanjaagt**. Men verwacht bovendien dat de ICE-organisatie *zowel* de standdaarden voor ICE-werking in Vlaanderen uitzet (58,14%) als **experimenteel tewerk** gaat (41,86%) (cfr. Deel 2: hst. 4). **Met de derde strategische doelstelling geven we aan experimenteren en vernieuwen i.k.v. immaterieel erfgoed** invulling.

Werkplaats immaterieel erfgoed weet zich in de gangmakersrol gesterkt door het beleid, gezien de **Strategische Visienota** de wens uitdrukt 'dat deze organisatie met haar werking en netwerken de voortrekkersrol die Vlaanderen internationaal heeft op vlak van ICE-beleid mee blijft vormgeven.' Vlaanderen nam van meet af aan een **voortrekkersrol op rond immaterieel erfgoed op het internationale toneel**. Dit met het interessante Vlaamse model van ICE-werking én met de internationale inzet in netwerken en beleid omtrent de UNESCO 2003 Conventie. En er bestaat dus ook de wens om die rol de komende jaren voort te zetten.

Het wordt onze inzet om met een internationaal toonaangevende werking beide verwachtingen intelligent met elkaar te verbinden.

Er is een duidelijk draagvlak om een strategische beleidslijn te trekken die een vrijplaats creëert voor **experimenteren en vernieuwen i.k.v. immaterieel-erfgoedpraktijken en -werking enerzijds en onderzoek en beleid anderzijds, beide met internationale spanwijdte**. Om deze doelstelling vleugels te geven, ontwikkelen we vier operationele lijnen:

- OD8 **pilotprojecten** initiëren, stimuleren en vooruithelpen
- OD9 **onderzoek en kennisontwikkeling realiseren** en aanwakkeren in de cultureel-erfgoedsector en samen met partners in de kennis- en onderzoekswereld
- OD10 **in internationale context pionieren en gangmaker zijn**
- OD11 **interessante voorbeeldpraktijken en inspirerende ervaringen delen**, op immaterieelerfgoed.be en in levende lijve

In deze strategische doelstelling nemen we prioritair de **Functie onderzoek (F3)** op, in onderlinge samenhang met de overige Functies en zoals doorlopend in dit hele beleidsplan steeds in de geest van het participatieve ICE-beleid (**Functie participeren (F5)**).

SD3 overkoepelend werkingsbudget

20% personeelsinzet = € 125.000

30% overhead = € 14.000

Om experiment en vernieuwing in de immaterieel-erfgoedpraktijk en -werking te cultiveren, zal Werkplaats immaterieel erfgoed in Vlaanderen pilootprojecten initiëren, stimuleren en vooruit helpen. Experiment en vernieuwing gaan over het zoeken naar nieuwe of verbeterde oplossingen voor uitdagingen waar we in de actuele context bij het borgen van ICE in Vlaanderen tegenaan botsen. Vernieuwing gaat ook over het helpen vormgeven van verandering, en dus over het versterken van de veerkracht van immaterieel erfgoedpraktijken. Zowel in de context van een kleine ICE-praktijk ergens in een dorp of binnen de muren van een atelier, als in de schoot van breed gedragen tradities verspreid over Vlaanderen of zelfs over grenzen heen. Het gaat erom oplossingen te vinden voor cruciale uitdagingen in de context van het voortleven en borgen van immaterieel erfgoed. Dit kan resulteren in een geactualiseerde vorm of inhoud van een ICE-praktijk, in een bijgesteld organisatiemodel, een nieuwe methode ... Het kan zowel gaan over vernieuwing *in de immaterieel-erfgoedpraktijk* zelf, als over vernieuwing *in de ICE-werking* van erfgoedorganisaties.

WERKING

Werkplaats immaterieel erfgoed zet drie lijnen uit om experimenteerruimte rond immaterieel erfgoed te scheppen en vernieuwing te stimuleren:

1. **Werkplaats immaterieel erfgoed neemt zelf voortouw en is gangmaker met experimenten en pilootprojecten.** Vanuit de eigen werking houden we de vinger aan de pols van initiatieven, beleidsevoluties, onderzoek en praktijk in Vlaanderen tot ver in het buitenland. Maar nog liever zijn we ook zelf met regelmaat (méé) gangmaker van nieuwe ontwikkelingen in relatie tot ICE. We lanceren en beproeven **innovatieve ideeën en methodes** in ICE-praktijken en/of -werking, **via pilootprojecten en experimentele trajecten.** **We distilleren hieruit** kennis en inzichten voor anderen. De opgebouwde ervaring of methodieken uit pilootprojecten vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed stromen zo gaandeweg in in bv. collegagroepen, tools, vormingsmomenten, handleidingen e.d.m. (cfr. SD2).

Enkele ideeën voor piloottrajecten (bij wijze van illustratie): i.k.v. F1 en F2: een pilootproject voor het *mappen* van ICE in stadscontext, een piloottraject omtrent participatief audiovisueel documenteren (cfr. OD6 & OD9); pilootprojecten rond duurzaam ondernemen met ICE ...

2. Werkplaats immaterieel erfgoed **zet impulsacties op voor pilootprojecten van ICE-gemeenschappen** Werkplaats immaterieel erfgoed lanceert min. twee keer in de beleidsperiode 2019-2023 een **oproep voor pilootprojecten van ICE-gemeenschappen rond een specifiek thema.** Deze thema's zullen aansluiten bij de verkenning van uitdagingen rond ICE-werking (bv. een pilootproject van een erfgoedgemeenschap rond audiovisueel documenteren i.k.v. de collegagroep hierrond). Projectvoorstellen van ICE-gemeenschappen worden geselecteerd door een vakjury met deskundigen uit het brede ICE-netwerk en komen zo in aanmerking voor een **trajectopvolging** met een bescheiden projectbudget vanuit Werkplaats immaterieel erfgoed en evt. partnerorganisaties. Uiteraard krijgen de geselecteerde projecten extra **aandacht in de diverse kennisdelings- en communicatiekanalen** omtrent ICE.

> Zie ook het voorbeeld van het Creative Europe project IMP (*Intangible Cultural Heritage and Museums Project*) (2017-2020) waarin calls opgezet worden voor co-creatieve projecten van erfgoedgemeenschappen in/met musea (cfr. OD10).

3. Werkplaats immaterieel erfgoed ondersteunt en helpt pilootprojecten van anderen (CE-sector, ICE-gemeenschappen, LHT, anderen)

Op vraag en maat werkt Werkplaats immaterieel erfgoed mee aan, of begeleidt projecten i.k.v. ICE die voor de initiatiefnemers zelf innovatief zijn, rond nieuwe thema's, uitdagingen of werkvormen. Concreet bieden we hiervoor diverse ondersteuningsvormen aan: van trajectbegeleiding, deelname in stuurgroep, methodologische coaching, documenteren van het piloottraject en naderhand vertalen naar kennisdeling, tot co-productie.

Werkplaats immaterieel erfgoed wil de eerste beleidsperiode benutten om hiermee te experimenteren en laat daarom in eerste instantie vragen van onderop en uit het CE-veld komen. We zullen tussentijds evalueren en monitoren met oog op haalbaarheid en effectiviteit van deze pilootwerking, en de eventuele nood aan prioriteiten (bv. met prioritaire thema's of Functies; ook mogelijke rollen/taken van bv. UNESCO 2003 geaccrediteerde NGOs in Vlaanderen kunnen met oog op de toekomst mee in ogenschouw en bespreking worden genomen).

Deze lijn zal van start gaan in de loop van 2019. Echter, in het kader van de bevraging i.k.v. de beleidsplanning uit 2017 bij cultureel-erfgoedorganisaties werd reeds gepeild naar de interesse en ideeën hiervoor. Pilootprojecten die in dit onderdeel van de werking naar boven komen, kunnen waar mogelijk ook worden opgenomen als proeftuinen voor praktijkontwikkeling en verdere kennisdeling bv. in de collegagroepen rond uitdagingen in ICE-werking en Functies (cfr. OD6). Zo hebben een aantal van onderstaande ideeën linken met de thema's audiovisueel documenteren; ICE en collectieplannen; ICE presenteren ...

Volgend uitgebreid programma met mogelijke pilootpraktijken met onze medewerking kwam tot stand vanuit voorstellen uit de gevoerde gesprekken:

- Bokrijk: het onderzoeken van de mogelijkheden tot het ontwikkelen van een methodiek/locatie/... om de bezoekers van het Openluchtmuseum mee te nemen in het verhaal van het ICE en de potentiële implementatie daarvan (ICE presenteren)
- pilootprojecten rond ICE & collectieplannen met Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, DIVA, Bakkerijmuseum, PARCUM, Bokrijk, Museum Hof van Busleyden, Industriemuseum, NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum. Evt. Jenevermuseum, Wielermuseum, Musea Maaseik.
- traject verkenning van mogelijkheden in ICE & Archiefwerking met Liberaal Archief vanuit een traject omtrent handschrift
- pilootprojecten omtrent audiovisueel documenteren van ICE: CAG - weidebevoeiing; ETWIE - audiovisueel documenteren van ICE van technieken; (Audiovisueel documenteren van ICE)
- piloot met Architectuurarchief Vlaanderen, Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten en andere kunstenpartners omtrent de wijze waarop een specifieke 'leerschool' uit kunsten, architectuur en design als ICE zou kunnen benaderd en vatbaar gemaakt worden
- pilootproject omtrent het documenteren en verbeelden van ICE via levensverhalen met Erfgoedcel Brussel en evt. andere partners
- piloottraject met Industriemuseum: omtrent ICE & STEM/technisch onderwijs
- Amsab-ISG: in het kader van de activiteiten rond een wijkgezondheidscentrum te Gent omtrent geïntegreerde benadering rond ICE vanuit archiefwerking + proeftuin i.k.v. ICE & diversiteit (ROL migratie)
- verkennende actie omtrent ICE & hybriditeit in de grootstedelijke context met Erfgoedcel Brussel
- PARCUM: piloot i.k.v. participatief dialogisch omgaan met ICE vanuit verschillende religieuze gemeenschappen
- Pilootproject rond borging, sensibiliseren en documenteren van rituelen in familieverband (verjaardagen, Pasen, Sinterklaas, slaaplidjes ...) met Huis van Alijn
- ...

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- opzetten van pilootprojecten en experimentele trajecten
- een pilootproject voor het *mappen* van ICE in stadscontext (o.m. i.k.v. F1 en F2)
- een piloottraject omtrent participatief audiovisueel documenteren (cfr. OD6 & OD9)
- pilootprojecten rond duurzaam ondernemen met ICE
- ...
- delen en ontsluiten van opgedane ervaring en methodieken uit piloottrajecten bv. collegagroepen, tools, vormingsmomenten, handleidingen, e.d.m. (cfr. SD2)
- oproep voor pilootprojecten van ICE-gemeenschappen rond een specifiek thema (minstens twee oproepen in 2019-2023)
- begeleiden van, of samenwerken aan projecten van anderen – zie gedetailleerde lijst hierboven – via bv. trajectbegeleiding, deelname in stuurgroep, methodologische coaching, documenteren van het piloottraject en naderhand vertalen naar kennisdeling, coproductie

INDICATOREN

- kennisdeling omtrent pilootprojecten is beschikbaar op immaterieelerfgoed.be en andere kanalen (tools, verslagen, artikels...)
- verslag van het pilootproject (in beeld, beschrijving, praktijkuitwisseling-online en in levende lijve ...)
- jaarlijks overzicht van maatbegeleiding bij pilootprojecten van anderen + eventuele methodieken/resultaten enz. die hieruit voortkomen
- verslagen van overleg en afspraken met partners i.k.v. samenwerking rond een pilootproject
- communicatie i.k.v. oproepen voor impulsacties – min. twee maal – tussen 2019 en 2023
- verslag met de geselecteerde projecten i.k.v. de impulsacties

PARTNERS

- Amsab-ISG, Bakkerijmuseum, Bokrijk, CAG, Architectuurarchief Vlaanderen, Centrum voor het cultureel erfgoed van muziek en podiumkunsten, DIVA, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, Erfgoedcel Brussel, ETWIE, FARO, Hof van Busleyden, Huis van Alijn, Industriemuseum, Liberaal Archief, NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum, PARCUM ...

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen netwerken CE-sector, breed inclusief werken, experiment en vernieuwing, immaterieelerfgoed.be, communicatie

budget

- totaal OD8 werkingsbudget gem. € 20.000 per jaar, waarvan:
 - projectbudget eigen pilootprojecten: gemiddeld € 5.000 per jaar
 - projectbudget impulsacties pilootprojecten : jaarlijks gemiddelde € 5.000
 - diverse kosten pilootprojecten in co-productie en medewerking: gemiddeld € 10.000 per jaar

*NOOT: Met operationele doelstelling 8 haken we voor grotere projecten gebeurlijk ook aan op de dynamische ruimte van het Vlaamse cultuurbeleid. Dit in het bijzonder wanneer er in een samenwerking met partners gewerkt wordt rond beleidsdomeinoverschrijdende uitdagingen, of omtrent culturele diversiteit. De **Strategische Visienota** geeft daarrond aan (p. 19) dat ‘de dynamische ruimte gaat over projectmatige initiatieven of impulslijnen die vernieuwing, experiment en groei mogelijk maken, die zorgen voor beweging. Organisaties kunnen hiervan gebruik maken om door te groeien, met ruimte voor “trial and error”. Een organisatie kan bijvoorbeeld een experimentele werking opstarten via projecten en deze consolideren in het brede veld.’ En (p. 34): ‘dat het ook belangrijk [is] dat de ICE-organisatie zoekt naar manieren om acties te ontwikkelen en vorm te geven waarin culturele diversiteit en de relatie met andere beleidsdomeinen zijn opgenomen. Ik besef dat dit niet vanzelfsprekend is. Mogelijk kan het een optie zijn om dit in eerste instantie stapsgewijs via projectsubsidies te ontwikkelen.’*

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1, D3, D4, D5	C1, C2, C3, C4	<ul style="list-style-type: none"> - institutional and human capacities - inventorying and research

ONDERZOEK EN KENNISONTWIKKELING REALISEREN EN AANWAKKEREN IN DE CULTUREEL-ERFGOEDSECTOR EN SAMEN MET PARTNERS IN DE KENNIS- EN ONDERZOEKSWERELD

Er ligt in Vlaanderen nog heel wat ruimte open voor ontwikkeling van onderzoek rond ICE. ICE is een nog vrijwel onontgonnen onderzoeksthema in de **academische wereld**. Daarom willen we met actieve inspanning en vertaalslag in de komende jaren verbindingen leggen, bruggen bouwen en relaties ontwikkelen met partners in de kennis- en onderzoekswereld. Er zijn zoals bekend weinig erfgoedgerichte opleidingen en onderzoeksinstellingen in Vlaanderen (inclusief Brussel). Anderzijds schept het brede spectrum van ICE-thema's en -aspecten (van bv. toegepaste ambachten of landschappelijke kennis naar participatievraagstukken of stedelijkheid tot juridische en copyrightkwesties of het startende Living-Human-Treasures-beleid enorme kansen op veelzijdige onderzoeksperspectieven, partnerships en kennisontwikkeling in de komende jaren. In eerste instantie zetten we vooral in op het investeren van energie en tijd in het actief benaderen van diverse partners in de kennis- en onderzoekswereld, en vervolgens opvolgen en bijdragen aan initiatieven samen met deze partners. Ook in het kader van het **Global Results Framework** wordt expliciet verwezen naar zowel wetenschappelijke als technische en artistieke studies (cfr. GRF: Core indicator 9: 'Extent to which research and documentation, including scientific, technical and artistic studies, contribute to safeguarding'). Een ander aspect dat er aan bod komt is het ijveren voor middelen voor specifiek onderzoek rond ICE borgen, mét aandacht voor ICE-principes (bv. met participatie en zeggenschap van de ICE-gemeenschappen inzake inhoud, valorisatie, openbaarmaking e.d. (cfr. GRF: Assessment criterium 9.1 en de 12 ethische principes die in 2016 werden geadopteerd i.k.v. de UNESCO 2003 Conventie).

WERKING

Werkplaats immaterieel erfgoed levert actief inspanningen voor **kennisontwikkeling en onderzoek** in relatie tot immaterieel erfgoed. We realiseren **zelf met regelmaat initiatieven gericht op kennisontwikkeling** (expertmeetings, masterclasses, publicaties ...). En we **wakkeren kennisontwikkeling en onderzoek aan bij partnerorganisaties in de cultureel-erfgoedsector**, met betrokkenheid van zo divers mogelijke **experten(organisaties) en samen met partners in de kennis- en onderzoekswereld**.

We nemen zelf **initiatieven inzake kennisontwikkeling, reflectie en relevante onderzoeksthema's via o.m. masterclasses, expertfora, conferenties, calls**, e.d.m. Hierbij schenken we in het bijzonder aandacht aan regelmatige samenwerking met partners in Wallonië, Nederland en andere buurlanden. Daarnaast nemen we deel **aan calls voor publicaties, lezingen, conferenties ... met link naar immaterieel erfgoed**. We dragen in het hoger onderwijs **onderwerpen voor masterscripties aan en begeleiden projecten**.

We gaan **samenwerking met partners uit academische wereld** aan en zoeken zowel in erfgoedgerichte studiedomeinen als andere (cfr. GRF: Core indicator 9); we nemen deel aan **onderzoeksprojecten** en dragen bij aan maatschappelijke **valorisatie**. We streven naar de **opname van immaterieel erfgoedactiviteiten in de Vlaamse participatiesurvey** die participatie aan sociale, culturele en sportieve activiteiten vierjaarlijks bevraagt i.k.v. mogelijke **nulmeting en opvolging** vanaf 2019. Tenslotte volgen we ook **internationaal onderzoek** op en onderhouden actieve relaties met ACHS (Association for Critical Heritage Studies - afdeling ICE) en andere mogelijke onderzoekersnetwerken met aandacht voor ICE.

We zien alvast ook enkele concrete mogelijkheden voor actie-onderzoek, reflectie en kennisontwikkeling gekoppeld aan onderstaande thema's:

Reflectie en kennisontwikkeling omtrent ICE en ethiek | doorlopend traject in 2019-2023

Het aandachtspunt hier is de omgang met controversieel erfgoed (cfr. ook de 12 ethische principes i.k.v. de UNESCO 2003 Conventie). We hanteren een dialogisch model met diverse mogelijke stakeholders en perspectieven.

ACTIES

- het uitdiepen van de expertise op het vlak van controversieel erfgoed vanuit overleg met binnen- en buitenlandse experts
- de organisatie van een studiedag/open reflectiedag rond de diverse aspecten van controversieel erfgoed in 2020
- het publiceren van bijdragen over de problematiek van controversieel erfgoed

PARTNERS

- met focus op ICE: ervaringsdeskundigen Domeinnetwerk ICE, VUB UNESCO-Leerstoel ICE, Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland
- in ruimer verband omtrent omgaan met controversieel erfgoed: ADVN, i.s.m. CegeSoma, Kazerne Dossin, Museum Dr. Guislain

Kennisontwikkeling omtrent participatief audiovisueel documenteren van ICE | meerjarig Europees traject (2019-2023)

> cfr. ook met link naar hogergenoemde pilootprojecten in Vlaanderen met onder meer CAG, ETWIE, Kunsten ... (cfr. OD8); alsook daarop aansluitend kennisdeling in de collegagroep rond audiovisueel documenteren (cfr. OD6)

PARTNERS

- uit Europese ICE-werkingen: o.m. NTNU (NO), CFPCI (FR), Etnografisch museum Belgrado (RS) ...
- Werkplaats immaterieel erfgoed met Vlaamse ICE-netwerk-collega's en experts uit archief en documentatie
- academische partners en expertorganisaties uit diverse disciplines met raakvlak zoals visuele antropologie, geschiedenis, documentatie- en informatiekunde, documentaire film, Europees Netwerk Sound-Image-Culture, e.a

Dit traject kan op eigen kracht groeien in het Europese partnernetwerk (in het najaar van 2017 delen we met Europese partners reeds de interesse en intentie voor opstart van een gezamenlijk traject rond het thema/deze nood); voorts kan dit initiatief mogelijk in hogere versnelling komen i.k.v. uitwerking tot Europees samenwerkingsproject rond archief en participatief documenteren van ICE, wat we in 2018 met mogelijke partners verder gaan verkennen (cfr. OD10).

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- initiatieven nemen inzake kennisontwikkeling, reflectie en relevante onderzoeksthema's (bv. masterclasses, expertenfora, conferenties, calls, actie-onderzoek...)
- traject reflectie en kennisontwikkeling omtrent ICE en ethiek (2019-2023)
- traject met Europees partnernetwerk m.b.t. participatief audiovisueel documenteren van ICE (2019-2021)
- deelnemen en bijdragen aan calls voor publicaties, lezingen, conferenties ... met link naar immaterieel erfgoed
- aandragen van onderwerpen voor masterscripties en begeleiden van projecten in het hoger onderwijs
- samenwerking met diverse partners uit academische wereld aangaan
- streven naar de integratie van immaterieel erfgoedactiviteiten in de Vlaamse participatiesurvey
- internationaal onderzoek opvolgen en actieve relaties onderhouden met ACHS (Association for Critical Heritage Studies - afdeling ICE) en andere mogelijke onderzoekersnetwerken met aandacht voor ICE

INDICATOREN

- min. één masterclass per jaar opzetten met erfgoedexperten en academische sprekers en partners
- min. twee maal een conferentie met partners uit onderzoekswereld (mee) initiëren in beleidsperiode 2019-2023
- jaarverslag overzicht activiteiten en realisaties in diverse onderzoeksfora:
 - eigen artikels, lezingen, bijdragen ...
 - deelname aan internationale netwerken en conferenties met focus op ICE
 - lopende onderzoeksinitiatieven
- aantal ontsloten artikels op immaterieelerfgoed.be met eigen bijdrage
- toepassingen van andere actoren die zich baseren op ontwikkelde inzichten en conclusies uit de trajecten rond reflectie- en kennisontwikkeling, o.a. controversieel erfgoed; audiovisueel documenteren van ICE
- overzicht en (toename van het) aantal scripties in hoger onderwijs rond ICE-thema's
- immaterieel erfgoed maakt deel uit van de Vlaamse Participatiesurvey: nulmeting en opvolging (cfr. OD2)

PARTNERS

- potentiële partners in universiteiten en hogescholen uit de afdelingen Beleid en beheer (cultuurmanagement - UA, VIVES ...), Geschiedenis en Erfgoed (publieksgeschiedenis - UGent, VUB erfgoedstudies, UA ...), Sociale wetenschappen en Educatie (sociale pedagogie - KUL, VUB, UGent ...), Sociaal-Cultureel Werk (Artevelde, HoGent, AP Hogeschool, KdG Hogeschool...), Toerisme en Recreatiemanagement (Thomas More ...), Communicatie, Marketing en Journalistiek (Arteveldehogeschool Gent ...) Hoger Kunstonderwijs (3D, documentaire film - Luca | School of Arts, KASK, RITS ...), Technische en toegepaste opleidingen ...
- UNESCO-Leerstool VUB - Immaterieel erfgoed en kritische erfgoedstudies
- individuele experts of CE-organisaties uit Vlaamse CE-sector met kennis ter zake
- FARO
- Kenniscentrum immaterieel erfgoed Nederland (KIEN)
- Maison des Cultures du Monde - Centre Français du Patrimoine Culturel Immatériel (MCM - CFPCI)
- Duitse UNESCO-Commissie
- Reinwardt Academie (Amsterdam)
- ACHS (Association for Critical Heritage Studies - afdeling ICE)
- ICH NGO Forum: Working Group NGOs and Research
- partners i.k.v. traject ICE & ethiek: ervaringsdeskundigen Domeinnetwerk ICE, VUB UNESCO-Leerstool ICE,

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, ADVN, i.s.m. CegeSoma, Kazerne Dossin, Museum Dr. Guislain

- partners i.k.v. traject participatief audiovisueel documenteren ICE: o.m. NTNU (NO), CFPCI (FR), Etnografisch museum Belgrado (RS), Vlaamse ICE-netwerk-collega's en experts uit archief en documentatie, academische partners en expertorganisaties uit diverse disciplines met raakvlak zoals visuele antropologie, geschiedenis, documentatie- en informatiekunde, documentaire film, Europees Netwerk Sound-Image-Culture, e.a
- ...

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen experiment en vernieuwing, netwerken CE-sector, immaterieelerfgoed.be, communicatie

budget

- budget voor eigen initiatieven kennisontwikkeling: masterclasses, expertmeetings, publicaties ... : gemiddeld € 7.500 per jaar

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F2 (m.b.t. F1>F5)	D1	C1, C2, C4	- (inventorying and) research

Werkplaats immaterieel erfgoed fungeert als **pionier en gangmaker in internationale contexten en netwerken**, en brengt **inspiratie en leerrijke voorbeeldpraktijken terug mee naar het veld in Vlaanderen**.

Het internationale terrein omtrent ICE is uiteraard onmetelijk, dus opteren we bij voorbaat om de internationale werking van Werkplaats immaterieel erfgoed de komende beleidsperiode 2019-2023 een **gerichte focus** te geven. We **oriënteren ons op internationaal inspireren, innoveren en pionieren in immaterieel-erfgoedbeleid en -werking**. We zien het inspireren in **beide richtingen**: vanuit Vlaanderen inspireren we naar het buitenland en vanuit de internationale context brengen we interessante voorbeelden, ervaringen en inspiratie naar de Vlaamse context.

In de internationale netwerken, contacten en fora nemen we de Vlaamse bagage en collega's steeds mee. **We dragen niet alleen de eigen gangmakende initiatieven uit, maar ook die van het ruimere netwerk**, dat binnen en buiten de cultureel-erfgoedsector in Vlaanderen ICE-werking ontplooit, **en van het Vlaamse ICE-beleid**. We brengen **partners, erfgoedgemeenschappen en initiatieven** van hier en verder die we onderweg ontmoeten, **actief met elkaar in contact**.

WERKING

We verzorgen publicaties, lezingen en presentaties om **conceptuele vernieuwing en innovatieve of inspirerende ervaringen** vanuit Vlaanderen te delen naar het buitenland en in internationale contexten.

We nemen actief deel aan de werkgroepen **van het ICH NGO Forum en aan internationale netwerken** zoals EN-CATC, UNESCO Categorie-II-centra

We zijn trekker of partner in **pilootprojecten met internationale partners** omtrent zich aandienende ICE-uitdagingen en -kansen in internationaal perspectief.

- › Zie het voorbeeld van het actueel lopende *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (IMP) (www.ICHandmuseums.eu). In 2017 werden via het Creative Europe Culture programma van de Europese Commissie en bij de Vlaamse overheid subsidies toegekend voor de opstart van een **internationaal expertise-uitwisselingsproject rond immaterieel cultureel erfgoed en musea** (i.k.v. de programmaprioriteiten *transnationale mobiliteit* en *capaciteitsopbouw*). De partnerorganisaties zijn het Nederlandse Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed, het Franse Maison des Cultures du Monde - Centre Français du Patrimoine Culturel Immatériel, Verband der Museen der Schweiz (Zwitserland) en SIMBDEA uit Italië. IMP is sinds juli 2017 van start en voorziet in elk van de partnerlanden een **conferentie en expertmeeting**, met plenaire lezingen, workshops i.k.v. het ontwikkelen van competenties en tools, debat en reflectie, enz. Deze vijf internationale expertise-uitwisselingen hebben als thema's achtereenvolgens immaterieel cultureel erfgoed, musea en (1) diversiteit (2) participatie (3) stedelijkheid (4) innovatie (5) cultuurbeleid. Op de projectwebsite zullen onder meer **inspirerende voorbeeldpraktijken** en de door IMP geïnitieerde **co-creaties** (tussen musea en ICE-praktijkbeoefenaars) worden ontsloten, en een **toolbox** met brainstormhandleidingen, aanbevelingen en hands-on praktische richtlijnen worden aangelegd. In 2019 volgt een concluderende internationale conferentie in Brussel en de publicatie van een inspiratieboek.

- › We verkennen inmiddels de mogelijkheid met buitenlandse collega-organisaties om een vergelijkbaar project rond **ICE en archiefwerking op te starten in Europees verband**.
- › **Traject participatief audiovisueel documenteren van ICE**: piloot (cfr. OD8) + kennisontwikkeling (cfr. OD9). Hier liggen bovendien mogelijke kruisverbanden met piloottraject ICE en archiefwerking.
- › In het licht van **borgen van ICE in kwetsbare contexten en situaties van conflict, migratie en noodgevallen** (zie in dit verband recent opgestarte reflectie i.k.v. UNESCO 2003 Conventie - 11COM 15) engageert Werkplaats immaterieel erfgoed zich als partner voor de **realisatie (vanaf 2021) van de ‘heritage toolbox for stateless nations and peoples’** i.s.m. ADVN, NISE (Netwerk nationale bewegingen & intermediaire structuren in Europa) en UNPO (Unrepresented Nations and Peoples Organisation).

Werkplaats immaterieel erfgoed zal in de lijn van de Vlaamse voortrekkersambitie in 2019 initiatief nemen tot de opstart van een **Europees netwerk ICE (NICHE)**. We bouwen voort op de opgebouwde basis aan internationale renomme, netwerken en internationale samenwerkingservaring, om partners bijeen te brengen rond een duurzaam Europees netwerk rond ICE-werking. Focus ligt op de implementatie van de UNESCO 2003 Conventie, Europese capacity building i.v.m. ICE, uitwisselen van praktijkervaring en expertise (bv. thema's als *sharing safeguarding experiences, participatory digital inventorying ...*); alsook op het faciliteren en bevorderen van Europese samenwerking rond maatschappelijke en beleidsmatige uitdagingen en ontwikkelingen. Voor dit netwerk zullen we uiteraard na opstart en oprichting van de gepaste juridische internationale beheersvorm in EU-context de nodige financiering zoeken via Europese ondersteuningsprogramma's van netwerksamenwerking (bv. Creative Europe - Culture - European Networks).

SYNTHESE VAN ACTIES

- publicaties, lezingen en presentaties e.d.m. rond inspirerende ervaringen verzorgen en vanuit Vlaanderen delen naar buitenland
- pilootprojecten met internationale partners op gang trekken en meewerken omtrent zich aandienende ICE-uitdagingen en -kansen in internationaal perspectief:
 - *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (reeds opgestart - nog tot 2020)
 - traject participatief audiovisueel documenteren van ICE (vanaf 2019) (cfr. OD9)
 - project rond ICE en archiefwerking op te starten met partners in Europees verband (vanaf 2020)
 - mee instaan voor realisatie van de 'heritage toolbox for stateless nations and peoples' (vanaf 2021)
- initiatief nemen tot de opstart van een Europees netwerk ICE (NICHE) vanaf 2019
- de werkgroepen van het ICH NGO Forum i.k.v. UNESCO 2003 Conventie omtrent actuele of aankomende uitdagingen opvolgen of coördineren
- actief zijn, deelnemen en bijdragen in relevante netwerken zoals ENCATC, UNESCO Categorie-II-centra ...
- vanuit elk van voorgaande telkens ook opgedane inzichten terugvertalen naar Vlaamse context en inzetbaarheid en potentiële partners die hierbij gebaat kunnen zijn in Vlaanderen betrekken

INDICATOREN

- overzicht activiteiten en realisaties op diverse internationale fora met duiding innovatieve aspecten
- overzicht partnership in internationale projecten
- (overzicht van) artikels, lezingen, bijdragen in internationale verbanden
- aantal publicaties in internationale tijdschriften
- i.k.v. Europees project IMP (m.b.t. 2019-2020): realisatie toolbox, inspiratieboek, aantal deelnemers uit Vlaanderen aan de conferenties, expertmeetings, en de slotconferentie
- aantal internationale uitnodigingen die we toezeggen en aantal internationale verplaatsingen i.k.v. internationale gangmakersrol
- vermeldingen van de Vlaamse ICE-werking en Werkplaats immaterieel erfgoed in internationale contexten (artikels, rapporten ...)
- overzicht van activiteit in relevante netwerken

PARTNERS

- Onder meer: ICH NGO Forum, ENCATC, UNESCO Categorie II centra, ACHS Association Critical Heritage Studies - afdeling ICE, landelijke ICE-expertorganisaties overall ter wereld (*Competent Bodies*), geaccrediteerde NGOs i.k.v. UNESCO 2003 Conventie, FARO en het ICE-netwerk in Vlaanderen, Vlaamse UNESCO Commissie, UNPO (Unrepresented Nations and Peoples Organisation), ADVN, NISE (Netwerk nationale bewegingen & intermediaire structuren in Europa), IMP-partnernetwerk: Kenniscentrum Immaterieel Cultureel Erfgoed Nederland (KIEN - NL) / Maison des Cultures du Monde - Centre Français du Patrimoine Cultural Immatériel (CFPCI - FR) / Società Italiana per la museografia e i beni demotnoantropologici (SIMBDEA - IT) / Verband der Museen der Schweiz (VMS - CH) / ICOM International / NEMO, e.a., enz.

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen experiment en vernieuwing, netwerken CE-sector, communicatie - vormgeving

budget

- totaal OD10 werkingsbudget gem. € 23.500 per jaar, waarvan:
 - opstart NICHE: gemiddeld € 5.000 per jaar voor organisatie en programma netwerkbijsamenkomst, communicatie, publicaties, e.d.m.
 - budget diverse kosten internationale werking gemiddeld € 6.000 per jaar (idem: organisatie bijeenkomsten, project- en programmacommunicatie, valorisatie en ontsluiting ...)
 - budget internationale verplaatsingen à rato van 5x verplaatsing in Europa (€ 300) en 5x reis intercontinentaal (€ 1.000): reis- (€ 6.500) en verblijfskosten (à gem. € 120/nacht x 10 verplaatsingen (= 5 EU + 5 int.) x gem. 5 nacht) = € 6.000 per jaar) = subtotaal gemiddeld € 12.500 per jaar

Functies	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1>D5	C1, C2, C3	- international engagement

WERKING

We verzamenen, documenteren en delen voorbeeldpraktijken met focus op experiment en vernieuwing waarmee we kennismaken in alle lijnen van de SD3-werking. Het kan gaan om inspirerende praktijken uit eigen regio tot voorbeelden ver uit het buitenland of vanuit internationale samenwerking. Door voortdurend op zoek te gaan naar leerrijke ervaringen, nieuwe kruisbestuivingen of oplossingsstrategieën, experimentele trajecten en pilootprojecten rond het borgen van ICE, heeft Werkplaats immaterieel erfgoed een opperbest overzicht op wat er leeft of op stapel staat qua interessante ontwikkelingen in ICE.

Deze doelstelling houdt in dat we ook maximaal inspanningen doen om die inzichten snel en handzaam te vertalen naar geïnteresseerden in de Vlaamse context, erfgoedgemeenschappen en professionelen uit de cultureel-erfgoedsector, die hiermee gebaat kunnen zijn. We maken bevattelijke kennisdeling, via immaterieelerfgoed.be en in levende lijve, zowel via algemene communicatie en kennisdeling als via dagdagelijkse contacten. We nemen een informatie- en signaalfunctie op op maat van concrete partners en projecten waarvan we vanuit de werking in Vlaanderen weet hebben en verwijzen door voor specifieke vragen (bv. gespecialiseerde kennis bij buitenlandse experts en netwerken).

- › De vormen van kennisdeling die we hanteren (uitlichten van tips en tricks, artikels, tools ...) zijn aangepast aan de inhoud en doelgroep. In die zin loopt dit goeddeels gelijk met OD7 (kennisdeling rond borgen ICE). Het verschil tussen beide ligt in het feit dat OD11 expliciet focust op innovatie en voorbeeldpraktijken, terwijl OD7 eerder algemene borgingspraktijken en basiswerking belicht.

Hier speelt de idee van één groot lerend netwerk opnieuw een belangrijke rol. We laten inzichten en kennis snel en performant doorstromen in de ICE-netwerken in Vlaanderen, stimuleren voorbeeldpraktijken en onderling contact, en maken zo de gangmakersrol van Vlaanderen rond ICE breed gedeeld.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- we verzamenen en documenteren inspirerende voorbeeldpraktijken uit Vlaanderen én internationaal op immaterieelerfgoed.be
- we analyseren inspirerende voorbeeldpraktijken om praktijkkennis op een inzetbare manier te beschrijven en hertalen ten behoeve van geïnteresseerde erfgoedgemeenschappen en professionelen uit de CE-sector
- we staan in voor kennisdeling via immaterieelerfgoed.be en in levende lijve, zowel vraaggestuurd als aanbodgericht (cfr. OD7 voor de diverse formats en mogelijke vormen van kennisdeling)
- we nemen een signaalfunctie op m.b.t. relevante (internationale of andere) ontwikkelingen naar partners in Vlaanderen
- we verwijzen door voor specifieke vragen (bv. gespecialiseerde kennis bij buitenlandse experts en netwerken)
- we begeleiden vragen i.k.v. ambities ontwikkeling van aanvraagdossiers UNESCO 2003 Register of good safeguarding practices (Artikel 18) (bv. vraag i.k.v. veldbevraging CE-sector van erfgoedcel KERF en OPZ Geel - Geelse Gezinsverpleging)

INDICATOREN

- totale aantal *voorbeeldpraktijken* op immaterieelerfgoed.be raadpleegbaar
- aantal *internationale voorbeelden* (labeltje 'uit het buitenland') beschreven en consulteerbaar op website
- toename van het aantal voorbeeldpraktijken uit Vlaanderen die op immaterieelerfgoed.be geregistreerd worden
- overzicht van jaarlijkse consultatie van website omtrent voorbeeldpraktijken (de specifieke pagina's, downloads, e.a)
- evaluatie van het aanbod door gebruikers met specifieke vraagstelling naar kennisdeling rond voorbeeldpraktijken (op te maken na drie jaar werking: in 2022)
- gemeenschappen geven in de evaluatie aan bruikbare inspiratie te vinden op het immaterieelerfgoed.be waar ze binnen hun eigen erfgoedpraktijk mee aan de slag kunnen

PARTNERS

- diverse partners met een bijdrage in kennisdeling van voorbeeldpraktijken: ICE-gemeenschappen, CE-sector, FARO, Packed, Archiefbank, ICH NGO Forum (vb. i.k.v. #HeritageAlive), enz.

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen experiment en vernieuwing, netwerken CE-sector, breed inclusief werken, immaterieelerfgoed.be, communicatie

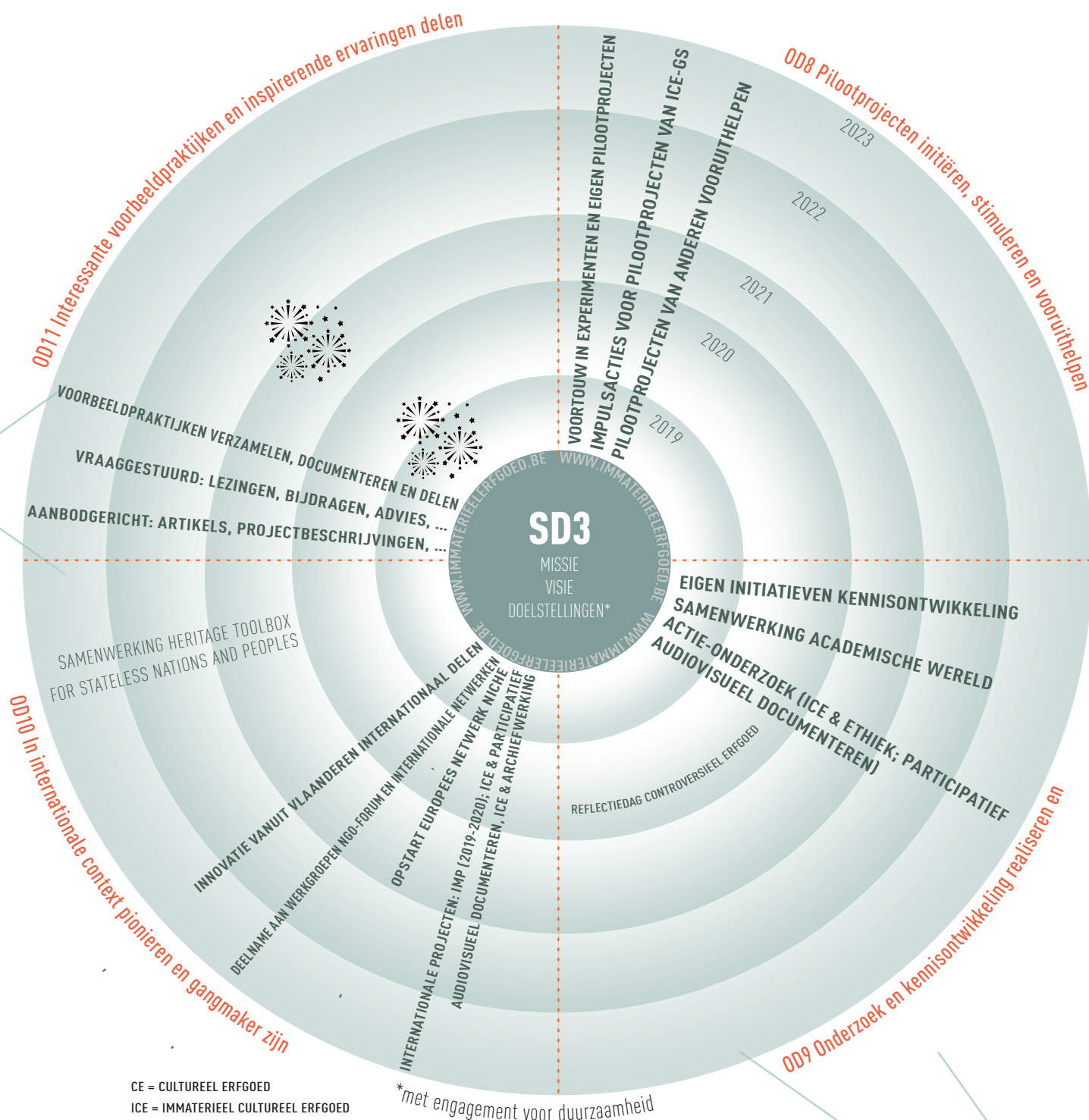
budget

- gemiddeld € 2.500 per jaar i.f.v. aanbod en begeleiding op vraag; productie tools, print, digitale toepassingen ...

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1, D2, D4, D5	C1, C2, C3	<ul style="list-style-type: none">- institutional and human capacities- awareness-raising- international engagement

Werkplaats immaterieel erfgoed 2019-2023

SD 3 | Experiment en vernieuwing zijn gestimuleerd, met een internationale gangmakersrol

- CE = CULTUREEL ERFGOED
- ICE = IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED
- EGS = ERFGOEDGEMEENSCHAP
- ICE-GS = IMMATERIEEL-ERFGOEDGEMEENSCHAP
- EGD = ERFGOEDDAG
- OMD = OPEN MONUMENTENDAG
- CG = COLLEGAGROEP
- = FESTIVAL IMMATERIEEL ERFGOED

*met engagement voor duurzaamheid

SD4

Werkplaats immaterieel erfgoed is een duurzame & gedeelde organisatie

De vierde strategische doelstelling van dit beleidsplan zet de krijtlijnen uit voor het uitbouwen van Werkplaats immaterieel erfgoed als een duurzame & gedeelde organisatie. Onze visie ophoeden waarom we samenwerking in duurzaam beheer willen vormgeven, werken we de komende beleidsperiode gericht uit met drie operationele doelstellingen:

- OD 12 het geheel van de werking realiseren met **engagement voor duurzaamheid**
- OD 13 de organisatie **transparant en zorgvuldig beheren** in overeenstemming met de principes van **goed bestuur** en **integrale kwaliteitszorg**
- OD 14 het verder uittekenen en uitvoeren van een **digitale strategie** en **duurzaam databeheer**

Werken rond het borgen van immaterieel erfgoed staat voor onze organisatie in een ruimer licht van **werken aan een diverse en duurzame samenleving**.

We beschouwen immaterieel erfgoed als een **duurzame menselijke bron**, een reservoir van menselijke creativiteit, kennis en knowhow, waaruit geput kan worden voor duurzame ontwikkeling en welbevinden voor allen. Het geeft mensen identiteit, stimuleert diversiteit en ontmoeting (*People*); kan een motor zijn voor het ontwikkelen van duurzame economieën (*Prosperity*); en zet diepgewortelde kennis over onze natuurlijke omgeving in voor de wereld (*Planet*); enz. Immaterieel erfgoed is een bron voor gemeenschapsvorming, levensvreugde, zelfvoorziening, duurzaam beheer bij landschapszorg en ecosystemen ...

In een globaliserende wereld, waar vele culturele praktijken en groepen interageren, worden vandaag méér dan ooit mogelijke oplossingen uit die **vele repertoires** bijeengebracht. Maar in diezelfde globaliserende en hyper-snel evoluerende wereld, is het voor immaterieel erfgoed – dat **ongrijpbaar** van natuur is, en **bij uitstek onderhevig aan actuele ontwikkelingen** – méér nog dan voor elk ander erfgoed van tel dat **mensen zich hiervan bewust(er) zijn en vanuit dat maatschappelijk en reflexief erfgoedbewustzijn kunnen handelen en keuzes maken**.

We begrijpen **immaterieel erfgoed als een commons** in de samenleving, gemeen-goed, waarop niemand auteursrecht kan claimen en waarrond een gemeenschappelijk beheer groeit. De erfgoedprocessen die we willen stimuleren, zien we als een vorm van *commons*. Mensen identificeren in onderlinge dialoog immaterieel erfgoed en gaan daarrond op zoek naar manieren om dit samen te borgen en duurzaam te laten voortleven.

Een **gedeeld erfgoed** hoeft echter **geen homogeniteit van de betrokkenen** te impliceren, zelfs al roepen de concepten 'erfgoed' en 'erfgoedgemeenschap' dit misleidend homogeen beeld soms op. Achter de samenhang van erfgoedgemeenschappen en culturele (erfgoed)praktijken, schuilen stevast verschillende invullingen en soms discussies. Er is enerzijds het zoeken naar consensus en gemene delers, die kunnen leiden tot homogenisering en relatieve stabiliteit van culturele praktijken. Anderzijds het detecteren van spanningen – bv. tussen generaties, beoefenaars, andere betrokkenen, smaken, stijlen, subculturen, politieke voorkeuren, religieuze overtuigingen, sociale en etnische groepen ... – die in gedeelde erfgoedpraktijken elkaar kruisen, ontmoeten en soms botsen. Uit de combinatie van beide ontstaat een **continue dynamische ontwikkeling** en **actualisering van immaterieel-erfgoedpraktijken**. Het gaat er om het gesprek tussen en met verschillende belanghebbenden – die van nabij of verderaf betrokken zijn bij de ICE-praktijk – te blijven voeren, zij het steeds met bijzondere aandacht voor

het perspectief van de mensen die in het hart van de traditie zelf staan en de praktijken ‘dragen’, beoefenen en (willen) doorgeven.

Immaterieel-erfgoedwerking betekent met andere woorden een omgeving ontwerpen waar **dialogo, reflectie, uitwisseling en debat** een plek vinden, zowel binnenin als tussen de diversiteit aan ICE-praktijken in Vlaanderen. En dit in een hedendaagse en uiterst snel en (super)divers evoluerende maatschappij. Richtinggevend perspectieven in kader van ICE-werking zijn **wederzijds respect en duurzame ontwikkeling**, in lijn met de doelstellingen van de **UNESCO 2003 Conventie**. **Participatie, multiperspectiviteit en meerstemmigheid** liggen zo in het hart van de beoogde ICE-werking (cfr. OD12).

Diezelfde visie willen we ook toepassen op onze eigen werking. We zetten ons daarom in deze eerste beleidsperiode in om de nieuwe ICE-organisatie en werking rond immaterieel erfgoed in een maatschappelijk perspectief van **duurzaam delen en deelhebben** te beheren. We kiezen enerzijds voor een bestuur dat is samengesteld vanuit een **multiperspectiefbenadering**, en anderzijds voor een groeipad in de richting van een **participatief beheer**. We willen de inbreng en actieve participatievormen op maat van diverse stakeholders en doelgroepen progressief inbedden in de verschillende lagen van de werking en het beheer van Werkplaats immaterieel erfgoed. En met een open attitude en transparante en kwalitatieve organisatieprocessen functioneren als een duurzame organisatie (cfr. OD13).

Eén van de krachtigste fora van onze tijd voor het onderling beheren, delen, uitdrukken en uitwisselen van informatie is uiteraard de **digitale omgeving**. Het potentieel daarvan willen we volop inzetten, met een **open houding rond het delen en doorstromen van informatie in relatie tot het borgen van ICE in de maatschappij**. Digitalisering is weliswaar **niet zonder uitdagingen**, zeker voor wat ICE betreft. Zo zijn er heel wat disruptieve effecten en ingrijpende veranderingen in en rond ICE-praktijken en tradities ten gevolge van digitale revolutie, denk bv. aan ambachten versus 3D-printing, en virtuele *communities* rond ICE die plots wereldwijd gespreid én geconnecteerd zijn. Ook digitaal documenteren en doorgeven is nog relatief onontgonnen terrein voor ICE en brengt tal van vragen rond eigenaarschap, rechthebbenden, balans van open versus *secret and sacred* gegevens met zich mee. **We vinden het belangrijk in deze nog weinig bekende digitale zones en rond deze ethische vraagstukken een voortrekkersrol** op te nemen en via praktijkonderzoek vanuit Vlaanderen mogelijke antwoorden te bieden (cfr. OD14).

In deze strategische doelstelling nemen we prioritair de **Functie participeren (F5)** op. Onze visie en strategische doelstelling als duurzame en gedeelde organisatie werkt vanzelfsprekend ook doorheen alle andere doelstellingen en acties van dit beleidsplan. Zo loopt ook de decretale **Functie participeren (F5)** – net als het digitale – doorheen de uitvoering van alle Functies (cfr. **Strategische Visienota**, p23).

SD4 overkoepelend werkingsbudget

20% personeelsinzet = € 125.000

30% overhead = € 14.000

Tegen een achtergrond van globalisering, snelheid van (hoog)technologische ontwikkelingen en maatschappelijke tendensen van **superdiversiteit** en **individualisering**, **vergrijzing** zowel als **vergroening**, en **ecologische uitdagingen** groeit de roep naar een wereldwijde en collectieve inzet op **duurzame ontwikkeling**.

Ook **op de ontwikkeling van immaterieel-erfgoedpraktijken en op immaterieel-erfgoedwerking oefenen deze tendensen impact uit**. De wereldwijde diversiteit aan immaterieel-erfgoedpraktijken illustreert tegelijkertijd echter onze **menselijke creativiteit en veerkracht om met verandering en evoluties om te gaan**.

ICE-praktijken zijn zowel **driver** als **enabler voor duurzame ontwikkeling**: ICE kan ingezet worden als *driver* van duurzame praktijken i.k.v. sociale inclusie, economische ontwikkeling of armoedebestrijding (denk bv. aan lokale ambachten voor streekontwikkeling en duurzaam toerisme; of de traditie van geefcultuur rond kerstperiode die aangesproken wordt in *De Warmste Week*); of als duurzame erfgoedwaarde op zich (creativiteit, culturele kennis en skills). Maar ICE kan ook als een *enabler* duurzame ontwikkeling faciliteren in die zin dat steeds meer het inzicht is gegroeid dat ontwikkelingsgerichte interventies responsief moeten zijn aan specifieke lokale en culturele contexten, willen ze effectief zijn.

ICE-praktijken en ICE-werking dragen dus **heel wat (en verschillende vormen van) mogelijkheden** in zich om in een tijd van grote mondiale uitdagingen en transitiesamenleving, **actief bij te dragen als organisatie voor immaterieel erfgoed**.

WERKING

We willen **doorlopend bewuste keuzes maken met betrekking tot de eigen werking in afweging tot de 5 P's van People – Planet – Prosperity – Peace – Partnerships**. Zo willen we mee vormgeven aan mogelijke antwoorden op **maatschappelijke duurzaamheidskwesties** waar complexe en meervoudige perspectieven en oplossingen aan de orde zijn. **We dragen duurzaamheid** uit in al onze activiteiten waar mogelijk, en doorheen alle doelstellingen. We zoeken samenwerking rond duurzaamheid in ICE te versterken en faciliteren via **sectoroverschrijdend en complementair werken** (*Partnerships*). We nemen zo vanuit het cultureel-erfgoedveld graag een **voorbeeldrol** op rond duurzaamheid als een engagement dat doorheen de hele werking loopt.

Concreet willen we dit aanzetten met diverse acties in 2019-2023:

- **opmaak en toepassing van een handvest duurzaamheid voor de interne en externe werking**: het handvest moet gelden voor elke actie op zich én is richtinggevend in globaal beleid en interne werking (en dus consistent ook in de bestedingen), denk aan bv. voeding: Fairtrade-producten of korte-keten; ecologisch materiaalverbruik; beleid internationale verplaatsingen en ecologische compensatiemaatregelen, huisvesting met oog voor ecologie, verbruik, medegebruik, maar net zozeer bv. betrokkenheid op omgeving, bv. betrokkenheid in het kader van bijdragen aan leefbare steden ...
- **experimenten opzetten rond duurzaam creatief ondernemerschap i.k.v. Werkplaats immaterieel erfgoed (interne werking)**: in de brede zin, van cohousing en deelcultuur, over alternatieve samenwerkingsmodellen, tot crowdfunding en andere aanvullende inkomstenbronnen. (cfr. KIOSK: vraag 23)
- aanstellen van een **stafmedewerker met duurzaamheid in takenpakket**
- **werken rond de ethische principes en de Operationele Richtlijnen m.b.t. duurzame ontwikkeling (2016) van de UNESCO 2003 Conventie** (cfr. Chapter VI)
 - vertaling en duiding van de richtlijnen naar de Vlaamse context: expertmeeting, artikels, casestudies ...

- via diverse activiteiten nagaan hoe de richtlijnen geïmplementeerd kunnen worden in de Vlaamse ICE-beleidspraktijk – denk aan cases in dierenwelzijn, biodiversiteit, economie, duurzaam toerisme, e.d.m.
- actief inzetten op visie-ontwikkeling omtrent ethisch en duurzaam ondernemen i.k.v. ICE en de vertaalslag maken door op een bruikbare manier te sensibiliseren hierrond en kennis te delen met praktijkbeoefenaars, CE-sector en andere sectoren – denk aan toerisme, economie ...
- opstarten van instrumenten voor monitoring en impactmeting rond duurzaamheid ICE-werking
- **actief deelnemen en bijdragen aan initiatieven i.k.v. ruimere ontwikkelingen in beleid, reflectie en maatschappelijk debat rond duurzaamheid**, onder meer:
 - VN Agenda 2030 - Sustainable Development Goals
 - Duurzaamheidsdoelstellingen Visie 2050 Vlaamse overheid + transitieprioriteit Zorg en Samenleven 2050
 - **mogelijke verbindingen** met de UNESCO Conventie voor de Bescherming en de Promotie van de **Diversiteit van Cultuuruitingen** (2005) (<https://en.unesco.org/creativity/convention>) en met de **FARO-Conventie** (2005) rond de **rol van erfgoed in de samenleving** verder ontginnen
 - ...
- **een specifieke rubriek duurzaamheid en concrete initiatieven**, aanbod en impulsen op **immaterieelerfgoed.be**, bv. een ‘materialotheek’ om materiaal te delen en te hergebruiken i.k.v. ICE-praktijken, ecologische tips, inspirerende voorbeeldpraktijken rond duurzaamheid, enz.
- **actief bijdragen in Pulse Transitienetwerk Cultuur** en de Pulse-raad
- **pilootprojecten** stimuleren en/of (mee) realiseren rond duurzaam ondernemen met ICE: met de ICE-gemeenschappen en met de cultureel-erfgoedsector
- **duurzame netwerken en samenwerking uitbouwen met andere sectoren** (bv. landbouw, economie, kunsten, toerisme, enz.), **alsook tussen verschillende beleidsniveaus** (internationaal, landelijk, regionaal, lokaal) waar ICE zich dagelijks afspeelt, en daarbij steeds ook specifiek een duurzaamheidsperspectief inbrengen

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- opmaak en toepassing van een handvest duurzaamheid voor de interne en externe werking
- experimenten opzetten rond duurzaam creatief ondernemerschap i.k.v. Werkplaats immaterieel erfgoed (interne werking)
- aanstellen van een stafmedewerker met duurzaamheid in takenpakket
- werken rond de ethische principes en de Operationele Richtlijnen (2016) m.b.t. duurzame ontwikkeling van de UNESCO 2003 Conventie
- **actief deelnemen en bijdragen** aan initiatieven i.k.v. ruimere ontwikkelingen in **beleid, reflectie en maatschappelijk debat rond duurzaamheid**, o.m.:
 - een specifieke **rubriek duurzaamheid** en concrete initiatieven, aanbod en impulsen op immaterieelerfgoed.be
 - actief bijdragen in Pulse Transitienetwerk Cultuur en de Pulse-raad
 - pilootprojecten stimuleren en/of (mee) realiseren rond duurzaam ondernemen met ICE: met de ICE-gemeenschappen en met de cultureel-erfgoedsector
 - duurzame netwerken en samenwerking uitbouwen met andere sectoren (bv. landbouw, economie, kunsten, toerisme, enz.), alsook tussen verschillende beleidsniveaus (internationaal, landelijk, regionaal, lokaal)

INDICATOREN

- handvest beschikbaar voor interne werking en online publiek gemaakt
 - + checklist bij het handvest met evaluatie en impactmeting wat de checklist veranderd heeft in de werking (= opvolging)
- medewerker met duurzaamheid als aandachtspunt in takenpakket
- thema duurzaamheid met concrete voorbeelden en tools op immaterieelerfgoed.be + het gebruik en de evaluatie ervan
- min. één publicatie omtrent ICE en duurzaamheid in 2019-2023
- min. één expertmeeting rond ICE en duurzaamheid in 2019-2023
- min. twee maal jaarlijks deelname aan publieke fora, studiedagen e.a. omtrent het thema duurzaamheid
- aantal actieve bijdrages op publieke fora en studiedagen omtrent het thema duurzaamheid: bv. lezing, presentatie ... (min. drie maal in 2019-2023)
- min. drie experimenten en pilootprojecten rond ICE en duurzaamheid initiëren of aan meewerken in 2019-2023

PARTNERS

- Pulse Transitienetwerk Cultuur, FARO, Vlaamse UNESCO Commissie, CIFAL Flanders, the Shift, en vele partners uit brede erfgoedveld en ICE-netwerken ...

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- alle cellen, maar in het bijzonder cellen beleid en beheer, experiment en vernieuwing, immaterieelerfgoed.be

budget

- totaal OD12 werkingsbudget ca. € 5.000 met jaarlijks budget voor specifieke kosten i.k.v. duurzaamheid: bv. meerkost of ecologische compensaties e.d.m. bij verplaatsingen, catering, expertise

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
(F2, F5)	Zie criteria	C2, C3	- international engagement

Werkplaats immaterieel erfgoed gaat voor een **transparant, integer en zorgvuldig beheer**, in overeenstemming met de **principes van goed bestuur** en **integrale kwaliteitszorg**. We leggen rekenschap af, handelen ethisch en duurzaam, hebben aandacht en respect voor stakeholdersbelangen, de rechtsorde, internationale gedragsnormen en mensenrechten.

WERKING

Juridisch heeft de organisatie een **vzw-structuur** met een **Algemene Vergadering**, een **Raad van Bestuur** en de **leiding als gedelegeerd bestuurder**. Er wordt dus voldaan aan alle wettelijke en juridische parameters, maar Werkplaats immaterieel erfgoed gaat een aantal stappen verder. Het bestuur is samengesteld in multiperspectiefbenadering en handelt als een *coalition of the willing*: het bestuur bestaat uit sleutelfiguren die de missie en visie van Werkplaats immaterieel erfgoed mee onderschrijven en een **vooropgesteld participatief traject/organisatiemodel** naar verbreding mee willen uitbouwen.

TRAJECT NAAR EEN PARTICIPATIEF BEHEER VOOR WERKPLAATS IMMATERIEEL ERFGOED

Het is de bedoeling om in de eerste jaren van deze beleidsperiode (2019-2021), onder begeleiding van de RvB en experts ter zake, diverse participatievormen te verkennen en uit te testen, met oog op de uiteindelijke implementatie ervan in het huishoudelijk reglement van de organisatie. De stakeholders van de organisatie zijn divers van aard (bvb. professionelen t.o.v. vrijwilligers, intensief betrokken erfgoedactoren t.o.v. breed maatschappelijke spelers ...) en deel van een gaandeweg groeiend netwerk, wat tijd en maatwerk vraagt om écht aan participatie te kunnen doen.

Vanaf 2020 willen we aan de slag met een volledig vernieuwde Raad van Bestuur en Algemene Vergadering die diverse maatschappelijke perspectieven op de werking betreft. Als tussentijds streefdoel voor participatief beheer van de organisatie plannen we in 2022 een volgend beleidsplan te realiseren dat samen met alle stakeholders vormgegeven en gedragen is.

In de **planning en evaluatie van de werking** zijn **de erfgoedgemeenschappen (= diverse stakeholders van de ICE-werking)** belangrijke stemmen. Maar ook de **internationale en landelijke beleidskaders** zijn belangrijke toetsstenen voor de organisatie:

- de doelstellingen i.k.v. het **Vlaamse ICE-beleid**
- de **UNESCO 2003 Conventie voor het borgen van ICE** met o.m. het bijhorende **Global Results Framework (GRF)**, dat de wereldwijde implementatie van de Conventie wil monitoren via strategische doelstellingen op korte, middellange en lange termijn (deze zullen ook vanuit de Vlaamse gemeenschap via de periodieke rapportering t.a.v. UNESCO de komende jaren een richtsnoer vormen).
- ook het opnemen van de werking in **relatie tot een globale transitie samenleving en het kader van de VN Agenda 2030** met de **Sustainable Development Goals (SDGs)** is een referentiekader voor de planning.

- > In het kader van goed bestuur en een transparante open maatschappelijke werking wordt bewust gecommuniceerd rond de doelstellingen en evaluatie via de **communicatiekanalen** van de organisatie, o.m. immaterieelerfgoed.be.

Zowel extern (cfr. SD2) als intern werken we met het principe van lerend netwerk. Kruisbestuiving en doorstroming staan centraal in de organisatie van het team, functioneren en evaluatie volgen we op met waarderend onderzoek.

We kiezen daarom voor het werken met organisatorische cellen rond strategische en in tweede lijn operationele doelstellingen in de jaarwerking. Meerdere stafmedewerkers werken samen in de realisatie en uitwerking vanuit deze cellen, met telkens een eindverantwoordelijke per actie (coördinatie en budgethouderschap). Er is een zekere autonomie binnen het afgesproken kader maar er wordt evenzeer een correcte verantwoording verwacht. De generieke begroting van Werkplaats immaterieel erfgoed is ook opgesteld vanuit de strategische en de operationele doelstellingen, met analytische boekhouding.

We voeren een integer financieel beleid in het omgaan met gemeenschapsmiddelen. Als organisatie die de werking opneemt voor het ICE m.b.t. de implementatie van de UNESCO 2003 Conventie in Vlaanderen zijn we nauw verbonden aan de Vlaamse gemeenschap. Niettemin zullen we ook enthousiast werk maken van het aanspreken van andere financieringsbronnen ter versterking van de doelstellingen, en mikken daarbij met name op internationale kanalen. We willen ook een interessant beleid uitzetten omtrent cultureel ondernemerschap en aanvullende financiering (cfr. OD12).

Onze organisatie hecht tenslotte ook belang aan een formele overlegstructuur en belangenbehartiging in de cultureel-erfgoedsector en werkt daarom constructief mee en betaalt ook jaarlijks een bijdrage voor de werking van het Overleg Cultureel Erfgoed (OCE).

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- opzetten en uitbouwen participatief beheersmodel voor Werkplaats immaterieel erfgoed
- realiseren van planning en evaluatie rond de werking (meerjarig en op jaarbasis) met betrokkenheid van stakeholders en oog voor veranderingsgerichte werking en monitoring
- opvolgen en vertalen naar eigen beleid en werking van internationale referentiekaders rond Mensenrechten, UNESCO, Global Results Framework, FARO-Conventie, Vlaams ICE-beleid + 12 ethische principes UNESCO 2003
- realiseren van een competentiegerichte werking van het team op basis van functieprofielen en organisatie van de teamwerking in cellen rond de SD en met kruisverbanden daartussen
- uitzetten van kwalitatief personeelsbeleid: jaarlijks opvolgen functionering en evaluatie personeel met waarderend onderzoek en 360°-evaluatiemethode
- financieel stevig en integer beleid uitzetten, met experimentele ruimte voor initiatief rond aanvullende financiering
- opvolgen van het financieel beleid via analytisch model met dubbele boekhouding en externe controle door revisor; budgethouderschap door stafmedewerkers op niveau van OD en acties (met relatieve autonomie en afleggen van rekenschap)
- principes van goed bestuur in de organisatie verder uitwerken en verfijnen in de loop van 2019-2023 naar de geest van onze organisatie (divers en duurzaam)
- een vrijwilligersbeleid op maat van landelijke ICE-werking verkennen in 2019-2021, uitschrijven en verder implementeren in 2022-2023
- een vormingsbeleid voeren op maat van het team en competentie-ontwikkeling in relatie tot de SD
- als organisatie die de Functies opneemt voor het ICE in Vlaanderen ontwikkelen we met aandacht zorg voor het eigen archief, alsook zorgen we voor afstemming rond bibliotheek en documentatie in afspraak met FARO en met Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in de beleidsperiode die voor ons ligt
- bijdragen in OCE via medewerking alsook ledenbijdrage

INDICATOREN

- documenten interne werking zijn beschikbaar en bekend (afsprakenkader, functieprofielen, organogram ...)
- jaarlijkse planningsdocumenten, verslaggeving, evaluatie
- het team van Werkplaats immaterieel erfgoed functioneert met weinig verloop
- gezonde financiële toestand vzw
- jaarrekening met externe controle door revisor
- het bestuur van de vzw is divers samengesteld naar analogie met de opgestelde bestuurdersprofielen
- de richtlijnen van goed bestuur zijn toegepast in het beheer
- uitgeschreven vrijwilligersbeleid
- uitgeschreven vormingsbeleid
- het ordeningsplan voor het archief is in gebruik
- bibliotheek en documentatie m.b.t. ICE zijn afgestemd en waar aangewezen overgedragen aan de werking bij FARO en bij Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen beleid en beheer, administratie, en bij uitbreiding het hele team

budget

- totaal OD13 werkingsbudget ca. € 14.500, waarbij:
 - vormingsbudget: € 1.000 per jaar,
 - boekhoudkosten en revisor en erelonen externe expertise bij participatief beheer: € 10.000 per jaar

Funcities	Doelstellingen	Criteria	GRF
F5	D4, D5	C4, C5	- Geen richtlijnen hierrond

Digitale technologie is in de huidige maatschappij steeds meer aanwezig. Het dringt niet enkel door binnen communicatie via o.a. gebruik van social media, maar grijpt ook meer en meer in op alle processen, niveaus en ontwikkelingen. Werkplaats immaterieel erfgoed is zich zeer bewust van deze maatschappelijke ontwikkelingen en is ervan overtuigd dat het digitaal aspect uitgesproken aandacht vraagt binnen de brede werking van de organisatie, zowel intern als extern. Het digitale is dan ook verweven doorheen de vier strategische doelstellingen, maar gezien de grote ontwikkelingsnoden voor komende jaren focussen we met een aparte operationele doelstelling op globale digitale strategie en databeheer voor ICE en ICE-werking. Vanzelfsprekend zal de visienota *Een cultuurbeleid in het digitale tijdperk* (voorzien eind 2017) hiervoor een baken zijn.

WERKING

Werkplaats immaterieel erfgoed heeft in algemene zin aandacht voor digitale ontwikkelingen en, waar relevant voor de werking, wordt bewust met nieuwe instrumenten en ontwikkelingen geëxperimenteerd. Zo wil Werkplaats immaterieel erfgoed ook op digitaal vlak de link met de maatschappij versterken en inspelen op noden rond immaterieel erfgoed. De communicatie van de organisatie en rond ICE in Vlaanderen wordt opgebouwd rond immaterieelerfgoed.be, met bewuste inzet van social media op maat van de doelgroepen. Laagdrempelige digitale participatie van en interactie met zowel het brede publiek als de gemeenschappen, groepen en individuen zijn daarbij sleutelwoorden (cfr. OD 1 & OD2). Daarnaast wordt het digitale ook betrokken bij het borgen van immaterieel erfgoed en de competentie-opbouw van gemeenschappen. De digitale ontwikkelingen stellen gemeenschappen immers voor uitdagingen (o.a. digitale communicatie, digitaal archief, enz.), maar bieden tegelijkertijd ook kansen (vb. i.f.v. overdracht, bereiken jongere generaties via apps, virtual reality, enz.). Gemeenschappen hiermee vertrouwd maken en de digitale kloof overbruggen, zijn uitdagingen die deel uitmaken van de competentie-opbouw. Hierbinnen worden ook de mogelijkheden van e-learning verkend en benut (cfr. OD5, OD6 & OD7). Tot slot is ook binnen de Functiegerichte collegagroepen en daarbij aansluitende pilootprojecten bewust aandacht voor het digitaal aspect (vb. participatief audiovisueel documenteren van ICE, ICE en collectieplannen) (cfr. OD6).

Binnen deze operationele doelstelling worden de concrete acties rond de algemene digitale strategie van Werkplaats immaterieel erfgoed, de uitbouw en moderatie van een herwerkt immaterieelerfgoed.be (de databank en website voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen wordt in 2018 geactualiseerd) en duurzaam databeheer uitgetekend. De databank is een verzamelpunt voor immaterieel erfgoed in Vlaanderen. In de beleidsperiode 2019-2023 verkent en stuurt Werkplaats immaterieel erfgoed aan op een open houding rond het delen en doorstromen van informatie (in de CE-sector en maatschappij), mét aandacht voor rechthebbenden, en zal daarin een voortrekkersrol opnemen (cfr. 12 ethische principes UNESCO 2003 Conventie & GRF). De databank voor immaterieel erfgoed wordt zo als een hub beschouwd die langs vele kanalen informatie kan verzamelen en opnieuw verspreiden (cfr. *digital commons*) mét respect voor de principes van ICE-werking, met immaterieelerfgoed.be als hoofdkanaal. Werkplaats immaterieel erfgoed schakelt zich zo dus ook digitaal in een breed cultureel en maatschappelijk netwerk in.

SYNTHESE VAN DE ACTIES

- zich engageren om zich blijvend te ontwikkelen tot een digitaal mature organisatie. We bewaken daarbij de aandacht, opvolging en (basis)kennis in het hele team. De doorgroei naar digitale maturiteit wordt opgevolgd via de door de Vlaamse overheid ontwikkelde tool 'digitale maturiteit' (voorzien 2018)
- de vinger aan de pols houden van digitale en technologische ontwikkelingen en deze inschakelen waar zinvol, mogelijk en/of nodig o.a. binnen pilootprojecten, updates digitale infrastructuur, enz.
- immaterieelerfgoed.be streeft doorlopend naar een optimale 'user-experience' en stuurt, o.b.v. de analyse van gegevens (Google Analytics) en feedback van gebruikers, bij waar nodig
- het inventariseren van immaterieel erfgoed in Vlaanderen wordt gemonitord, gestroomlijnd en opgevolgd (cfr. OD2). Binnen de CE-erfgoedsector wordt digitale en methodologische afstemming hierrond gestimuleerd. Er wordt doorstroming van content voorzien waar zinvol, via open data, overeenkomsten enz., met aandacht voor auteursrechten
- verkennende initiatieven worden uitgezet om de zichtbaarheid en bruikbaarheid van de verzamelde content maatschappelijk te verhogen en ze breder in te zetten (cfr. Wikipedia, Wikimedia, UiTinVlaanderen, enz.), met aandacht voor auteursrechten.
- instaan voor een duurzaam digitaal databeheer van de ICE-databank, met aandacht voor standaarden, *digital risks*, 12 ethische principes UNESCO, eigenaarschap van ICE-gemeenschappen, enz.
- ontwikkeling van immaterieelerfgoed.be als digitale kennis- en netwerkomgeving

INDICATOREN

- een positieve evolutie in de cijfers in Google Analytics (*bounce rate*, gebruik via meerdere tools, enz.)
- de infrastructuur van immaterieelerfgoed.be werd doorlopend geactualiseerd, opgevolgd en geüpdatet bij nieuwe systeemupgrades
- er werden verkennende initiatieven en overeenkomsten rond het delen van content opgezet
- het databeheer werd opgevolgd met aandacht voor duurzaamheid, standaarden en *risks*
- de gebruikers van immaterieelerfgoed.be ervaren het als laagdrempelig in gebruik en zetten het binnen hun eigen communicatie in
- driejaarlijkse update van de content in de databank

PARTNERS

- Vlaamse overheid
- Packed, FARO, Domeinnetwerk ICE, erfgoedcellen
- UiTinVlaanderen, Wikimedia Belgium

MENSEN EN MIDDELEN

personele inzet

- cellen immaterieelerfgoed.be, communicatie + aandacht vanuit het volledige team

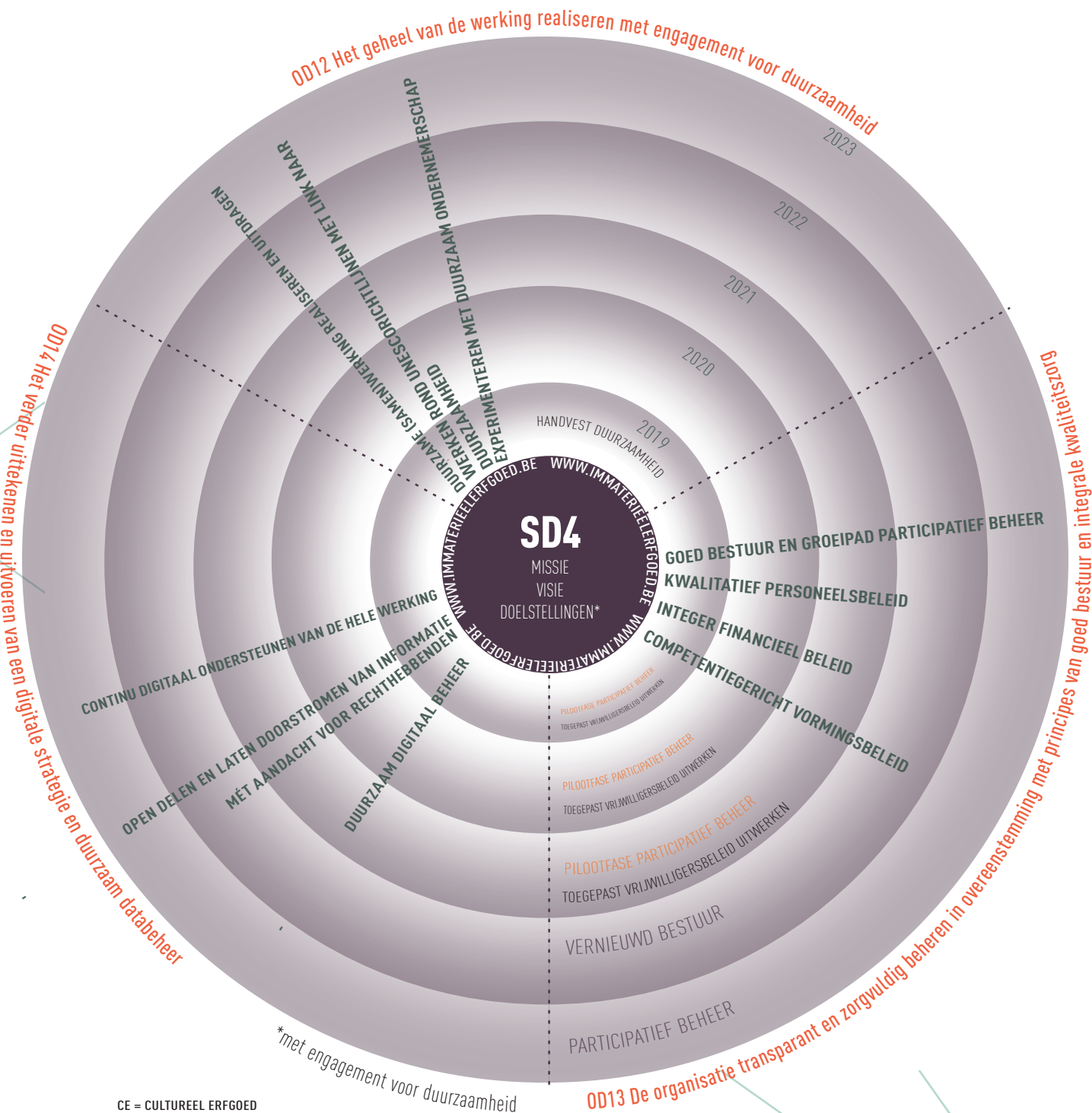
budget

- totaal OD14 werkingsbudget € 13.000, waarbij:
 - kosten hosting website en databeheer: € 5.000 per jaar
 - uitbouw en onderhoud immaterieelerfgoed.be: € 8.000 per jaar

Functies	Doelstellingen	Criteria	GRF
F1, F2, F3, F4, F5	D1, D2, D3, D4, D5	C1, C2, C3	<ul style="list-style-type: none"> - institutional and human capacities - inventorying - awareness-raising

Werkplaats immaterieel erfgoed 2019-2023

SD 4 | Werkplaats immaterieel erfgoed is een duurzame en gedeelde organisatie

- CE = CULTUREEL ERFGOED
- ICE = IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED
- EGS = ERFGOEDGEMEENSCHAP
- ICE-GS = IMMATERIEEL-ERFGOEDGEMEENSCHAP
- EGD = ERFGOEDDAG
- OMD = OPEN MONUMENTENDAG
- CG = COLLEGAGROEP
- ☼ = FESTIVAL IMMATERIEEL ERFGOED

DEEL 2.

Omgevingsanalyse

Zoals gesteld in de leeswijzer bij dit document, voegen we hier een **Deel 2. Omgevingsanalyse** toe. Wie wil kan zo het voorbereidend werk op de strategische en operationele doelstellingen van Werkplaats immaterieel erfgoed raadplegen. Het gaat om samenvattingen van alle mogelijke onderzoeken, bevestigingen, analyses en vaststellingen rond ICE en ICE-werking met impact op dit beleidsplan. De meeste daarvan zijn in de loop van 2017 uitgevoerd, andere zijn al vroeger of doorlopend gerealiseerd, i.k.v. de werking van tapis plein vzw en het Platform immaterieelerfgoed.be doorheen de voorbije beleidsperiode, alsook binnen het Vlaamse en internationale ICE-beleid.

Voor ons betekende de opmaak van een ruime omgevingsverkenning en -analyse een essentiële basis om geloofwaardige en slagkrachtige prioriteiten te funderen voor de nieuwe ICE-organisatie.

*Immaterieel erfgoed en immaterieel-erfgoedwerking zijn uiteraard niet nieuw. Maar de ICE-organisatie is dat wel. We wensen de inschrijving van deze nieuwe organisatie in het **Cultureelerfgoeddecreet** van 2017 ten volle te baat te nemen om de ontwikkelingskansen en perspectieven in ICE-werking te ontginnen die het vernieuwde Vlaamse beleid en het dynamische evoluerende internationale landschap bieden voor het borgen van immaterieel erfgoed in Vlaanderen.*

Daartoe tekenen we een doelgerichte transformatie uit op basis van een complex geheel aan noden, drijfveren, landelijke en internationale kaders, beproefde ervaring, wensen, aspiraties en dromen die we via de omgevingsanalyse verkenden.

Omdat je ook moet durven achterom en om je heen kijken, om duurzaam toekomst te maken.

Inhoud

1. Een voorgeschiedenis: beleid en werking immaterieel cultureel erfgoed (2008-2017)
2. Blik op de toekomst: ICE-beleid in Vlaanderen en internationaal (2017-...)
 - 2.1. Ontwikkelingen in internationaal beleid
 - UNESCO 2003 Conventie: naar een Global Results Framework
 - Ruimere internationale omgeving & de Sustainable Development Goals
 - 2.2. Ontwikkeling ICE-beleid in Vlaanderen: actualisering – verbreding – verdieping
 - 2.3. Goede burens
3. Blik op ICE in de samenleving
4. Blik op (noden en behoeften i.k.v.) ICE-werking in de cultureel-erfgoedsector
5. Blik op het Platform immaterieelerfgoed.be
6. Blik op algemene tendensen en toekomstperspectieven
7. SWOT-analyse van immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen

In de volgende hoofdstukken vatten we een heel aantal deelonderzoeken samen als belangrijk onderdeel van de omgevingsanalyse in het kader van het beleidsplan van de nieuwe ICE-organisatie. Voor elk van de aangehaalde deelonderzoeken is telkens het uitgebreide rapport alsook een korte samenvatting beschikbaar.

Alle uitgebreide en gedetailleerde **bronrapporten**, vindt u hier terug: www.werkplaatsimmaterieelerfgoed.be.

1. Een voorgeschiedenis: beleid en werking immaterieel cultureel erfgoed (2008-2017)

Het ICE-beleid in Vlaanderen kende zijn start in 2006. In dat jaar ratificeerde België de **UNESCO-Conventie van 2003 voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)**. In het kader van de verplichtingen als lidstaat van de Conventie, startte de Vlaamse overheid vervolgens de **Inventaris Vlaanderen** voor immaterieel cultureel erfgoed op zodra de **Operationele Richtlijnen** bij de Conventie in 2008 van kracht werden. Gelijktijdig werd aangaan gemaakt met het uittekenen van **een ICE-beleid op maat van de Vlaamse context**. In 2010 presenteerde de Vlaamse overheid zo voor het eerst een beleidsvisie immaterieel cultureel erfgoed, met de voorstelling van de **Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed**. De Visienota zette de krijtlijnen uit voor een vernieuwend beleid, gestoeld op de UNESCO-Conventie van 2003. **Centraal staan de erfgoedgemeenschappen** en het bieden van ondersteuning bij een dynamische en toekomstgerichte erfgoedzorg/borging van ICE.

Vanuit de analyse en de argumentatie die in de Visienota werden uitgeschreven, heeft de Vlaamse gemeenschap haar eigen rol als overheid bepaald: 'Het beleid moet net die instrumenten aanreiken en acties opzetten zodat het immaterieel cultureel erfgoed zich verder kan ontwikkelen. Het gaat dus over het creëren van randvoorwaarden. De overheid kan wel groepen en gemeenschappen helpen, begeleiden en ondersteunen in het doorgeven van immaterieel cultureel erfgoed. De Vlaamse overheid borgt immaterieel cultureel erfgoed door aan de erfgoedgemeenschappen kansen te geven om het immaterieel cultureel erfgoed door te geven. [...] De klemtoon ligt dan niet zozeer op het element immaterieel cultureel erfgoed maar op het volledige systeem; de methodiek van het doorgeven en het proces.'

Het Vlaamse beleid heeft daarbij ingezet op **kwaliteitsmonitoring, moderatie en begeleiding van borgingspraktijken**, onder meer met ondersteuning vanuit een **netwerk van professionele erfgoedorganisaties**, en met het opzetten van **het Platform immaterieelerfgoed.be** (een website en databank). De visie en het parcours die in Vlaanderen het afgelopen decennium zo als beleidspraktijk rond het borgen van ICE geleidelijk zijn uitgebouwd, werken **inspirerend in internationale verbanden**.

In het veld werd intussen actief ingespeeld op bovenstaande ontwikkelingen. Volgend op de bekendmaking van de Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed in 2010 en de lancering van het Platform immaterieelerfgoed.be in 2012, werden in het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen belangrijke stappen gezet om het kader van het ICE-beleid concreet in te vullen. Opvallend daarin is hoe de gesubsidieerde cultureel-erfgoedsector zich vanuit een **netwerkvisie en collegiaal overleg** progressief aan het organiseren en uitbouwen is voor de werking en ondersteuning omtrent immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen.

De voortgang in vogelvlucht:

- In afspraak met de Vlaamse overheid neemt het expertisecentrum **tapis plein vzw** – i.k.v. beheersovereenkomst als landelijk expertisecentrum 2012-2016/2018 – een **trekkersrol** op om het immaterieel-erfgoednetwerk (op gang) te trekken en te coördineren binnen de sector. Vanuit expertise en werking omtrent erfgoedparticipatie zal tapis plein in de beleidsperiode 2012-2018 een focus leggen op ICE-werking in de brede sector, **transversaal** en met een **domeinoverschrijdende netwerkbenadering**, vanuit **methodieken** en **globale ICE-uitdagingen**, en met inzet in een **internationaal netwerk**. Aansluitend hierop wordt ook **de moderatie van het Platform immaterieelerfgoed.be** als overheidsopdracht toegevoegd aan de werking van tapis plein.

- In een eerste fase startte tapis plein in **2012 gestructureerd ICE-overleg** op met steunpunt **FARO** en met de **erfgoedcelwerkingen**. De erfgoedcellen volgden het ICE-beleid vanaf het eerste uur vanuit nauwe betrokkenheid bij talrijke lokale ICE-groeperingen en als procesbegeleiders i.k.v. lokale aanvraagdossiers voor de Inventaris Vlaanderen. Sindsdien vindt meermaals per jaar structureel overleg plaats met de erfgoedcellen, toegespitst op de opvolging en ondersteuning van lokale en regionale ontwikkelingen in ICE. Op 12 september 2012 werd het Platform immaterieelerfgoed.be gelanceerd onder ruime aanwezigheid van de brede erfgoedsector. Deze netwerk- en informatiedag bood een uitgebreide omkadering, een begeleidende opstart van communicatie en een aanbod aan ondersteunende werkmodellen voor de sector om zelf aan de slag te gaan (cfr. J. Neyrinck, 'Werk maken van immaterieel cultureel erfgoed. Borgen WAT en HOE?' in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* | 5 (2012) 3, p. 64-85).
- In 2013 werd vervolgens een reeks **thematische rondetafelgesprekken** georganiseerd en rond elk ICE-domein een *status quaestionis* opgemaakt met landelijk erkende en gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties. Daarbij werd telkens ook een (of meerdere) trekker(s) per domein overeengekomen. Zo kreeg vanaf 2013 het **ICE-trekkersnetwerk** vorm (in de werkingsperiode 2012-2018 zijn dat CAG, ETWIE, LECA, Het Firmament, Resonant, FARO, tapis plein). Doel is de diverse ICE-domeinen vanuit een gecoördineerd netwerk van expertise te begeleiden en te monitoren. Zo kan binnen de beperkte schaalgrootte en middelen toch een optimaal werkzaam en efficiënt werkmodel uitgezet worden. Elke partner in het netwerk zet zijn specifieke expertise in om globale noden rond ICE aan te pakken en immaterieelerfgoed.be en haar werking te ondersteunen. Het netwerk komt op regelmatige basis bijeen in functie van **verdere netwerkontwikkeling, taakverdeling, afstemming en samenwerking rond dienstverlening en begeleiding**, alsook rond **opvolging van immaterieelerfgoed.be**. Elk van de domeinpartners organiseert daarnaast via thematische netwerken in het brede erfgoedveld uitwisselingsfora waarbinnen samenwerking en het delen van ervaring en kennis per ICE-domein centraal staan (het zogeheten **Domeinoverleg**: D3O, D5O ...). Tapis plein neemt op haar beurt een transversale trekkersrol op voor de ontwikkeling van het immaterieel-erfgoednetwerk.
- Intussen wordt met alle **deelsectoren** verder werk gemaakt van een **stapsgewijze uitbouw van de ICE-werking en werkafspraken in het veld**. Zo wordt vanaf 2014 verder verkend welke mogelijkheden er zijn omtrent ICE en de werking van **collectiebeherende organisaties**. Sinds 2015 wordt gewerkt in overleg- en praktijktrajecten met musea en archieven. In overleg met de erkende musea enerzijds en de erkende archiefinstellingen anderzijds (inclusief de samenwerkingsverbanden) worden de bestaande ICE-werkingen, mogelijkheden en drempels in kaart gebracht en toekomstige ontwikkelingspistes op de rails gezet. In 2015-2017 worden in het traject ICE & Musea een reeks lerende praktijken, netwerkinitiatieven en internationale trajecten op de rails gezet. Vanaf 2016 wordt voor de archiefsector ook het traject ICE & Archiefwerking opgestart met grondig veldonderzoek.
- Doorlopend in 2012-2018 wordt geïnvesteerd in een **engagement binnen een breed internationaal netwerkverband**. Vlaanderen speelt via o.m. inzet van tapis plein vzw naast de expertise van FARO een opgemerkte en actieve rol in de context van de UNESCO 2003 Conventie, m.b.t. de betrokkenheid van de civil society (participatie NGOs, communities ...: zie bv. ichngoforum.org) bij de Conventie én in gestaag groeiende Europese samenwerkingsverbanden (cfr. infra hst. 2.3).

In de evaluatie van de ervaringen in de eerste tien jaar ICE-beleid in Vlaanderen komen een aantal lacunes naar boven, die vragen naar **actualisering**. Vanuit de professionele cultureel-erfgoedsector (traject Conceptnota Cultureel Erfgoed, nota krachtlijnen voor een geactualiseerd ICE-beleid ICE-trekkersnetwerk, e.a.) en de bevoegde ICE-expertencommissie (cfr. de evaluaties 2012, 2015-2016) wordt **de huidige inventarisatie van ICE te eng bevonden**. Het

immaterieel cultureel erfgoed dat in Vlaanderen leeft, is zonder twijfel veel ruimer en diverser dan wat op basis van de bestaande instrumenten, m.n. de Inventaris Vlaanderen en immaterieelerfgoed.be, in beeld komt en dus geïnventariseerd is. Het platform immaterieelerfgoed.be dat in 2012 ontwikkeld werd, moest een tool worden die aan de verbreding van de inventarisering zou kunnen bijdragen vanuit zijn digitale bottom-up benadering. Na de eerste vijf jaar werking (2012-2016) bleek dat dat opzet niet voldoende kon worden behaald met het huidige werkingsmodel. Begin 2017 werd een analyse opgemaakt van de resultaten van de inventarisatie van immaterieel erfgoed sinds 2008. Hoewel er in Vlaanderen zonder twijfel heel veel ICE-praktijken leven, blijkt de drempel om zich te identificeren als immaterieel-cultureelerfgoedpraktijk nog (te) groot. De stap naar bewuste erfgoedzorg voor ICE ligt dan nog verder af. Recentere, stedelijke, cultureel-diverse en minder (formeel/in verenigingsverband) georganiseerde ICE-praktijken zijn momenteel weinig actief betrokken bij ICE-werking. Erkenning op de Inventaris Vlaanderen blijkt uit bevraging een grote en waardevolle betekenis te hebben voor de reeds betrokken ICE-gemeenschappen. Anderzijds biedt het beeld van immaterieel erfgoed dat op de Inventaris groeit, niet automatisch een spiegel van de levendige (super) diversiteit aan culturele tradities en praktijken in onze samenleving. Eerder integendeel. Het is duidelijk dat de brede samenleving en andere beleidsdomeinen zich niet 'zomaar' of 'vanzelf' aangesproken voelen door immaterieel erfgoed en het errond opgezette beleid. De **participatieve kaart die het Vlaamse ICE-beleid trekt**, getuigt van **een vooruitstrevende aanpak**, maar **in de praktijk blijkt de bottom-up benadering** met de betrokken doelgroepen en binnen de huidige instrumenten en omkadering vanuit de cultureel-erfgoedsector **een zeer langzaam en intensief proces**. Dat leidt ertoe dat het beoogde bereik van het beleid in grote mate beperkt blijft. Het bereikt in deze fase vooral doelgroepen die reeds met de erfgoedsector vertrouwd waren, en werkt derhalve zelfbevestigend, eerder dan als een maatschappelijk participatief beleidsinstrumentarium dat meer inclusieve of verbredende effecten genereert. In de diverse trajecten voor beleidsontwikkeling in 2016-2017 werd geëvalueerd dat **nieuwe stappen nodig** zijn. De **actualisering van het ICE-beleid** en het nieuwe **Cultureelerfgoeddecreet (24 februari 2017)** bieden hier ongetwijfeld kansen toe. Om de beoogde visie en doelstellingen te realiseren, zijn **aanpassingen vanuit zowel beleid als de werkingen in het erfgoedveld nodig** om het huidige model en instrumentarium rond ICE-werking, immaterieelerfgoed.be en Inventaris een doorstart te geven.

Tot zover dit luikje voorgeschiedenis.

Concluderend kunnen we stellen dat in de voorbije tien jaar, onder impuls van de UNESCO-Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed (2003) en de beleidsontwikkeling die daarop in Vlaanderen volgde, **het bewustzijn rond ICE in het Vlaamse erfgoedveld sterk is gegroeid**. Er werd reeds een bijzonder interessant parcours doorlopen. Het Vlaamse beleid zette een **gangmakersrol** uit en tekende een **pionierend model** uit in de geest van de Conventie: met **borgen** voorop en **erfgoedgemeenschappen** centraal. Dit traject werd ook internationaal opgemerkt en inspireert anderen. De Inventaris Vlaanderen, het Platform immaterieelerfgoed.be en het gecoördineerde netwerk van erfgoedorganisaties met tapis plein als trekker spelen in Vlaanderen een actieve rol in groeiende aandacht voor ICE. In de erfgoedsector is **immaterieel erfgoed zo uitgegroeid tot een volwaardige dimensie van de erfgoedwerking**. Veel organisaties zijn op dit moment weliswaar zoekende hoe dit in de eigen werking plaats te geven. En ook voor een bredere maatschappelijke aansluiting is nog een hele weg te gaan. Daarover meer in de volgende hoofdstukken, die een synthese brengen van een uitgebreide omgevingsanalyse die werd gerealiseerd in 2017.

Het brengt de context waartoe het plan van aanpak van de ICE-organisatie voor komende jaren 2019-2023 zich verhoudt, verder in kaart.

2. Blik op de toekomst: ICE-beleid in Vlaanderen en internationaal (2017-...)

2.1. Ontwikkelingen in internationaal beleid

UNESCO 2003 Conventie: naar een Global Results Framework

Het ICE-beleid en -werking is onlosmakelijk verbonden met haar internationale context, met name de **UNESCO 2003 Conventie voor het borgen van Immaterieel Cultureel Erfgoed**. Deze is bij velen best gekend voor zijn Lijst(en) voor Immaterieel Cultureel Erfgoed, al gaat de Conventie over veel meer dan dat. Haar doelstellingen strekken ver. In de eerste plaats zet dit internationale beleidsinstrument in op het **borgen van immaterieel cultureel erfgoed**. Daarnaast streeft de Conventie naar **respect voor het ICE van gemeenschappen, groepen en betrokken individuen**; wil het een **verhoogd bewustzijn** voor het belang van dit erfgoed op het lokaal, nationaal en internationaal niveau stimuleren én genereert het **internationale samenwerking en begeleiding**. De Conventie, en haar deelnemende lidstaten, erkent ICE als een belangrijke **bron voor het welbevinden van gemeenschappen, duurzame ontwikkeling** van de samenleving en **wederzijds begrip** in en tussen landen. Diversiteitsbeleid en duurzame ontwikkeling zijn de onderliggende drijfveren die de opzet van de Conventie uitleggen. Zo wordt de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid (Artikel 16) bv. opgevat als een instrument dat ‘was established to ensure better visibility of the intangible cultural heritage and awareness of its significance’ en dus rechtstreeks gelinkt aan het weerspiegelen van wereldwijde culturele diversiteit en het illustreren van de menselijke creativiteit.

De Conventie is sinds 2003 sterk geëvolueerd via de **Operationele Richtlijnen** die **voortdurend in ontwikkeling zijn**. Ze weerspiegelen zowel de veranderende tijdsgeest als de leercurve van ICE-werking zelf. Recent werd zo werk gemaakt van een nieuw hoofdstuk over duurzame ontwikkeling, een eerste reflectie omtrent ICE in situatie van conflict en noodsituaties, en van een set ethische principes ... De **belangrijkste ontwikkeling** in het vooruitzicht is zonder twijfel de opmaak van een **Global Results Framework (GRF)** dat de **implementatie en evolutie van de Conventie internationaal moet helpen monitoren**. Dit *Results Based Framework* en het bijbehorende basisschema worden een cruciaal kader om de volgende jaren mee rekening te houden. Vooral het zogenaamde *High Level Framework with Core Indicators* en de bijbehorende doelstellingen, kan, eenmaal aanvaard door het Intergouvernementeel Comité en de Algemene Vergadering van lidstaten van de UNESCO-Conventie 2003 en na omzetting in UNESCO-formulieren, wereldwijd richtinggevend worden voor beleid, net zoals de huidige criteria in de Operationele Richtlijnen. **Deze doelstellingen zullen waarschijnlijk gaandeweg in beleidsteksten rond het borgen van immaterieel cultureel erfgoed doorstromen, ook in België, ondermeer met oog op de zesjaarlijkse periodieke rapportering als lidstaat**. Daarom is het ook voor de toekomstige ICE-organisatie, als **Competent Body** in Vlaanderen voor immaterieel erfgoed, een **belangrijk referentiekader voor de toekomstige strategische planning**. We zullen dit GRF dan ook nauwgezet opvolgen en mee monitoren vanuit ICE-werking in Vlaanderen en binnen de eigen doelstellingen van de organisatie. De belangrijkste lijnen in het GRF zijn in volgend schema samengevat:

De hoofdlijnen van het UNESCO 2003 Global Results Framework:

Impacts	Intangible cultural heritage is safeguarded by communities, groups and individuals who exercise active and ongoing stewardship over it, thereby contributing to sustainable development for human well-being, dignity and creativity in peaceful and inclusive societies.							
Long-term Outcomes	Continued practice and transmission of intangible cultural heritage ensured.	Diversity of intangible cultural heritage respected.	Recognition and awareness of the importance of intangible cultural heritage and its safeguarding ensured.	Engagement and international cooperation for safeguarding enhanced among all stakeholders at all levels.				
Mid-term Outcomes	Effective relationships built among a diversity of communities, groups and individuals and other stakeholders for safeguarding intangible cultural heritage. Dynamic development and implementation of safeguarding measures or plans for specific elements of intangible cultural heritage led by a diversity of communities, groups and individuals.							
Short-term Outcomes	Improved capacities to support the safeguarding of intangible cultural heritage in general. Improved capacities to implement safeguarding measures or plans for specific elements of intangible cultural heritage.							
Thematic Areas	Institutional and human capacities	Transmission and education	Inventorying and research	Policies as well as legal and administrative measures	Role of intangible cultural heritage and its safeguarding in society	Awareness raising	Engagement of communities, groups and individuals as well as other stakeholders	International engagement

Ruimere internationale omgeving & de Sustainable Development Goals

Een globaal normatief referentiekader dat de immaterieel-erfgoedwerking ook in Vlaanderen de komende jaren zal mee bepalen, is de **VN Agenda 2030**. De VN Agenda 2030 en de **duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs)** worden momenteel overal in de wereld uitgedragen en naar de praktijk vertaald. Dit wordt hét richtinggevend kader voor duurzame ontwikkeling op onze planeet en is dus onvermijdelijk van belang voor iedere erfgoedorganisatie. De inzet van de Agenda 2030 bestaat erin duurzame ontwikkeling niet als een top-down initiatief te zien, maar wel **breed maatschappelijk** op te nemen. Dit is de enige manier om deze doelstellingen te realiseren. **Samenwerking** staat centraal.

Momenteel duiken de SDGs overal op: van de Colruytbrochure en VOKA tot de steden en VVSG UN City Hall Talks. Ook in de erfgoedsector komen ze steeds meer binnen. Deze transnationale SDG-agenda werd naadloos aansluitend **vertaald naar het internationale beleidskader rond immaterieel erfgoed**: de UNESCO 2003 Conventie lanceerde in

2016 een nieuw hoofdstuk met **Operationele Richtlijnen rond immaterieel erfgoed en sustainable development** (cfr. Operational Directives - Chapter VI). In de nabije toekomst kan daar volop mee aan de slag worden gegaan, rond duurzaam toerisme, inclusieve economieën, ecologische duurzaamheid, enz. Aangezien België lidstaat is van de 2003 Conventie zal de uitvoering van die richtlijnen sowieso ook hier op de agenda komen.

OPERATIONAL DIRECTIVES UNESCO 2003 CONVENTION (June 2016)

Chapter VI – Safeguarding intangible heritage and sustainable development at national level

- VI.1 Inclusive social development
 - VI.1.1 Food security
 - VI.1.2 Health care
 - VI.1.3 Quality education
 - VI.1.4 Gender equality
 - VI.1.5 Acces to clean and safe water and sustainable water use
- VI.2 Inclusive economic development
 - VI.2.1 Income generation and sustainable livelihoods
 - VI.2.2 Productive employment and decent work
 - VI.2.3 Impact of tourism on the safeguarding of intangible heritage and vice versa
- VI.3 Environmental sustainability
 - VI.3.1 Knowledge and practices concerning nature and the universe
 - VI.3.2 Environmental impacts in the safeguarding of intangible cultural heritage
 - VI.3.3 Community-based resilience to natural disasters and climate change
- VI.4 Intangible cultural heritage and peace
 - VI.4.1 Social cohesion and equality
 - VI.4.2 Preventing and resolving disputes
 - VI.4.3 Restoring peace and security
 - VI.4.4 Achieving lasting peace

De **uitdaging** ligt er de komende jaren in om **de SDGs in Vlaanderen ook voluit op te nemen in de werking van het cultuurbrede veld** en samen draagvlak en acties zo krachtig mogelijk naar praktijken in transitie, systeemtransformatie en duurzame ontwikkeling te mobiliseren.

SDG VUISTREGELS

- De VN Agenda 2030 is géén ontwikkelingslanden-agenda: het is een universele agenda en gaat ons allen aan!
- De VN Agenda 2030 draait rond het evenwicht tussen 5 P's: *People – Planet – Prosperity – Peace – Partnership*
- SDG Synergieën: er zijn 17 SDGs, 169 targets & 230 indicatoren die in onderling samenspel en verhouding werken
- De VN Agenda 2030 is geïntegreerd en ondeelbaar. *No cherry picking!*
- De VN Agenda 2030 is een operationele mensenrechten-agenda
- PARTNERSHIP! Heel veel actoren hebben samengewerkt om de agenda te bepalen, maar heel veel actoren zullen ook nodig zijn om ze te realiseren en door te voeren ...

Het opzet is de **SDGs** te hanteren **als een transformatietool naar duurzame ontwikkeling**. Dus níét gewoon te toetsen en te mappen wat je al doet rond SDGs. Maar wél: de **SDGs** inzetten **als middel** om de huidige blik en werking open te trekken, aan te pakken en te veranderen.

Ook de preambule van de Europese **Kaderconventie van FARO** (Raad van Europa, 2005) legt nadruk ‘op de waarde en het potentieel van cultureel erfgoed dat wijs gebruikt kan worden als een hulpbron voor duurzame ontwikkeling en levenskwaliteit in een voortdurend evoluerende maatschappij’. Het gaat daarbij om onder andere artefacten, overleveringen en gebruiken uit het verleden.

Deze **Kaderconventie van FARO** en bij uitbreiding **het bredere Europese (cultuur)beleid** zullen uiteraard ook van tel zijn voor ICE-werking in Vlaanderen. Algemeen gesproken **neemt in Europese context de aandacht voor immaterieel erfgoed gestaag toe** in beleid en culturele programma’s, al wordt daarbij niet steeds het UNESCO-kader als referentie gehanteerd. Allerlei ‘niet-materiële’ vormen van erfgoed en erfgoedwerking en bijbehorende vragen (veelal verbonden met de beleving en betekenisgeving van monumenten en sites) komen mee in het vizier. Hoe zich dat de komende jaren verder uitkristalliseert, valt nog te zien. Het jaar 2018, *Europees Jaar van het Erfgoed*, zal mogelijks een aantal van deze kwesties en ontwikkelingen versnellen.

2.2. Ontwikkeling ICE-beleid in Vlaanderen: actualisering - verbreding - verdieping

De jongste tijd (2015-2016) is in Vlaanderen – na het eerste decennium van implementatie van de 2003 Conventie – intensief gereflecteerd omtrent de evolutie van het ICE-beleid, in dialoog met beleidsmedewerkers en erfgoedwerkers, ICE-gemeenschappen, experts, commissieleden, enz. Recent kondigde Vlaams minister van Cultuur Sven Gatz een actualisering van het ICE-beleid aan vanaf 2017. De ICE-beleidsvisie uit 2010 zal worden geüpdatet in navolging van de Conceptnota Cultureel Erfgoed die in 2016 door de Vlaamse Regering werd goedgekeurd als langetermijnvisie voor het erfgoedbeleid, en uiteraard ook vanuit de opgedane ervaringen en evaluaties.

Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid wil in de toekomst (meer) aandacht hebben ‘voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geledingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving’. Het stelt daarmee het ‘waarborgen van een gevarieerde aanwezigheid van cultureel erfgoed’ voorop. Vanuit deze beleidslijn **streeft de Vlaamse overheid consequent ook naar verbreding en verdieping van**

het inventariseren van ICE in Vlaanderen. In 2018 wordt hiervoor de nodige **actualisering van het ICE-beleid** voorzien. Tegelijkertijd bereidt de Vlaamse overheid bovendien ook haar **(tweede) bijdrage voor in het kader van de zesjaarlijkse rapportering als lidstaat** aan de UNESCO 2003 Conventie. Beide beleidskaders vormen kansen om de processen rond immaterieel erfgoed in Vlaanderen te hertekenen.

De **Conceptnota Cultureel Erfgoed** geeft ook aan de roerende en immateriële erfgoedbenadering dichter bij elkaar te willen brengen, met respect voor elkaars eigenheden. **Daarvoor werd een nieuw overzicht van de cultureel-erfgoedtaken voorgesteld. De opgesomde erfgoedtaken gelden voor alle soorten (cultureel) erfgoed (roerend (incl. digitaal) en immaterieel).** In opvolging daarvan is in het nieuwe **Cultureelerfgoeddecreet** (24 februari 2017) de formulering van de **Functies van erfgoedwerking** aangepast, zodat werken rond roerend en immaterieel erfgoed voortaan beter geïntegreerd kan worden in alle (types) cultureel-erfgoedorganisaties die in de erfgoedsector werkzaam zijn. ICE-werking zal zo (met ingang van 2019) steeds meer een vanzelfsprekend deel kunnen vormen van de cultureel-erfgoedprocessen die *alle* cultureel-erfgoedorganisaties verzorgen.

Verder voorziet het **Cultureelerfgoeddecreet** in (de mogelijke ondersteuning van) **een cultureel-erfgoedorganisatie die de cultureel-erfgoedwerking opneemt voor het immaterieel cultureel erfgoed.** Deze nieuwe organisatie dient in te zetten op vijf doelstellingen:

1. het opnemen van de Functies voor immaterieel cultureel erfgoed:
 - herkennen en verzamelen;
 - behouden en borgen;
 - onderzoeken;
 - presenteren en toeleiden;
 - participeren;
2. de uitbouw en de moderatie van een platform dat immaterieel cultureel erfgoed inventariseert en zichtbaar maakt;
3. het uitbouwen van een cultureel-erfgoedwerking rond de vijf domeinen van immaterieel cultureel erfgoed zoals aangegeven in de UNESCO-conventie van 17 oktober 2003 houdende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed;
4. het opbouwen, versterken en coördineren van een breed netwerk van erfgoedgemeenschappen die werkzaam zijn rond immaterieel cultureel erfgoed;
5. het coördineren van verschillende actoren die een rol opnemen inzake immaterieel cultureel erfgoed, met bijzondere aandacht voor collectiebeherende organisaties.

Minister Sven Gatz verduidelijkt in de **Strategische Visienota Cultureel Erfgoed**:

‘De ICE-organisatie voert een **duurzaam borgingsbeleid in samenspraak met cultureel-erfgoedgemeenschappen en erfgoedorganisaties.** Tegelijk zet ze in op **sensibilisering** voor immaterieel cultureel erfgoed, op **kennisdeling, opvolging en ontwikkeling van methodieken en praktijken** en op **samenwerking en netwerking op landelijk en internationaal niveau.** Ik wil dan ook dat deze organisatie met haar werking en netwerken de **voortrekkersrol** die Vlaanderen internationaal heeft op vlak van ICE-beleid mee blijft vormgeven. Ik merk dat sommige **collectiebeherende organisaties nog zoekend** zijn hoe ze invulling kunnen geven aan een immateriële benadering van hun collecties en naar het betrekken van cultureel-erfgoedgemeenschappen in alle aspecten van hun werking. **De ICE-organisatie kan hier een**

actieve rol spelen in het bewustmaken, inspireren en aanleveren van methodieken. In de ondersteuning van lokale erfgoedgemeenschappen is een diepgaande één op één benadering geen haalbare kaart. Van de ICE-organisatie verwacht ik in eerste instantie dat ze instrumenten en methodieken ontwikkelt en aanbiedt waarmee anderen aan de slag kunnen. Ik vind het ook belangrijk dat de ICE-organisatie zoekt naar manieren om acties te ontwikkelen en vorm te geven waarin **culturele diversiteit** en de **relatie met andere beleidsdomeinen** zijn opgenomen. Ik besef dat dit niet vanzelfsprekend is. Mogelijk kan het een optie zijn om dit in eerste instantie stapsgewijs via projectsubsidies te ontwikkelen.' [eigen benadrukking]

De minister ziet ook **verderzetting** tegemoet van het **immaterieel-erfgoednetwerk** dat de afgelopen jaren rond kennisopbouw en ondersteuning van erfgoedgemeenschappen is gegroeid. Hij rekt erop dat het netwerk constructief samenwerkt met de **nieuwe ICE-organisatie**, die de **werkzaamheden van het netwerk coördineert**, en verwacht bovendien **dat dit netwerk verbreedt**.

2.3. Goede burens

Tot slot stippen we hier kort nog de **netwerken, contacten en ontwikkelingen** omtrent immaterieel erfgoed met de naburige regio's aan. In heel wat Europese landen en ook bij onze eigen landgenoten in de Franse Gemeenschap vinden momenteel **parallele ontwikkelingen** plaats als in Vlaanderen: het vormgeven van immaterieel-erfgoedbeleid en instrumentarium, de zoektocht van ICE-werkingen om duurzame en haalbare verbindingen met het brede veld van erfgoedgemeenschappen én met de bestaande erfgoedsector (musea, archieven ...) te leggen, processen van inventariseren, het stimuleren van interessante borgingspraktijken en de omgang met actuele thema's en uitdagingen die in de ICE-werking in Europa naar boven komen (denk bv. aan stedelijkheid, superdiversiteit, duurzame economie en toerisme, copyright, controversieel erfgoed, e.d.m.). In de afgelopen jaren zijn reeds **sterke relaties met Europese collega-organisaties** gegroeid. Een voorbeeld hiervan is het **internationaal expertise-uitwisselingsproject rond immaterieel erfgoed en musea**, het *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* (2017-2020) dat in 2017, i.k.v. het Creative Europe Culture programma van de Europese Commissie en met cofinanciering van de Vlaamse overheid, **van start kon gaan**. Tapis plein vzw is hierin de *leading partner* met andere partners uit Nederland, Frankrijk, Zwitserland en Italië (cfr. infra hst. 4).

Samen met **uiteenlopende Europese partners** (van Italië tot Letland) en in het bijzonder met de burens Nederland, de Franse Gemeenschap, Frankrijk en recenter ook Duitsland, worden met regelmaat **gezamenlijke acties en uitwisseling opgezet** via expertmeetings, commissies, stuurgroepen, conferenties, e.a. De ervaringen zijn positief en het spontaan gegroeide model van wisselers en wederzijdse betrokkenheid is leerrijk voor alle partijen. Dit ondertussen **vitaal netwerk van expertise en vertrouwen** kan een stevige basis bieden voor toekomstige Europese samenwerkingen.

3. Blik op ICE in de samenleving

‘Vlaanderen kent een rijkdom aan immaterieel cultureel erfgoed (ICE), met vele tradities, gebruiken, vaardigheden, feesten, stoeten, processies, etc. Het gaat om dynamisch erfgoed dat mee evolueert met de tijd. Specifiek aan ICE is ook dat een private actor het bezit ervan niet kan claimen. ICE kan gezien worden als “commons” gelinkt aan een ICE-gemeenschap. Dit erfgoed hoort toe aan die gemeenschap of (groep) mensen die het actief beoefenen, laten evolueren en doorgeven aan de volgende generaties (“borgen”). De betrokken erfgoedgemeenschap kan ook heel breed samengesteld zijn, waardoor ze moeilijk te omschrijven en te benaderen is. Typierend is ook dat leden van een erfgoedgemeenschap veelal niet op professionele basis bezig zijn met erfgoed, en zich er zelfs soms niet van bewust zijn dat hun activiteiten iets als “erfgoedwaarde” hebben. Dit niet-tastbare – soms ook figuurlijk wat “ongrijpbare” – erfgoed heeft er nood aan om dynamisch mee te kunnen evolueren met de tijd en de maatschappij, zoniet dreigt het te verdwijnen, door gebrek aan actuele betekenis/relevantie/interesse/... ICE en het bereiken van de beheerders ervan vereisen dan ook een specifieke benadering.’

Uit **Conceptnota Cultureel Erfgoed** (2016), p. 32-33

De **Conceptnota Cultureel Erfgoed** stelt in het licht van toekomstige ontwikkeling expliciet (beleidslijn 1) *het waarborgen van een gevarieerde aanwezigheid van cultureel erfgoed* voorop. Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid wil dus **aandacht hebben voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geleidingen**, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving. Dit is een beleidskeuze die vanuit immaterieel-erfgoedwerking ten volle onderschreven wordt, temeer gezien culturele diversiteit in de context van UNESCO 2003 heel gericht naar voren geschoven wordt.

Het **benoemen, verzamelen en waarderen van immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen in alle breedte en diversiteit, kan evenwel niet louter met bottom-up-participatieprocessen gebeuren**. Deze zijn in het startende ICE-beleid sinds 2008 als leidraad genomen en blijken ontoereikend. Op basis van het voorbije eerste decennium ICE-beleid werd ondervonden en geëvalueerd dat bv. de inventarisatieprocessen te beperkt blijven en een vertekende instroom kennen. Het vrij complexe conceptueel (beleids)kader van ICE vraagt vertaalslag en toeleiding om te komen tot een ruimer maatschappelijke bewustwording en bereik. Het waarborgen van een gevarieerde aanwezigheid van immaterieel erfgoed zal promotie en een meer proactieve en bemiddelde aanpak vergen. Enkel zo kunnen diverse (mogelijke) erfgoedgemeenschappen, groepen en individuen die levende praktijken met wortels in het verleden beoefenen, de weg naar erfgoedwerking en -netwerk vinden.

Om aandacht te hebben *voor erfgoed in al zijn verschijningsvormen en uit alle maatschappelijke geleidingen, met oog voor het representeren van de diversiteit in de samenleving*, is het bovenal zaak actuele noden en behoeften in de brede samenleving te verkennen en te analyseren. Bovendien ‘leeft’ immaterieel erfgoed inherent vanuit die samenleving, in al die maatschappelijke domeinen, en zijn er ook heel wat maatschappelijke ontwikkelingen en dynamieken die ingrijpen op ICE. Denk aan commercialisering, toerisme, verstedelijking, of bv. ethische vraagstukken, publieke debatten en controverses ... (cfr. infra hst. 6). ICE beweegt zich in die zin vanuit contexten van maatschappelijke inzet en verwevenheid – met als keerzijde daarvan mogelijke instrumentalisering tot zelfs recuperatie. Immaterieel-erfgoedpraktijken spelen zich veelal beleidsdomeinoverschrijdend af – wat als keerzijde heeft dat ze gevat kunnen worden door schotten en verkokering tussen disciplines en beleidsdomeinen.

De **verdere verkenning van de brede ICE-scope in (de diverse domeinen van) de samenleving** wordt zonder twijfel een **rode draad** doorheen de héle komende beleidsperiode. Maar we vertrekken niet van nul. Hieronder een overzicht van de inzichten hierrond die de afgelopen jaren en in de aanloop naar dit beleidsplan werden verzameld.

Analyse van het bestaande PRISMA-onderzoek vanuit het perspectief van ICE

Het PRISMA-onderzoek (2011, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed) is het enige recente onderzoek dat (beperkt) peilt naar de betrokkenheid van de samenleving bij immaterieel cultureel erfgoed.

Hieruit **leren we alvast het volgende:**

- Een (zeer) sterke **interesse** in bepaalde immaterieel-erfgoedpraktijken **betekent niet** dat respondenten ook aan activiteiten hieromtrent **deelnemen**. Hier ligt dus een **potentiële groeimarge voor participatie** aan immaterieel erfgoed. De nadruk in het onderzoek ligt evenwel op klassiek/traditioneel immaterieel erfgoed.
- **Het belang van religieuze, levensbeschouwelijke of andere tradities** naar aanleiding van geboorte, dood, huwelijk of volwassenwording resonanceert sterk bij de respondenten en zijn mogelijk interessante aanknopingspunten voor toekomstige acties.
- Zo'n 72% van de respondenten geeft aan dat 'onze typische Vlaamse tradities en gewoonten, gerechten, sporten, stoeten of feesten net zo veel bescherming verdienen als onze belangrijkste gebouwen of kunstwerken'. Enerzijds is dit grote draagvlak voor tradities en gewoontes positief, anderzijds is het nodig om in de toekomst ook **te peilen naar en te werken aan draagvlak voor tradities en gewoontes die méér dan alleen 'typisch Vlaams' zijn.**

Opvallend is wel hoe in het PRISMA-onderzoek werd gepeild naar *interesse in / belang gehecht aan / deelname aan* klassieke vormen van immaterieel erfgoed, traditioneel en vanuit een eerder 'volkskundig' uitgangspunt, eerder dan te peilen naar *interesse in / belang gehecht aan / deelname aan* de grote mogelijke diversiteit die immaterieel erfgoed kan beslaan in de samenleving. Het onderzoeken van de mogelijke reikwijdte, hybriditeit of diversiteit van wat immaterieel erfgoed, *van vandaag en in Vlaanderen*, allemaal is of kan zijn, zijn boeiende onderzoekspistes voor de toekomst.

Analyse omtrent ICE en diversiteit

In 2015 werd een traject ICE & Diversiteit opgezet met de publicatie *Immaterieel cultureel erfgoed en diversiteit* (themanummer Volkskunde-tijdschrift 2015/3) en de *Reflectiedag diversiteit en immaterieel erfgoed* op 17 maart 2016 als eerste kennisdeling. De publicatie bundelt actuele thematieken en casestudies omtrent ICE en diversiteit in wetenschappelijk onderzoek, praktijkvoorbeelden, visie en reflectie rond ICE en diversiteit, belicht vanuit diverse disciplines en benaderingswijzen. Daarnaast voerden we in het licht van de omgevingsanalyse een **veldonderzoek op maat bij de doelgroep etnisch-culturele minderheden**, en werd het (lopend) **pilotproject 'waarderen van immaterieel cultureel erfgoed'** geïnitieerd. Dit project is specifiek gericht op het verwerven van inzicht in de bredere context en doelgroepen van ICE-werking en om het benoemen / zich identificeren, verzamelen en waarderen van het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen in alle breedte en diversiteit te kunnen optimaliseren. De resultaten van dit pilotproject worden voor de zomer van 2018 beschikbaar gemaakt.

Veldonderzoek Immaterieel Cultureel Erfgoed en etnisch-culturele diversiteit

In een veldbevraging vanuit perspectief van etnisch-culturele minderheden (ECM) exploreerde Eline Mestdagh als onafhankelijk onderzoeker welke **noden en verwachtingen** met betrekking tot een werking rond immaterieel cultureel erfgoed er leven buiten de cultureel-erfgoedsector, in het bijzonder onder etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen. **De voornaamste conclusies zijn:**

TROEVEN

Hoewel men veelal niet vertrouwd is met de gangbare ICE-terminologie, bleek duidelijk dat ICE in verschillende gedaanten, zowel bewust als onbewust, **alom aanwezig** is onder de bevroegde doelgroepen en dat het door de meerderheid onder hen ook **belangrijk wordt gevonden**, zowel op een individueel/existentieel niveau als op een collectief/maatschappelijk niveau. Dat betekent dat er wel degelijk een draagvlak bestaat voor een ICE-werking bij deze groepen.

VALKUILEN

Er werden in het onderzoek ook meerdere valkuilen blootgelegd. Alle komen deze voort uit de huidige (te) grote afstand tussen de verwachtingen en de noden op het terrein en de huidige werking van de ICE-beleidspraktijk en -netwerken. Ten eerste bleek dat bij veel zelforganisaties van ECM de **grootste 'noden' van sociaal-economische, financiële en logistieke aard** zijn, en zich niet rechtstreeks situeren op het terrein van het 'borgen van immaterieel erfgoed' om veeleer symbolische redenen. Ten tweede bleek dat de bestaande platformen en netwerken voor het borgen van immaterieel erfgoed zowel intellectueel als logistiek **té hoge drempels tot participatie** vormen voor de bevroegde actoren met ECM-achtergrond. Ten derde bleek dat erfgoedprojecten met ECM in het verleden soms op een **weinig gelijkwaardige basis** gebeurden, waardoor er onder sommige gemeenschappen **een hoog wantrouwen** t.o.v. de cultureel-erfgoedsector bestaat. Ten vierde dreigt een werking rond ICE van ECM **segregatie en 'naast elkaar praten'** in afgesloten gemeenschappen verder in de hand te werken indien dit niet gepaard gaat met een grondige interculturele dialoog.

De aanbevelingen die we uit dit onderzoek meenemen zijn:

Strategieën om de bovenstaande valkuilen ten dele te helpen opvangen, alle bedoeld om **'interculturele dialoog'** op een meer gelijkwaardige voet te stimuleren.

- **Duurzame 'voelsprietten'** installeren in de gemeenschappen met wie men wil samenwerken. Dit om in de toekomst beter de vinger aan de pols van de realiteit op het terrein te houden, de afstand tot het ICE-netwerk te verkleinen en de onderlinge toegankelijkheid en vertrouwensband te verstevigen.
- Gemeenschappen **zélf logistiek/praktisch empoweren in hun werking** (bv. ICT-lessen, fotografielessen, workshops rond mondelinge geschiedenis), dit geeft hen kansen zelf vertrouwd te geraken met courante technieken waartoe velen op dit moment geen toegang hebben en om, op die manier, **zélf hun erfgoed te beschrijven en vast te leggen**, en dus meer te participeren.
- De gangbare ideeën over wat 'erfgoed' en wat bv. een goede 'tentoonstelling' is, bevragen in gesprek met wat van onderop wordt aangereikt. Bv. door het **faciliteren van platformen** (bv. i.k.v. Erfgoeddag) **waarop mensen** (bv. mondeling) **duiding kunnen geven bij wat voor hen 'erfgoed' betekent**.
- **Rechtstreekse dialoog stimuleren tussen (erfgoed)gemeenschappen onderling** (bv. dialoogtafels) om, zoals beoogd door UNESCO, via een ICE-werking te bouwen aan een meer 'inclusieve' samenleving.

Bevraging noden en behoeften van de reeds actieve en betrokken ICE-gemeenschappen

Om een immaterieel-erfgoedwerking en -netwerk te ontplooien, die op een evenwichtige en representatieve manier aansluit bij diverse erfgoedgemeenschappen, zijn ook de **behoefte en ervaring van de reeds betrokken gemeenschappen** van belang. In een digitale bevraging van personen/organisaties die deel uitmaken van een erfgoedgemeenschap én over een login beschikken voor de databank van immaterieelerfgoed.be, werden zowel noden binnen hun immaterieel-erfgoedwerking als de ervaring met en visie op de werking van immaterieelerfgoed.be (cfr. infra hst. 6) bevestigd. **De vaststellingen die we uit deze bevragingen meenemen zijn:**

- Gemeenschappen hebben nood aan **vorming, inspiratie en tips & tricks rond verschillende deelaspecten van erfgoedzorg**. Voornamelijk rond archiefwerking en het doorgeven van de erfgoedpraktijk blijkt er nood aan ondersteuning.
- Er is nood aan **inspiratie uit direct contact** met mensen die voldoende affiniteit hebben met het erfgoed in kwestie, professionele erfgoedwerkers of personen buiten de eigen vereniging. Dit in de vorm van gesprekken of digitaal.
- Er is grote nood aan **algemene erkenning voor immaterieel-erfgoedpraktijken**, vanuit bestuur en de brede opinie.
- De bevestigde gemeenschappen wensen dat de term **immaterieel erfgoed meer ingeburgerd** raakt en dat de beeldvorming van immaterieel erfgoed **meer actueel en divers** wordt.
- Algemene aandacht voor immaterieel erfgoed in het **onderwijs** is van groot belang. Op vlak van onderzoek leeft de wens naar samenwerkingen met hoger onderwijs.
- Het vinden van **extra financiële middelen** blijft voor immaterieel-erfgoedgemeenschappen één van de grootste behoeften.

4. Blik op (noden en behoeften i.k.v.) ICE-werking in de cultureel-erfgoedsector

Gezien het nieuwe beleid inzet op het dichterbij elkaar brengen van materiële en immateriële erfgoedwerking en één indiendatum voorziet voor het merendeel van de sector, leverden we een grote inspanning om de **erfgoedsector uitgebreid te bevragen** met oog op het verwerken van alle input in een **aangepast werkmiddel**.

Op 31 maart 2017 stuurde tapis plein vzw alle Vlaams erkende en gesubsidieerde erfgoedorganisaties een **intentiebrief**, waarin werd aangegeven dat het de daaropvolgende maanden invulling wou geven aan de 'cultureel-erfgoedorganisatie die voor het immaterieel cultureel erfgoed de cultureel-erfgoedwerking opneemt', welke vermeld staat in het **Cultureelerfgoeddecreet** (24 februari 2017). In deze intentiebrief werden al deze organisaties in eerste instantie **uitgenodigd om hun interesse kenbaar te maken indien ze graag mee wilden bouwen aan deze nieuwe ICE-organisatie of in de netwerken ervan wilden participeren**. Daarnaast peilden we ook naar welke noden en vragen er rond immaterieel cultureel erfgoed leven en hoe de ICE-organisatie zich hier in de toekomst best tegenover positioneert; waarop prioritair dient op worden ingezet (o.m. i.k.v immaterieelerfgoed.be), enz.

SECTORBREED

Op een online bevraging ontvingen we 43 reacties van zestien musea, zes archieven, twaalf erfgoedcellen, vijf expertisecentra en vier andere types organisaties (bv. Openbaar Kunstbezit Vlaanderen, Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience). Daaropvolgend gingen we met 25 organisaties nog bijkomend in gesprek i.k.v. het beleidsplanningstraject voor de nieuwe ICE-organisatie.

Een overzicht van de analyse en inzichten:

- Van de ICE-organisatie wordt verwacht dat deze *zowel* de **standaarden** voor ICE-werking in Vlaanderen uitzet (58,14%) als **experimenteel** tewerk zal gaan (41,86%): de ICE-organisatie zal aandacht moeten hebben voor beide verwachtingen vanuit de CE-sector.
- Ca. 70% vindt dat de ICE-organisatie **breed en ondersteunend** te werk zal moeten gaan.
- Iets meer dan de helft van de respondenten (51,16%) verwacht van de ICE-organisatie dat deze zich **dienstbaar zal opstellen en vanuit stakeholders en netwerken zal opereren**; net iets minder dan de helft (48,84%) verwacht dat de ICE-organisatie een **actieve koers uit zal zetten en praktijkontwikkeling zal aanjagen**. Maar ook hier is de verdeling van de verwachtingen nagenoeg gelijk, en zou op beide sporen moeten worden ingezet door de ICE-organisatie.
- Over het algemeen wordt het **meest belang van ondersteuning door de ICE-organisatie** gehecht aan:
 - ondersteuning bij **verdiepende initiatieven** binnen de werking (36**zeer belangrijk/belangrijk*)
 - ondersteuning bij werking ICE i.k.v één van de vijf **Functies** (33**zeer belangrijk/belangrijk*)
 - ondersteuning bij **verkennende initiatieven** binnen de werking (30**zeer belangrijk/belangrijk*)
 - ondersteuning bij projecten (27**zeer belangrijk/belangrijk*)
- Qua ondersteuning van de ICE-organisatie wordt over het algemeen **minder belang** gehecht aan:
 - ondersteuning bij **samenwerking met specifieke ICE-gemeenschap** (15**minder/niet belangrijk*)
 - ondersteuning bij werking ICE i.k.v één van de vijf **domeinen** (9**minder/niet belangrijk*)
- De **vormen van ondersteuning** waar meest naar uitgekeken wordt zijn: praktijkgerichte **methodes, tools en handleidingen, praktijkuitwisseling en netwerken, internationale expertise en voorbeeldpraktijken**. Ook voor ondersteuning in de vorm van 'verdiepende **ondersteuning en trajectbegeleiding op maat**' bestaat nog relatief veel interesse.

De aanbevelingen die we uit deze bevraging meenemen zijn:

- De ICE-organisatie zal soms moeten inzetten op **twee uiterste manieren van aanpak**.
- Belang van de ondersteuning van organisaties bij een werking rond ICE i.k.v één van de vijf Functies (cfr. **Cultureelerfgoeddecreet 2017**).
- Nood aan een digitaal platform dat als **actief contactforum** kan werken, waar info over erfgoedzorg te vinden is en waar immaterieel erfgoed breed en toegankelijk in beeld is.
- Vormen van ondersteuning als **praktijkuitwisseling, methodieken en netwerken van internationale expertise** in de erfgoedsector verderzetten en sterker uitbouwen.

DEELSECTOREN

Behalve deze **algemene bevraging** en **individuele beleidsplanningsgesprekken**, werden ook in **deelsector-perspectief** trajecten doorlopen. Enerzijds is er het **systematische overleg met het ICE-trekkersnetwerk** waar vanaf 2016 via gerichte beleids sessies op de nieuwe beleidsperiode werd geanticipeerd en de verdere ontwikkeling van het netwerk- en afstemmingsmodel werd voorbereid. De **samenwerking én afstemming inzake thematische rollen m.b.t. ICE-domeinen en -werking** staat hier centraal. Er bestaat uiteraard een gezonde spanning tussen de – beleidsmatig ingebouwde – perspectieven van thematische en generieke erfgoedwerkingen. Dit netwerk tracht vanuit de bestaande basis van samenwerking rond ICE, ook voor de **toekomst aan constructieve en performante werkmodellen en -afspraken** te timmeren om de ontwikkeling in het veld zo goed en efficiënt mogelijk te begeleiden.

Daarnaast werd in 2015 de **veldbevraging ICE en musea** gerealiseerd en sindsdien opgevolgd met het traject ICE & Musea. Vanaf 2016 wordt voor de **archieffector** ook het traject ICE & Archiefwerking opgestart met grondig veldonderzoek. Tenslotte vonden met de **erfgoedcellen** in 2017 een focusgroep en werksessie plaats in het licht van toekomstige werkzame complementaire netwerkmodellen (landelijk - regionaal - lokaal).

In aanvulling op het noden- en behoeftenonderzoek in de erfgoedsector wordt in 2017-2018 bovendien een gericht traject doorlopen inzake de noden m.b.t. **ICE-competentie-ontwikkeling** in het brede veld (zowel met oog op erfgoedprofessionals als op trekkers in de ICE-gemeenschappen). Deze competentiestudie krijgt vorm m.m.v. FARO. En uiteraard is ook globaal **met FARO als steunpunt** afgesproken omtrent zowel samenwerking als afstemming i.k.v. ICE-gerelateerde transversale en sectorale dimensies van de werking (communicatie, bibliotheek en documentatie, digitale visie, internationale werking, e.d.m.). Hieronder een overzicht van de belangrijkste vaststellingen en acties per deelsector:

— MUSEA

In het voorjaar van 2015 werd een **kwantitatieve bevraging** gerealiseerd in het Vlaamse museumveld die peilde naar noden en behoeften inzake immaterieel-erfgoedwerking. Dit resulteerde in het rapport *Naar een actieplan ICE & musea in Vlaanderen 2015-2016*.

Enkele grote vaststellingen zijn:

- Musea staan aan het **begin van een werking** rond immaterieel cultureel erfgoed, en de bekendheid van, zowel als de huidige activiteit omtrent ICE is bij musea in Vlaanderen beperkt.
- Op de vraag welke rol musea in het kader van een ICE-beleid voor zichzelf zien, blijkt de grote nadruk die de musea leggen op het (belang van het) **collectie-georiënteerde** perspectief te liggen.
- Een **minderheid** aan musea kiest bewust voor een **actieve opvolging en inzet op ICE**. Het gaat dan om een deelverzameling van vaak thematische musea en stadsmusea. Structurele ondersteuning vanuit de bestaande musea naar bestaande ICE-thema's en -erfgoedgemeenschappen behoort niet tot de ac-

tuele scope van de museumwerking.

Volgend op het rapport van 2015 en een extra bevraging naar relevante werkvormen, werd het *Actieplan Musea en immaterieel erfgoed 2016-2017* opgesteld. Zoals gezegd werden in 2016 via het Creative Europe Culture programma van de Europese Commissie en bij de Vlaamse overheid subsidies aangevraagd voor de opstart van een **internationaal expertise-uitwisselingsproject rond immaterieel erfgoed en musea** met partners uit Nederland, Frankrijk, Zwitserland en Italië. Het *Intangible Cultural Heritage and Museums Project* loopt tussen juli 2017 en 2020 en voorziet vijf conferenties met plenaire introducerende lezingen, workshops i.k.v het ontwikkelen van competenties en tools, debat en reflectie, enz. In 2016-2017 werd intensief geïnvesteerd in samenwerking en overleg met het museale veld rond ICE, zowel in collectieve settings als met een aanbod op maat. Het is leerrijk traject van samen exploreren van de mogelijke ontwikkelingen in de werking van musea m.b.t. immaterieel erfgoed.

De aanbevelingen die we uit dit lopende traject meenemen zijn:

- **Musea betrekken** is noodzakelijk en succesvol: het resulteert in de opbouw van een netwerk dat actief meewerkt en adviseert inzake kennisdeling, enz.
- Het **naar elkaar toe groeien inzake collectiegericht- en gemeenschapsgericht denken** is niet eenvoudig maar voor de toekomst essentieel.
- Het **vinden van de ‘juiste’ taal** om jargon te overstijgen en op zelfde golflengte te komen, is eveneens cruciaal.
- Inzet op werkvormen als **workshops op maat**, met oog op bewustmaking en/of meer ICE-werking, het ontsluiten van **voorbeeldpraktijken** en direct inzetbare en concrete **methodieken** wordt geapprecieerd en gevraagd.

Ten slotte is het belangrijk te vermelden dat in het traject van beleidsplanning 2019-2023 het Overleg Vlaamse Musea met enthousiasme is ingegaan op het voorstel tot het structureel inplannen van een jaarlijks overlegmoment met de ICE-organisatie in het licht van de structurele opvolging van immaterieel-erfgoedwerking en samenwerking in de sector.

> *cfr. samenwerkingsovereenkomsten: Overleg Vlaamse Musea*

— ARCHIEVEN

In 2017 zetten we een **veldonderzoek** omtrent immaterieel erfgoed in de archiefsector op. In het voorjaar en de zomer van 2017 vonden er gesprekken plaats met vertegenwoordigers van 22 organisaties uit de archiefsector (inclusief alle erkende culturele archiefinstellingen en Architectuurarchief Vlaanderen).

Hieronder een overzicht van de vaststellingen en aanbevelingen uit deze bevraging:

- Kennis over het ‘immaterieel-erfgoedkader’ blijkt (te) **weinig verspreid** in de archiefsector. Hier dient in de toekomst op ingezet te worden.
- Hoewel archieven vaak positief staan tegenover het feit dat immaterieel erfgoed in de erfgoedsector meer aandacht krijgt, uitte men ook bezorgdheden. Zo is het bijvoorbeeld opvallend dat er heel wat **discussiepunten, onduidelijkheden en misvattingen** leven aangaande het concept ‘immaterieel erfgoed’ en de daarbij horende definitie. Op 29 september 2017 organiseerden we samen met FARO een contactmoment in dat verband om in te spelen op de vragen en noden die leven (*Hoezo: immaterieel*

erfgoed? Over alles wat *niét* materieel is in cultureel-erfgoedwerking). Ook in de toekomst zal dit met zorg verder worden opgevolgd (in deze met directe afstemming met het steunpunt FARO dat de vragen opvangt die niet binnen een ICE-scope vallen). Er zal ook gezocht moeten worden naar een evenwicht tussen het gebruik van erfgoedjargon en het bevattelijk maken voor een publiek dat niet vertrouwd is met dergelijk begrippenkader.

- Een **geïntegreerde erfgoedbenadering is nog geen evidentie**. Tijdens de gesprekken kwamen dan ook elementen naar voor die het voor archieven moeilijk(er) maken om (meer) in te zetten op immaterieel erfgoed (bv. regelgeving, prioriteiten ...). Het is in de toekomst belangrijk daarmee rekening te houden en samen te zoeken naar oplossingen en acties die wel mogelijk zijn.
- Eén van de vragen – en bovendien een centrale – die in de archiefsector leeft, is wat de rol is van archieven met betrekking tot immaterieel erfgoed. Uit de bevraging blijkt dat er nood is aan **inspiratie** en/of **persoonlijke begeleiding, ondersteuning** en/of **feedback**.
- Tot slot valt uit de bevraging ook af te leiden dat er in de toekomst best onderzocht wordt hoe er kan **afgestemd** worden tussen de verschillende actoren in de erfgoedsector.

In de loop van 2018 wordt dit rapport verder in een actieplan omgezet. Met oog op de laatste vaststelling, werd t.b.v. deelsectoroverleg alvast ook aan OLAV (Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen) de vraag gesteld naar het structureel inplannen van een jaarlijks overlegmoment met de ICE-organisatie in het licht van de structurele opvolging van immaterieel-erfgoedwerking en samenwerking in de sector. Ook OLAV is ingegaan op dit voorstel.

> *cfr. samenwerkingsovereenkomsten: OLAV*

— ERFGOEDCELLEN

Sinds 2012 werd met de erfgoedcellen een **structureel overleg** opgezet i.k.v. ICE-werking. Vanuit de lokale en regionale praktijk, waar immaterieel erfgoed leeft, volgen erfgoedcellen ICE-beleid en -werking nauw op. Doorheen de jaren werd geëxperimenteerd met structurele overlegvormen. Sinds 2015 wordt **jaarlijks een ICE-dag voor erfgoedcellen** georganiseerd. Op het programma staat telkens enerzijds het **informereren en updaten rond ICE-werking en -beleid op Vlaams en lokaal niveau**, en anderzijds het **stimuleren van onderlinge praktijkuitwisseling**. Naast dit collectief moment, wordt er **geregeld op individuele basis overlegd of samengewerkt**, n.a.v. specifieke vragen. De noden en behoeften van erfgoedcellen t.o.v. de nieuwe ICE-organisatie kwamen via de digitale bevraging in beeld. Op een focusgroep werd er doorgedaan op een aantal belangrijke vragen.

Hieronder een overzicht van de vaststellingen en aanbevelingen uit deze bijeenkomst:

- Erfgoedcellen onderschrijven de nood aan een meer **maatschappelijk representatief** beeld op immaterieel erfgoed, waardoor meer diverse ICE-praktijken de weg naar erfgoedwerking vinden. De **beeldvorming** op en bewustmaking van immaterieel erfgoed aanpakken is hierin de eerste stap.
- Het huidige immaterieelerfgoed.be (website en databank) en de huidige inventarisprocedure zijn ontoereikend om hieraan tegemoet te komen. Het is van groot belang om de stem en ervaring van erfgoedgemeenschappen mee te nemen wanneer de instrumenten worden aangepast.
- De erfgoedcellen bevestigen dat een intensieve één-op-één ondersteuning van gemeenschappen ook lokaal niet houdbaar is, in combinatie met verbreding. Ze zien kansen in eenvoudigere procedures, basisvorming op Vlaams niveau en methodieken en tips voor een **minder intensieve lokale aanpak**

- waarbij er voldoende aandacht is voor de autonomie van de erfgoedgemeenschap.
- Een goed **afgestemd netwerkmodel** is noodzakelijk op Vlaams niveau, maar ook tussen het Vlaamse en lokale niveau, zowel voor de erfgoedsector als voor gemeenschappen. Daarnaast zijn duidelijke afspraken rond aanbod belangrijk. Ten slotte wordt ook naar een goede informatiedoorstroom gevraagd.
 - Erfgoedcellen wijzen op het feit dat er meer moet worden geïnvesteerd in het sensibiliseren van cultuurbeleidscoördinatoren.
 - Algemene informatie over en **kennisdeling** van allerlei initiatieven van ICE-werking is gewenst zodat erfgoedcellen allround op de hoogte blijven en naargelang eigen timing en actieplannen al dan niet actief kunnen instappen.

> *cfr. samenwerkingsovereenkomsten: Overleg Erfgoedcellen*

— FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

In de vorige beleidsperiode 2012-2018 stond in de missie ingeschreven dat tapis plein ‘als expertisecern en -knooppunt, in nauwe samenwerking en afstemming met steunpunt FARO, haar schouders zet onder de implementatie van het jonge ICE-beleid in de praktijk van de cultureel-erfgoedsector (cross-sectoraal) en bij uitbreiding in het bredere veld in Vlaanderen (transsectoraal).’

Beide organisaties hebben de voorbije jaren met veel oog voor complementaire en versterkende activiteiten, zeer goed samengewerkt hierrond.

FARO heeft als steunpunt deelname in het ICE-trekkersnetwerk en ondersteunt mee het digitaal **beheer rond immaterieel erfgoed.be**. Er gebeurt **systematisch overleg, afstemming en gezamenlijke acties i.f.v. de netwerkontwikkeling** rond ICE in het cultureel-erfgoedveld, o.a. richting erfgoedcellen, lokaal cultuurbeleid (bv. brochure *Erfgoed voor doeners: wat immaterieel erfgoed betekent voor gemeentelijk beleid, en omgekeerd* i.s.m. FARO en het ICE-trekkersnetwerk), of bijdragen rond ICE in de introductie cursus *Cultureel erfgoed in een lokale beleidscontext*. Ook in het **internationale discours** zijn de rollen complementair uitgebouwd (bv. FARO bij beleidsbemiddeling, UNESCO-dossiers en Vlaamse delegaties in buitenland; tapis plein als NGO en expert vanuit Vlaanderen in actieve internationale netwerkontwikkelingen zoals ICH NGO Forum). Naar het Vlaamse veld toe, worden rond internationale werking dan weer krachten gebundeld waar aangewezen: bv. met de **ICE-Brekerreeks** i.f.v. masterclasses en workshops met buitenlandse experts rond ICE, of **voor internationale conferenties en publicaties**: bv. publicatie *Brokers, Facilitators and Mediation. Critical Success (F)Actors for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage* (themanummer *Volkskunde-tijdschrift* 2014/3); beleidsinspirerend traject *Living Human Treasures*; e.a. Tapis plein stapte van meet af mee in de **werkgroep rond het traject Waarden van Cultureel Erfgoed** om er expertise en perspectieven rond immaterieel erfgoed en participatie te helpen injecteren. En FARO ondersteunt op zijn beurt een **studie naar competentieprofielen voor ICE** in voorbereiding op het uittekenen van een gepaste **leerstrategie** i.k.v. het borgen van ICE in Vlaanderen voor de komende beleidsperiode.

In respons op de intentiebrief die tapis plein vzw, zoals gezegd, in de sector uitzond in het voorjaar van 2017, bezorgde FARO een uitgebreide input per brief met **beschouwingen voor de toekomstige (samen) werking rond ICE**. Dit werd gevolgd door structureel **beleidsplanningsoverleg** en ook regelmatige punctuele aftoetsing in het beleidsplanningproces van de ICE-organisatie rond specifieke vragen.

Hieronder een beknopt overzicht van inzichten en aanbevelingen m.b.t. de (samen)werking:

- **Afstemmen en tegelijk differentiëren rond erfgoedwerkpraktijken en netwerken:** netwerken, deelsectorontwikkelingen en Functies gecoördineerd volgen; **vormingsbeleid**; gerichte ICE-werking bevorderen vs. ICE synthetiseren in **geïntegreerd en integraal** perspectief voor cultureel-erfgoedsector; daarbij *sparring partner* zijn naar ontwikkelingen met internationale relevantie, bv. rond specifieke thema's (cybercultuur, duurzaamheid ...).
- **Wisselwerking en afstemming opzetten rond praktijkontwikkeling** en initiatieven in dynamische ruimte, m.n. rond **maatschappelijk relevante thema's en naar doelgroepen** (tegengaan van exclusie; armoede/rijkdom; derde en vierde leeftijd).
- Waar na de landschapstekening en taakinvullingen in het erfgoedwerklandschap voor 2019-2023 **leemtes gedetecteerd worden, zal FARO een actieve rol** spelen en ontwikkelingen cultiveren, ook m.b.t. de impact van de hertekende bestuurlijke verhoudingen.
- **Internationale werking: verder aanvullend en wederzijds versterkend** werken, onder meer in de wereldwijde prospectie en detectie van interessante ontwikkelingen en initiatieven; krachtenbundeling rond gerichte thema's en grootschalige initiatieven.
- **Afspraken maken rond data-, informatie- en documentatiebeheer** i.k.v. ICE, o.m. bibliotheek en documentatiecentrum; overdracht beheer immaterieelerfgoed.be ...
- **Afgestemd communicatie- en sensibilisatiebeleid**, met soepele opvolging naar pers en media rond (I) CE; samenwerking rond *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* (structureel bijdragen redactie rond ICE) ...

> *cfr. samenwerkingsovereenkomsten: FARO*

5. Blik op immaterieelerfgoed.be

De website en databank immaterieelerfgoed.be werd in 2012 gelanceerd. Het digitaal platform is eigendom van de Vlaamse gemeenschap en wordt tot op vandaag beheerd door tapis plein vzw (content) en FARO (technisch). In nauwe samenwerking met het ICE-trekkersnetwerk groeiden deze databank en website uit tot meer: het zogenaamde **'Platform voor Immaterieel Erfgoed'** staat vandaag ook voor ICE-(samen)werking. De voorbije jaren werd de digitale tool zo de **spil in een netwerk van actoren** met een werking rond ICE en een **virtueel startpunt** voor informatie rond immaterieel erfgoed en borging.

In het licht van de beleidsplanning en de geplande actualisatie van het ICE-beleid en procedure voor de Inventaris Vlaanderen (2017-2018), werd **het huidige immaterieelerfgoed.be en de werking ervan, grondig onder de loep genomen**. De voorbije jaren werden op regelmatige basis oefeningen, bevragingen, brainstorms, e.d. gehouden met oog op optimalisatie van de inhoudelijke werking, communicatie en de digitale infrastructuur en uitvoering.

Analyse m.b.t. uitdagingen

Op basis van een SWOT-oefening met de stakeholders, in combinatie met de reeds bestaande inzichten, formuleren we een aantal onderbouwde uitdagingen voor de nabije toekomst. *Hoe kan immaterieelerfgoed.be in de toekomst een meer maatschappelijk ingebedde digitale draaischijf worden rond immaterieel erfgoed in al zijn diversiteit?*

Hieronder een overzicht van de vaststellingen:

- **Een centraal digitaal platform is belangrijk, mits inhoudelijke bijsturing**
Een centrale digitale plek voor immaterieel erfgoed wordt als een sterkte beschouwd. De vraag naar visibiliteit voor immaterieel erfgoed, inspiratie en ondersteuning voor borging, en het potentieel zeer brede draagvlak zijn kansen om die rol als centraal digitaal platform te valoriseren. Terzelfdertijd stellen we vast dat er nood is aan het scherpstellen en mogelijks bijsturen van het profiel. Een meervoudige doelgroep (sector, overheid, gemeenschappen ...), een onduidelijk profiel, inhoudelijke beperkingen en hoge drempel zijn zwaktes die naar boven komen en opheldering vragen. Doelstellingen, verwachtingen, belangen en rollen van de verschillende betrokken actoren moeten worden uitgeklaard, om de rol als centraal platform en internationale voorbeeldwerking te valoriseren. Er wordt wel vastgesteld dat de nodige expertise en netwerk er al zijn om dit proces inhoudelijk te voeren.
- **Er is nood aan optimalisering van immaterieelerfgoed.be i.f.v. verbreding van de doelgroepen**
immaterieelerfgoed.be heeft potentieel een zeer breed draagvlak. Tot nu toe blijft de bekendheid en betrokkenheid echter beperkt. Om meer en andere erfgoedgemeenschappen te motiveren tot het uitbouwen van een borgingspraktijk en te participeren aan immaterieelerfgoed.be, is een actualisering en optimalisering van de IT-infrastructuur én communicatie noodzakelijk. Laagdrempelige digitale participatie is daarbij het sleutelwoord. De actuele IT-ontwikkelingen bieden alvast volop kansen om aan deze uitdaging tegemoet te komen.

Analyse m.b.t. inventarisatie

We maakten een analyse van de content verzameld in de databank voor immaterieel erfgoed voor de periode 2012-2016: het geïnventariseerde immaterieel erfgoed, de gedocumenteerde betrokken actoren en de borgingsmaatregelen. Daarnaast maakten we m.b.t. het inventariseren van immaterieel erfgoed ook een analyse van de officiële Inventaris Vlaanderen en de social media campagne '#ikschrijfgeschiedenis'. Het uitgebreide rapport (overzicht databank, contacten, borgingsmaatregelen) gaat in bijlage. De algemene conclusie is dat het immaterieel cultureel erfgoed dat in Vlaanderen leeft, zonder twijfel veel ruimer en diverser is dan wat via de bestaande instrumenten bottom-up geïnventariseerd wordt.

Hieronder enkele vaststellingen uit deze analyse:

Immaterieelerfgoed.be

- Er werden in totaal 76 ICE-praktijken beschreven in de databank (waaronder 45 elementen opgenomen op de officiële Inventaris Vlaanderen voor Immaterieel Cultureel Erfgoed).
- *Domeinen*: Bijna 80% van het geïnventariseerd immaterieel erfgoed behoort volledig of deels onder het domein van de sociale praktijken; één vijfde onder ambachten en iets meer dan tien procent onder respectievelijk natuur & universum, en podium & muziek.
- *Locatie*: Een derde van de geïnventariseerde praktijken heeft geen specifieke lokale verankering. Binnen de praktijken met een lokale verankering stellen we vast dat slechts 8,77% procent in grootstedelijke context voorkomt (>100.000 inwoners). Het gaat hier met name om de provinciehoofdsteden Leuven, Brugge, Gent en Antwerpen.
- *Trefwoorden*: In de top vijf van gekozen trefwoorden staan (ex aequo) 'feesten' en 'sociale gebruik' op één, gevolgd door processie, stoet, ambachtelijke techniek en viering.
- Er is een minimale weerspiegeling van etnisch-culturele en maatschappelijke diversiteit binnen de geïnventariseerde praktijken.

Inventaris Vlaanderen

- Binnen de Inventaris Vlaanderen blijken de hierboven vermelde vaststellingen zich zelfs nog duidelijker te manifesteren. Meer dan 85% van de elementen valt volledig onder sociale praktijken of hebben er een link mee. De ambachten kennen een procentuele daling naar 22%, podium & muziek naar 6,5%. Natuur & universum kent in verhouding een lichte stijging (18%).

#ikschrijfgeschiedenis

- De inventarisatie i.k.v. #ikschrijfgeschiedenis toont in verhouding met bovenstaande cijfers een stijging van voornamelijk de domeinen natuur & universum en ambachten naar respectievelijk ongeveer 20% en 30% (t.o.v. 11,84% en 21,05%). Het weerspiegelen van etnisch-culturele en maatschappelijke diversiteit blijft ook hier echter een uitdaging.

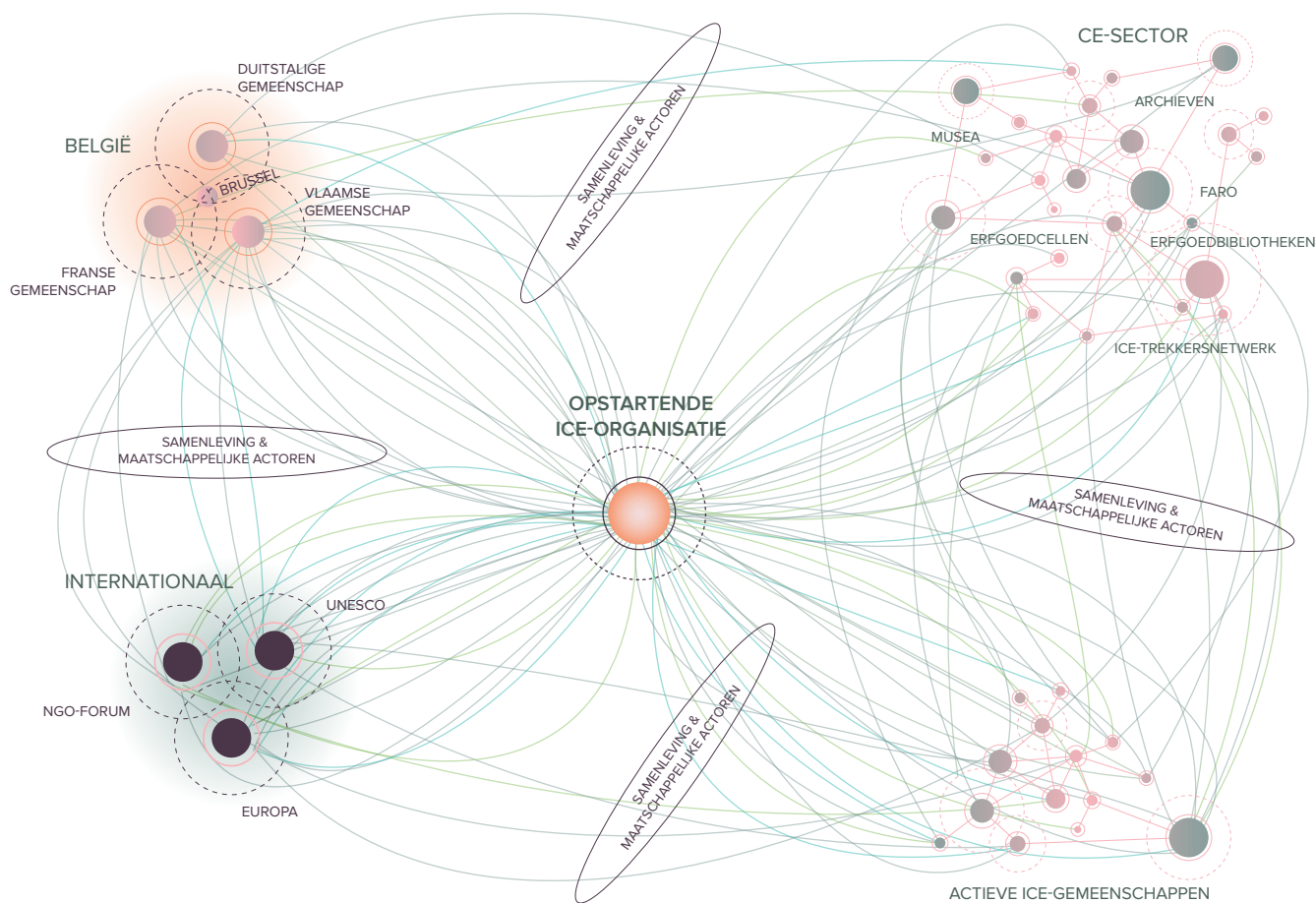
De aanbevelingen die we uit deze analyse meenemen zijn:

- Het **toegankelijker maken** van het proces van inventarisatie, zowel via communicatie en toeleiding als via technische ingrepen, is conditio sine qua non voor verbreding van ICE-beleid en -werking. #ikschrijfgeschiedenis bleek een stap in de goede richting, maar nog steeds onvoldoende. Meer ingrijpende beleidsmatige en proactieve initiatieven zijn nodig (cfr. artikel J. Neyrinck en E. Janssens, 'Inventorying intangible cultural heritage in Flanders: the current state of affairs and a glimpse into the future', in: L. Turgeon, *In-*

tangible Cultural Heritage (2003-2018): Impacts and Challenges (Québec 2018) (in druk en bronrapporten 3-Platform)

- Het documenteren van praktijken van immaterieel-erfgoedgemeenschappen die geen aanvraag voor de Inventaris Vlaanderen indienen en van initiatieven van cultureel-erfgoedorganisaties blijft beperkt. Enerzijds is meer bewustmaking nodig, anderzijds dienen databank en website hierop beter afgestemd te zijn, zodat ook deze initiatieven meer in beeld komen.

Netwerktekening opstartende ICE-organisatie

6. Blik op algemene tendensen en toekomstperspectieven

Ruimere tendensen in de wereld om ons heen: snelle en ingrijpende veranderingen

Onze leefomgeving **globaliseert**, evolueert naar 24/7 open en online, met een indrukwekkende snelheid en doorbraken in (hoog)technologische ontwikkelingen en maatschappelijke tendensen van **superdiversiteit** en **individualisering**. Tegelijk zijn er de demografische trends van **vergrijzing** zowel als **vergroening**, en worden we geconfronteerd met allerlei **ecologische uitdagingen**. Steeds meer hangt alles samen, en zien we dat ook zo. Daardoor groeit de roep naar een wereldwijde en collectieve inzet op **duurzame ontwikkeling**. Dit alles heeft ook een ingrijpende **impact op politieke en bestuurlijke modellen**: de geopolitieke verhoudingen verschuiven, overheden en instellingen (zullen, willen of moeten noodgedwongen) transformeren. We leven in tijden van transnationalisme, genetwerkte lokaliteit en wereldburgers. We zien steeds meer transnationale verbindingen, netwerken, identiteiten en praktijken. De rol van het nationale beleidsniveau neemt af, terwijl de rol van het internationale niveau en het lokale niveau dan weer meer op de voorgrond komt.

Tegen deze achtergrond van ingrijpende veranderingen situeren we dit beleidsplan: veel van deze bewegingen, tendensen en uitdagingen zullen impact uitoefenen op de toekomstige ontwikkeling van immaterieel-erfgoedwerking (én op de toekomst van immaterieel-erfgoedpraktijken zelf). Hieronder lichten we enkele van de meest relevante bewegingen van die **samenleving in transitie** uit, geïnspireerd op het werk van Patrick De Rynck (*Maatschappelijke trends en het cultureel erfgoed in Vlaanderen*, 2014) en FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed (*Turen in de toekomst. Inspiratie voor een trendanalyse*, 2017). Als achtergrond bij de missie en visie van de nieuwe ICE-organisatie en haar bijbehorende strategische en operationele doelstellingen, spreken deze voor zich.

Transities die raken aan immaterieel cultureel erfgoed

— MENSEN EN SAMEN-LEVEN IN VERANDERING

DEMOGRAFIE

De wereldbevolking blijft de komende decennia groeien. In Vlaanderen zijn de belangrijkste demografische evoluties:

- **Vergrijzing en verzilvering**: het aantal 65- en 80-plussers neemt de komende jaren toe. We evolueren naar een viergeneratiemodel.
- **Vergroening**: na een periode van ‘ontgroening’ komt er een nieuwe demografische groei, voornamelijk in de centrumsteden.
- **Verkleuring**: we evolueren naar een superdiverse samenleving.
- **Verdunning**: er is een toenemend aantal alleenstaanden (met of zonder kinderen), ook onder ouderen.
- **Verarming**: gekleurde armoede, grijze armoede, armoede bij alleenstaande ouders/ouderen, en toenemende kinderarmoede zijn alomtegenwoordig.

De **noden van de bevolking** (i.k.v. zorgvoorzieningen, inburgering, huisvesting, ruimtelijke ordening, het onderwijs, de vrijetijd, enz.) veranderen sterk in deze samenleving in transitie.

SUPERDIVERSITEIT

De **samenleving wordt steeds diverser**, niet alleen in de aanwezigheid van diverse nationaliteiten, maar in een waaier van dimensies van het dagelijkse leven: etnisch-culturele achtergrond, taal, waarden, religies, subculturen, enz. Diverse invloeden komen samen en bepalen mee het leven en de identiteit van mensen. De superdiverse context brengt een **complexere dagelijkse realiteit** voort die iedereen, alle instellingen en samenlevingsaspecten zal beïnvloeden.

INDIVIDUALISERING

Individualisering is zeker in het Westen een **veralgemeende trend**. De vrijheid van het individu staat als een groot goed voorop. Dit alles **geeft de invulling van onze levensloop en van onze vrije tijd sterk richting**. De **keerzijden** hiervan zijn het verschraken of veranderen van vormen van samenleven, sociale cohesie en verenigingsleven, de groeiende vereenzaming van velen in de maatschappij, en vermarkting – met de Vrije Markt en marketingtechnieken inspeland op de massa van individuele behoeftes.

... EN (VER)ANDERE(ENDE) GEMEENSCHAPSVORMING

- We zien vandaag nieuwe en andere vormen van gemeenschapsvorming, sociale cohesie en (opnieuw) actief burgerschap opkomen:
- Tijdelijk en ad hoc: men is niet langer ‘lid voor het leven’ van zuilen of organisaties
- In nieuwe netwerkvormen: *peer-to-peer*, lokaal of buurtgewijs, en dankzij nieuwe media ook internationaal en wereldwijd
- Rond concrete interesses, doelstellingen, bezigheden, idealen of collectieve belevenissen
- Zo ontstaan er *communities* van gelijkgestemden, meer bottom-up bewegingen, die moeilijker te capteren zijn.

— NIEUWE EN VERVAGENDE GRENZEN EN VERWACHTINGEN

GLOKALISERING

Onder meer door de digitale (communicatie)revolutie en de media, migratiebewegingen, toegenomen mobiliteit van mensen, diensten en goederen, de globaliserende economie en (Europees, VN, e.a.) beleid is de samenleving de jongste decennia ingrijpend **geglocaliseerd** ... Tegelijk zien we een **opkomende beweging en versterking van het lokale en het nabije** (de buurt, stad, streek, gemeenschap). Dit kan zich uiten in een negatieve perceptie: angst voor wat ‘vreemd’ is, of ‘anders’, in nostalgie en terugplooiing op wat ‘gekend’ is, wat op gespannen voet met de toegenomen diversiteit staat.

HYBRIDISERING

Traditionele afbakeningen van weleer brokkelen af: tussen sectoren en domeinen, types instellingen en organisaties, disciplines, Functies, media, klassen, culturen, privé en openbaar, generaties ... Men heeft het over vervloeiing, convergentie, cross-overs en hybridisering. Tegenover sectorgebonden of verkokerd werken, staat nu meer en meer het **integraal en sectoroverschrijdend werken**, belangrijk voor de **uitwisseling van kennis en samenwerking en voor het ontdekken van nieuwe perspectieven**.

E-CULTUUR

Allerlei technologische innovaties hebben ervoor gezorgd dat we ons vandaag in een **e-samenleving** bevinden. Indien de **e-cultuur strategisch kan worden verankerd en ingezet om maatschappelijke meerwaarde te tonen en te creëren, biedt dit een groot potentieel**. Tegelijkertijd schuilt hierin een gevaar van nieuwe uitsluitingsmechanismen: niet iedereen is digitaal geletterd.

De permanent toegankelijke informatiesamenleving heeft ook verwachtingen van publiek en gebruikers veranderd. Kijken, beleven, onderzoek, activiteiten, enz. staan in een ander perspectief en vragen om **vrije toegankelijkheid en (her)gebruik** van culturele bronnen. De **belangen van rechthebbenden** en bestaande juridische kaders (denk aan copyright en auteursrechten) botsen vaak met de verwachtingen van maatschappij en overheden.

VERMARKTING

Kenmerken en mechanismen (commerciële belangen, entertainment- en amusementsgehalte, concurrentiedenken, kortetermijndenken, meetbaarheid) die met de vrije markt worden geassocieerd, dringen binnen in domeinen en sectoren zoals onderwijs, onderzoek, cultuur en erfgoed, die (tot hiertoe) volgens andere wetmatigheden werkten. Dit komt een streven naar innovatie, duurzaamheid, diversiteit ... vaak niet ten goede. **Marktcorrecties of -aanvullingen** in de eerder genoemde sectoren zijn daarom steeds belangrijker.

ONDERWIJS

Zowel kinderen als volwassenen 'leren' vandaag in verschillende contexten: thuis, in de vrije tijd, en op school of werk. Er is meer en meer aandacht voor **maatwerk en differentiatie, co-creatie en actieve participatie**. De combinatie van **formeel en informeel** leren, maar ook **hybride** leren (digitaal, analoog én *face to face*) maakt steeds meer opgang. M.b.t. een toenemende vraag naar en nood aan mensen met een achtergrond in wiskunde, wetenschappen en techniek, werd in Vlaanderen de **STEM**-opleiding (*Science, Technology Engineering en Mathematics*) ingericht om daarop antwoord te bieden.

— ONZE WERELD IS NIET ONUITPUTTELIJK

DUURZAME ONTWIKKELING

Steeds luider klinkt de roep om duurzaam om te gaan met (de draagkracht van) onze leefomgeving en met milieu, mensen en dingen. Streven naar duurzaamheid in economie, in sociale verhoudingen, in cultuur is essentieel. Duurzame ontwikkeling impliceert een **visie op de onderlinge samenhang van diverse ecologische, economische, sociale en culturele dimensies in ons (voort)bestaan**, en het zoeken naar een rechtvaardige balans. Wie duurzaam denkt en handelt, kijkt naar de (middel)lange termijn. Hierbij zijn de **VN duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (Agenda 2030)**, met zeventien interagerende duurzame ontwikkelingsdoelstellingen richtinggevend.

HORIZONTALISME EN PARTICIPATIE

Het **gezag van instituties** (kerk, politiek, canons, experts ...) **kalft af** en tegelijkertijd zien we de **mondigheid en empowerment van mensen en organisaties** groeien. Er ontstaan van onderuit tal van kleine, niet-georganiseerde of ingekapselde burgerinitiatieven. Van een veeleer verticaal georganiseerde samenleving evolueren we naar een meer **horizontale maatschappij**. Hiërarchieën en autoriteit maken plaats voor onderhandeling en vormen van inspraak en participatie. Er wordt steeds meer gewerkt in **co-productie** en zelfs in **co-governance**: met diverse organisatie- en actortypes (overheden, burgers, verenigingen, ondernemers ...).

6. SWOT-analyse van immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen

De onderstaande **SWOT**, gemaakt in voorbereiding voor het beleidsplan van de organisatie die de werking opneemt voor het immaterieel cultureel erfgoed in Vlaanderen, **analyseert de immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen (status 2017)**.

Voor de sterkte-zwakteanalyse wordt telkens, naast globale analyse van ICE-werking in Vlaanderen, ook specifiek de werking van tapis plein vzw (TP) getoetst die hier als voorganger van de ICE-organisatie aan bod komt.

Voor een goed overzicht op de SWOT i.k.v. de ICE-werking werden drie niveaus in de analyse opgenomen:

- **organisatieniveau (ORG)**: m.b.t. de organisatie die de werking voor immaterieel erfgoed opneemt;
- **netwerk (NW)**: m.b.t. het netwerk immaterieel erfgoed in de cultureel-erfgoedsector;
- **beleidsniveau (VO)**: m.b.t. de Vlaamse beleidspraktijk voor immaterieel erfgoed.

Deze drie onderscheiden niveaus worden in het overzicht hieronder geïntegreerd. Bij sterktes en zwaktes is telkens aangegeven op welk niveau deze zich situeren: ORG, NW, VO, indien op alle geledingen: ALG. Daarnaast zijn in de SWOT referenties naar de decretale doelstellingen (D), criteria (C) en Functies (F) aangegeven.

STERKTES	
S1	<p><i>borgen ICE</i></p> <p>Sinds de start van het Vlaamse ICE-beleid in 2008 werd expertise m.b.t. borgen van immaterieel erfgoed sterk opgebouwd (ORG + ALG) <i>> 'borgen' stond vanaf 2010 centraal in de Vlaamse beleidsvisie; vanuit TP werd van dan af globale expertise rond immaterieel erfgoed en borgingsmethodieken opgebouwd.</i></p>
S2	<p><i>methodiek en Functies</i></p> <p>Reeds tien jaar is gericht expertise rond erfgoedmethodieken voor het borgen van immaterieel erfgoed ontwikkeld: 'borgingsmaatregelen', die zijn geïntegreerd tot de huidige Functies in het nieuwe Cultureelerfgoeddecreet 2017 (ORG > D1, F) <i>> TP ontwikkelde specifieke focus op methodiek m.b.t. borgen van ICE.</i></p>
S3	<p><i>participatie</i></p> <p>Er is ruime ervaring en gespecialiseerde expertise inzake erfgoedparticipatie en werking met erfgoedgemeenschappen (ORG > D3-4-5, C2-C4, F5) <i>> TP was landelijke expertisecentrum voor erfgoedparticipatie.</i></p>
S4	<p><i>netwerking</i></p> <p>Er is een stevige en dynamische praktijk van samenwerking & afstemming gerealiseerd in de ICE-netwerken binnen de Vlaamse cultureel-erfgoedsector (ORG + ALG > D2-3-4-5, C2-C3) <i>> TP nam trekkersrol en moderatie op in startende ICE-beleid en -netwerk</i></p>
S5	<p><i>internationale voortrekkersrol</i></p> <p>Er is een internationale voortrekkersrol met het interessante Vlaamse model van ICE-werking, en met de internationale inzet i.k.v. netwerken en beleid omtrent UNESCO 2003 Conventie, het internationale ICH NGO Forum e.a. (ALG > D3-4-5, C2-C3)</p>
S6	<p><i>(moderatie van) platform</i></p> <p>Er is een centraal digitaal platform voor ICE en ICE-werking in Vlaanderen (ORG + ALG > D2-3-4-5, C2-C3) <i>> TP heeft in opdracht van Vlaamse overheid moderatie uitgevoerd voor Platform sinds lancering in 2012.</i></p>

ZWAKTES	
Z1	beperkt bereik Er is nog onvoldoende breed bereik van de werking rond immaterieel erfgoed. Inventaris en platform blijven vooralsnog kleinschalig en de reikwijdte aan erfgoedgemeenschappen is maatschappelijk gezien beperkt (ORG + ALG > D2-3-4, C3-C4)
Z2	maatschappelijke en culturele diversiteit Er is in de actuele ICE-werking onvoldoende weerspiegeling van de aanwezige diversiteit (aan immaterieel erfgoed) in de samenleving (ALG > D2-3-4, C3-C4)
Z3	werking vanuit (min.) vijf domeinen immaterieel erfgoed Er is in de ICE-werking geen evenredige activiteit vanuit de verschillende ICE-domeinen (NW > D3-4-5, C2-C3-C4)
Z4	communicatie Er ontbreekt in de ICE-werking krachtige en brede <i>publieksgerichte</i> communicatie omtrent zowel immaterieel erfgoed als het beleid en werking eromheen (ORG + ALG > D1-2, F1)
Z5	kleinschaligheid en beperktheid professionele kader De professionele omkadering voor ICE-werking bleef afgelopen beleidsperiode nog uitermate beperkt en kleinschalig in aantal en omvang binnen de ruimere cultureel-erfgoedsector (ALG > D1-3-5)

KANSEN	
K1	cultureel-erfgoedbeleid en -sector Het Cultureelerfgoeddecreet 2017 integreert immaterieel-erfgoedwerking; er is een actualisering van het Vlaamse ICE-beleid voorzien in 2018; de noden en behoeften inzake ontwikkeling ICE-werking in de erfgoedsector zijn groot en bieden kansen tot het uitrollen van netwerk(en) rond ICE en nieuwe erfgoedwerking (D1-2-4-5)
K2	maatschappelijk bereik en diversiteit ICE-werking heeft het potentieel om maatschappelijk een breed bereik te kennen, met een grote scope aan onderwerpen en doelgroepen, zodat meer diverse erfgoedgemeenschappen worden betrokken en een meer divers beeld en begrip van immaterieel erfgoed kan groeien (D2-3-4, C3-C4, F1-F4-F5)
K3	duurzaamheid Er liggen kansen in en voor ICE-werking in de maatschappelijk groeiende aandacht voor duurzaamheid. ICE-werking beoogt uiteraard culturele duurzaamheid voor immaterieel erfgoed, maar ICE kan ook vaak zelf een bron en motor vormen van duurzame ontwikkeling (D1-D3, C1-C3)
K4	nieuwe verbindingen Er ligt straf potentieel in ICE-werking naar het leggen van verbindingen over disciplines, sectoren, beleidsdomeinen, groepen ... heen (D1-D3, C1-C3, F1-F4-F5)
K5	internationale ontwikkeling Internationale dynamiek rond ICE in beleid en praktijk & monitoring (belang van Global Results Framework UNESCO 2003 Conventie voor toekomstige ICE-werking) (D1-D3, C1-C2)
K6	platform dat handig in gebruik wordt, aansluit op noden en behoeften van gebruikers en ICE-praktijken en -werking ruim kan zichtbaar maken (D2-D4, C2-C4)

BEDREIGINGEN	
B1	maatschappelijke uitdagingen vs. erfgoedbeleid De enorme reikwijdte aan (potentiële) ICE-uitdagingen en -erfgoedgemeenschappen staat in schril contrast tot beperkte mogelijkheden en middelen van cultureel-erfgoedbeleid (D3-D4-D5, C2-C3)
B2	brede sector Er is nog gebrek aan kennis en ervaring met ICE-werking in de brede erfgoedsector waar het merendeel van organisaties vanuit werking rond roerend erfgoed werd uitgebouwd. Daarnaast bestaat er zekere spanning tussen thematische vs. generieke benaderingen van erfgoedwerking. Beperkt beschikbare werkingsmiddelen dreigen dual denken te versterken (D1-D3-D5, C1-C2)
B3	begrippenkader De complexiteit van het ICE-begrippenkader en jargon staan haaks op de brede inzet. (D3-D4-D5, C2-C3, F1-F4-F5)
B4	verkokering Het holistische karakter van ICE-werking kan spaak lopen op hokjesdenken en schotten tussen verschillende beleidsdomeinen en sectoren (D3-D4, C2-C3)
B5	recuperatie ICE-werking is makkelijk vatbaar voor mogelijke economische, politieke e.a. recuperatie (C2,C5)

Traject beleidsplan Werkplaats immaterieel erfgoed – in vogelvlucht:

Initiatieven beleidsplanning	Actoren	Timing
Stakeholdersanalyse		
ICE — ERFGOEDSECTOR		
Overleg & brief verkenning mogelijke pistes ICE samenwerking i.k.v aankomende nieuwe CE-decreet: fusie / consortium / samenwerking	ICE-trekkersnetwerk	September - oktober 2016 > startoverleg 8 september
Bevraging rollen CJM: Indienen vragenlijst vanuit inzet op ICE-werking	CJM	September 2016 - februari 2017 > vragenlijst 12 september
Intentiebrief tapis plein: initiatief tot ICE-organisatie + open vraag en uitnodiging ICE-werking i.k.v. CED 2017	CE-sector	Maart 2017
Online bevraging > 43 ingevulde formulieren	CE-sector	Maart - juni 2017
Gesprekkenronde CE-sector > Dertigtal beleidsplanningsgesprekken op individuele basis	CE-sector	Maart - augustus 2017
Van ICE-trekkersnetwerk naar verbreed Domeinnetwerk ICE > Intentienota Domeinnetwerk ICE	ICE-trekkersnetwerk	Traject met opvolgingsoverleg van februari - november 2017 > 20 april, 28 juni, 5 september, 26 oktober
Musea & ICE: veldbevraging rapport 2015-2016; update en overleg > Samenwerkingsovereenkomst Overleg Vlaamse Musea	Musea & Overleg Vlaamse Musea	Doorlopend in 2017
Archieven & ICE: veldbevraging, rapport, overleg > Samenwerkingsovereenkomst OLAV	Archieven & OLAV	Traject maart - november 2017
Afstemming Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience & ICE	Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience	September - oktober 2017

Focusgesprek Erfgoedcellen & ICE en opvolgingsoverleg	Overleg Erfgoedcellen	Augustus - november 2017 > Focusgesprek 29 augustus
FARO & ICE: gesprek afstemming en samenwerking > Samenwerkingsovereenkomst	Steunpunt FARO	Afstemmingsgesprek Doorlopend overleg in 2017
Gesprekken benchmarking en samenwerking in Europese context > Diverse gesprekken en uitwisselingscontacten en workshops	KIEN (NL), MCM-CFPCI (FR), Schotland MGS (UK), DUK (DE), Simbdea (IT), Franse Gemeenschap (BE) ...	Doorlopend in 2017 + KIEN 2 juni + Franse Gs. 23 maart
Contactmoment 'Hoezo immaterieel erfgoed?'	FARO en tapis plein m.b.t. CE-sector	29 september 2017
ICE — MAATSCHAPPIJ en DIVERSITEIT		
Analyse PRISMA-bevolkingsonderzoek m.b.t. ICE > Rapport ICE - PRISMA	Bevolkingsonderzoek	2017 (o.b.v. PRISMA-rapport 2014)
Veldbevraging ICE en etnisch-culturele minderheden > Rapport veldbevraging ICE & diversiteit	Etnisch culturele minderheden	Mei - oktober 2017
Themadossier ICE en diversiteit		2016 – 2017
Online bevraging actieve ICE-gemeenschappen > Rapport Bevraging erfgoedpraktijk gemeenschappen	Actieve ICE-gemeenschappen	Juni - september 2017
Pilootproject waarderen ICE		2017 – 2018 > voorbereiding maart 2017; aanvraag 1 april 2017; start piloot september 2017
ICE — Platform immaterieelerfgoed.be		
Bevraging Platform immaterieelerfgoed.be > Rapport Bevraging gemeenschappen	CE-sector & ICE-gemeenschappen	Maart - september 2017
Evaluatie inventariseren ICE in Vaanderen > Rapport inventariseren + artikel inventorying ICH in Flanders		2017

ICE — TRENDS ANALYSE		
> Trendrapport	O.b.v. trendrapporten CJM, Patrick De Rynck, FARO, e.a.	2017

ICE BELEIDSANALYSE		
Vlaanderen	Infosessies Vlaamse overheid, overleg en desktopstudie	2017
UNESCO UNESCO 2003 Conventie + Global Results Framework - andere UNESCO-kaders	Desktopstudie en bijeenkomsten UNESCO	2017
Europa FARO Conventie 2005	Desktopstudie	2017
VN Agenda 2030 – SDGs	Desktopstudie & Workshop CIFAL Flanders beleidsplanning	Voorjaar 2017

ICE intern beleidsplanningstraject		
Missie-visie	Team & Rvb met begeleiding FARO	Workshop 18 april 2017 - met herneming tot niveau afwerking november 2017
Sustainable Development Goals	Team en RvB en CIFAL Flanders	22 mei 2017
Evaluatie interne werking	Team en RvB	16 juni 2017
Impactgericht werken	Team, RvB-werkgroep en Sociale Innovatie Fabriek	16 juni 2017
SWOT	Team en RvB	18 mei - augustus 2017
Out of the Box & vernieuwing	Workshop Tom Callebaut	23 augustus 2017

Doelstellingen + integratie Global Results Framework doelstellingen UNESCO 2003 Conventie	Team & RvB werkgroep	Juni - september 2017 UNESCO 11-13 juni WG 16 juni, 22 juni, bootcamp 21-22 augustus
Naar participatief beheer ICE-organi- satie	Team, RvB en begeleiding sessie Stef Steyaert (Par- ticipant)	Workshop 6 september Traject september - november 2017
Traject Goed Bestuur	Team, RvB en consultatie experts (zakelijk, juri- disch)	September - november 2017
RvB en AV	Overleg RvB en AV + ver- nieuwing statuten en bestuur	2017 - overleg 20 februari, 27 maart, 18 mei, 22 juni, 14 sep- tember, 23 november. Goedkeuring AV 23 november 2017